

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mine GENÇ

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEME SÜRECİNİN MAASTRICHT
KURALLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mine GENÇ

TÜRK YE'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEME SİNİN MAASTRICHT
KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Danışman

Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN

Ekonomik ve Sosyal Bilimler
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mine GENÇ'in bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Selman YILMAZ (mza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN (mza)

Üye : Doç. Dr. Adil KORKMAZ (mza)

Tez Başlığı : Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi
---

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 18/07/2018

Mezuniyet Tarihi : 09/08/2018

(mza)

Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı bu çalışmamın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışmamın içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu onurumla doğrularım.

mza

Mine GENÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mine GENÇ
Öğrenci Numarası	20135208006
Enstitü Ana Bilim Dalı	Ekstisat
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN
Tez Başlığı	Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi
Turnitin Ödev Numarası	984602555

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 17'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylıyorum.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeleri sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğunu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/07/2018

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN

Ç İ N D E K İ L E R

E K İ L İ S T E S	iii
T A B L O L A R İ S T E S	iv
S İ M G E L E R İ S T E S	v
K İ S A L T M A L A R İ S T E S	vi
Ö Z E T	viii
S U M M A R Y	ix
Ö N S Ö Z	x
G İ R İ Ő	1

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

A V R U P A ' N İ N B Ü T Ü N L E M E S Ü R E C İ V E A V R U P A B İ R L İ Ğ İ N İ N G E L İ Ő M

1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.2. Avrupa Kelimesinin Kökeni ve Avrupa'yı Birle tirme Çabaları.....	7
1.3. Avrupa Kömür Çelik Toplulu ğ u'ndan Lizbon/Reform Antla ması'na Avrupa'nın Ekonomik Bütünle mesi.....	8
1.3.1. Avrupa Toplulukları ve Ç Pazar Olu turulması.....	8
1.3.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Toplulu ğ u	9
1.3.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Toplulu ğ u	9
1.3.1.3. Avrupa Ekonomik Toplulu ğ u	9
1.3.1.4. Tek Avrupa Senedi	10
1.3.1.5. 1990'lara kadar Avrupa Para Sistemi	11
1.3.2. Avrupa Birli ğ i ve Ekonomik Parasal Birlik Yaratılması.....	13
1.3.2.1. Maastricht Antla ması (Avrupa Birli ğ i Antla ması)	14
1.3.2.1.1. Ekonomik Parasal Birli ğ e Geçi Ő Amaları	16
1.3.2.1.2. Kurumsal Yapılanma	19
1.3.2.1.3. Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınla ma Kriterleri)	20
1.3.2.1.4. İ stikrar ve Büyüme Paktı	22
1.3.2.1.5. Ekonomik ve Parasal Birli ğ in Olası Faydaları ve Zararları	23
1.3.2.2. Maastricht Sonrası Dönem.....	26
1.3.3. Avrupa'da Siyasal Birlik Yaratma Çabaları	29

K NC BÖLÜM

AVRUPA B RL – TÜRK YE L K LER

2.1.	AB – Türkiye li kilerinin Genel Çerçevesi	30
2.1.1.	Ortaklık li kisi (1964-1996).....	30
2.1.2.	Adaylık Süreci (1999 - 2005).....	31
2.2.	Türkiye ile Müzakereler (2005 Sonrası).....	33
2.2.1.	Müzakere Süreci ve Kapsamı.....	33
2.2.2.	Ekonomik ve Parasal Politika Faslı Kapsamında Genel Görünüm.....	35
2.3.	Maastricht Kriterleri Üzerinden Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Genel De erlendirmesi	37
2.3.1.	Döviz Kuru.....	38
2.3.2.	Enflasyon Oranı.....	39
2.3.3.	Faiz Oranı.....	42
2.3.4.	Bütçe Açığı / GSY H.....	44
2.3.5.	Devlet Borçları / GSY H.....	46
2.4.	Müzakere Sürecinin Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK YE'N N MAASTRICHT KR TERLER ÇERÇEVES NDE MEVCUT

DURUMUNUN FAKTÖR ANAL Z LE NCELENMES

3.1.	Literatür Özeti.....	49
3.2.	Amaç.....	54
3.3.	Yöntem ve Veri Seti.....	55
3.3.1.	Faktör Analizi.....	55
3.3.2.	Veri Seti.....	56
3.3.3.	Faktör Analizinin Maastricht Kriterlerine Uygulanması.....	57
3.4.	Bulgular.....	59
SONUÇ		66
KAYNAKÇA.....		71
ÖZGEÇM		78

EK L L STES

ekil 1.1 Bütünle me Modelleri 6

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Maastricht Kriterleri Toplu Gösterimi	21
Tablo 2.1 Müzakerelerde Son Durum (16.04.2018 Tarihi itibarıyla)	34
Tablo 2.2 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranı.....	41
Tablo 2.3 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Uzun Vadeli Faiz Oranı.....	43
Tablo 2.4 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Bütçe Açığı / GSYİH Oranı (Referans Değeri: %3)	45
Tablo 3.1 Veri Seti	57
Tablo 3.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2006 Yılı Verileriyle)	59
Tablo 3.3 Bartlett Küresellik Testi (2006 Yılı Verileriyle).....	59
Tablo 3.4 Faktör Yapısı (2006 Yılı Verileriyle).....	59
Tablo 3.5 2006 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)	61
Tablo 3.6 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2016 Yılı Verileriyle)	62
Tablo 3.7 Bartlett Küresellik Testi (2016 Yılı Verileriyle).....	63
Tablo 3.8 Faktör Yapısı (2016 Yılı Verileriyle).....	63
Tablo 3.9 2016 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)	64

S MGELELER L STES

H: Hipotez

R: Korelasyon matrisi

I: Birim matrisi

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Ankara Anlaşması
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	Avrupa Birlik Devletleri
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AB DA	Avrupa Birliği'nin İleyle Dair Antlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AMBS	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APE	Avrupa Para Enstitüsü
AP F	Avrupa Parasal Birliği Fonu
APS	Avrupa Para Sistemi
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Topluluğu Antlaşması
AVROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Kurumu Avro Sistem
BÜMKO	Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü
CDS	Kredi Temerrüt Takası
DB	Dünya Bankası
D BS	Devlet Ç Borçlanma Senetleri
DKM	Döviz Kuru Mekanizması
ECU	Avrupa Para Birimi
EDP	A ırı Açık Prosedürü
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
ESA95	Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSY H	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HICP	Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi
BP	stikrar ve Büyüme Paketi

IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma De er Vergisi
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
M.Ö	Milattan Önce
OECD	Ekonomik Kalkınma ve Birli i Örgütü
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi

ÖZET

Avrupa Birli i enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekle tirmeyi ve ya am standardını artırmayı hedeflemektedir. Ekonomik ve parasal bütünle me ba lamında önemli bir a ama kabul edilen tek para uygulamasına 1999 yılında geçilmi tir. Ekonomik ve parasal alanda istikrarın ve sürdürülebilirli in sa lanabilmesi için gerekli ölçütler Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınsama Kriterleri) adı altında tanımlanmı tır. Maastricht Kriterleri; enflasyon oranı, uzun vadeli faiz oranı, bütçe açıkları, kamu borçlanması ve döviz kurlarına ili kin kuralları içermekte olup, bunlara uyum aday ülkeler tarafından ekonomik yakınsamanın gerçekle tirilebilmesi için kar ılanması gereken bir ko uldur.

Türkiye gümrük birli i hedefini gerçekle tirdikten sonra AB ile tam üyelik müzakerelerine ba lamı tır. Ekonomik ve Parasal Birli i konu alan 17. Fasıl 2015 yılı itibariyle müzakerelere açılmı tır. Türkiye'nin üyeli i müzakerelerde kaydedilen geli melere ba lıdır. Türkiye'nin performansının Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülke performansları ile kar ıla tırılması için nicel ara tırma yöntemlerinden faktör analizine ba vurulmu tur. 2006 ve 2016 verileri üzerinden yapılan analiz sonuçlarına göre; enflasyon oranı ile uzun vadeli faiz oranı göstergelerini içeren parasal konularda Türkiye'nin üye ülkelere yakınladı ı; buna kar ın bütçe açığı ve devlet borçlanması göstergelerini içeren mali konularda Türkiye'nin birçok üye ülkeye kıyasla ba arılı bir performans sergiledi i tespit edilmi tir. 2008 küresel ekonomik kriz döneminde uyguladı ı mali disiplin sayesinde Türkiye'nin AB ülkeleri kadar sarsılmadı ı, ba ta Maastricht Kriterleri olmak üzere tam üyelik için Türkiye'nin üstlenmesi gereken tüm yükümlülüklerin ülkede ekonomik istikrarının sa lanmasında çıpa görevi yaptı ı sonucuna ula ılmı tır. Bu ba lamda; Maastricht Kriterleri'nden uzakla ılmaması ve müzakerelere sonuç odaklı bir yakla ımla devam edilmesi önerilmi tir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birli i, Türkiye, Ekonomik ve Parasal Birlik, Maastricht Kriterleri

SUMMARY
EVALUATION OF TURKEY'S INTEGRATION WITH THE EUROPEAN
UNION IN TERMS OF MAASTRICHT CRITERIA

The European Union aims to achieve a non-inflationary sustainable growth and increase the standard of living. The single currency, which is considered an important step in the context of economic and monetary integration, was introduced in 1999. Criteria for achieving economic and monetary stability and sustainability are defined under the Maastricht Criteria (Economic Convergence Criteria). Maastricht Criteria include requirements related to inflation rate, long-term interest rate, budget deficits, public debt and exchange rates, and these requirements must be met by candidate countries in order for them to achieve economic convergence.

After Turkey joined customs union, it began full membership negotiations with the EU. Chapter 17 on Economic and Monetary Union was opened to negotiations in 2015. Turkey's membership depends on developments achieved during negotiations. Factor analysis, one of quantitative research methods, was employed to compare Turkey's performance with member states' performance within the framework of Maastricht Criteria. According to the results of the analysis conducted on 2006 and 2016 data; it was determined that Turkey did not converge to member states on monetary issues, including long-term interest rates and inflation rate, whereas in financial matters, including the budget deficit and government debt indicators, Turkey showed a successful performance compared to many member states. It was concluded that Turkey was not shaken up by the global economic crisis of 2008 as much as EU states did by the courtesy of fiscal discipline it adopted, and that all liabilities that need to be undertaken by Turkey for full membership, primarily Maastricht Criteria, formed the basis of economic stability in Turkey. In this context; it is proposed that the Maastricht Criteria should not be abandoned and the negotiations should be continued with a result-oriented approach.

Keywords: European Union, Turkey, Economic and Monetary Union, Maastricht Criteria.

ÖNSÖZ

Toplumun refah seviyesini artırmak ve küresel ölçekte Türkiye'nin konumunu daha da ileriye taşımak için gerekli düzenlemeleri yapmak ve reformları hayata geçirmek için ülkemizde her geçen gün önemli adımlar atılmaktadır. Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu da bu amaçla atılan en önemli adımlardan birisidir. Uluslararası arenada etkinliğin artırılmasının temeli dünyanın hızlı bir şekilde değişen rekabetçi yapısına ayak uydurmaktan geçmektedir. Türkiye'nin 1959'da AET'ye başvurusu ile başlayan Avrupa Birliği ile bütünleşme yolundaki ilk adımı 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile resmîyet kazanmış ve Avrupa Birliği yolunda günümüze dek gümrük birliğinin tesisi, müzakerelerin başlatılması gibi önemli aşamalardan geçilmiştir. Çalımızda Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne dahil olmak üzere kararlaştırılması gereken beş kriter başlığında Türkiye'nin Avro Alanı'na dahil olan ülkeler ile dışarıda kalan ülkeler arasındaki konumu incelenmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin 2006 ve 2016 yılı verileri kullanılarak faktör analizine dayalı kantitatif bir yöntem kullanılmıştır.

Hiç kuşkusuz, her araştırmaya bir öğrenme vesilesidir. Maastricht kriterleri konusunda bana çalımız olanağı veren ve bu konuda derin bilgisini paylaşan danışmanım Sayın Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN'a, kantitatif analizde her türlü bilgisini paylaşmaya desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Adil KORKMAZ'a teşekkürlerimi arz ediyorum.

Tez yazım sürecinde yanımda olan çok değerli arkadaşım Akdeniz Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümünde Araştırma Görevlisi Oya SAV'a ve meslektaşlarım Aslı Tuğba EKİZ ile Kezban KARAKOÇ'a teşekkür ediyorum. Ayrıca, çalımız süresince bana her zaman destek olan annem Belgin GENÇ'e, babam Ömer GENÇ'e ve kardeşim Emre GENÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mine GENÇ
Antalya, 2018

G R

Dünyanın en önemli bloklarından biri sayılan Avrupa Birli i'nin (AB) olu umunda temel motivasyon kayna ı Avrupa'da toplumsal yıkımı getiren sava ları engelleme fikridir. Yeni bir sava ın ancak ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi birli in sa lanarak engellenebilece i dü üncesinden hareketle, altı ülke (Fransa, Almanya, talya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Avrupa Kömür Çelik Toplulu u'nu (AKÇT) kurmu tur. AKÇT'nin ba arısı çok geçmeden Avrupa Ekonomik Toplulu u (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Toplulu u (EURATOM) olmak üzere, benzer ekilde toplumsal barı ve refah dü üncesinde bulu an iki yeni toplulu un daha kurulmasına önayak olmu tur. Kömür, çelik ve demirin üretiminde ve ticaretinde sektör temelinde bir ortak pazar yaratılması ekinde ba layan bu öncü hareket zamanla kapsamı derinle ip, yayılma alanı geni leyerek 28 ülkenin üye oldu u bugünkü adıyla Avrupa Birli i'ne dönü mü tür.

Avrupa Birli i adına ilk kez Maastricht Antla ması'nda yer verilmi tir. Maastricht Antla ması, bir yandan köklü bir de i iklikle üye ülke vatanda lı na ilave olarak Avrupa vatanda lı ı kavramını yerle tirmeye çalı ıp, aynı zamanda ortak bir dı politika ile güvenlik politikası tanımlayıp, adalet ve içi leri alanında i birli ini geli tirirken; di er yandan Tek Avrupa Senedi ile kurulmaya çalı ılan ortak pazarı daha kapsamlı bir bütünle me boyutuna ta ımı tur. Bir ba ka ifadeyle, Ekonomik ve Parasal Birli in (EPB) temeli esas olarak Maastricht Antla ması ile atılmı tur. EPB'nin amacı; üye ülkelerin enflasyonunu kontrol altında tutarak faiz oranlarında ve Avro'nun dı de erinde istikrarı sa lamak ve böylelikle küresel ölçekte finans piyasalarında önemli bir aktör haline gelmektir.

Bugün gelinen noktada, 28 üyeli AB 2016 yılı Dünya Bankası verileriyle 16 trilyon doları a an Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSY H) ile küresel ölçekte önemli bir aktör konumuna ula mı (World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> eri im tarihi: 05.03.2018) ve birçok ülke için çekim unsuru olmu tur. Arnavutluk, Makedonya, Karada , Sırbistan ve Türkiye “aday ülke” sıfatıyla AB normlarına uyum için gerekli çalı maları yürütmektedir. Bosna-Hersek ve Kosova ise “potansiyel aday ülke” sıfatına sahiptir.

Türkiye'nin 1959'da Avrupa Ekonomik Toplulu u'na ba vurusu ile ba layan Avrupa ile bütünle me ba lamındaki niyet beyanı 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anla ması ile resmiyet kazanarak taraflar arasındaki bütünle me hareketinin kapsamı ve çerçevesi belirlenmi tir. AET ile Türkiye arasında ortaklık kurmak üzere akdedilen Ankara Anla ması'nın koydu u gümrük birli i hedefi 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle fiilen uygulamaya

aktarılmı ve olası bir üyeli in gündeme alınması için gerekli ön ko ul sa lanmı tır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye "aday ülke" statüsünün verilmesi ve 3 Ekim 2005 tarihinde taraflar arasında müzakerelerin resmen ba laması AB-Türkiye ili kilerini yeni bir boyuta ta ımı tır.

AB'ye üyelik Latince'de "*Acquis Communautaire*" ekinde ifade edilen AB müktesebatının üstlenilmesiyle ba lantılıdır. AB müktesebatı Türkiye ile müzakereler çerçevesinde 35 ba lık (fasıl) altında toplanmı tır. Bunlardan 17. Fasıl Ekonomik ve Parasal Birlik alanını konu almaktadır. 17. Fasıl 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetler Arası Konferans ile müzakerelere açılmı olup, özü Maastricht Kriterleri'ne dayanmaktadır.

Avrupa Birli i'ne üye olacak her bir aday ülkenin Kopenhag Kriterleri'ni (siyasi, ekonomik ve Birlik mevzuatına uyum kriterleri) yerine getirmesi art ıken; AB üyesi bir ülkenin Ekonomik ve Parasal Birli e dahil olmak için Maastricht Yakınsama Kriterlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Maastricht Kriterleri; döviz kuru, enflasyon, faiz oranları (parasal kriterler) ile devletin mali durumunu gösteren bütçe ve borç kriterlerinden (finansal kriterler) olu maktadır.

AB'ye üye her devletin esasında EPB'ye katılımı zorunlu olmakla birlikte, bu konuda herhangi bir süre sınırlaması bulunmamaktadır. Bir ülke EPB'ye katıldı ı andan itibaren para politikası alanında yetkisini AB'ye devretmekte ve ortak para politikasını benimsemekle yükümlü olmaktadır. EPB'ye dahil olan ülkeler Avrupa Merkez Bankası çatısı altında birle erek, Avro Sistemi içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Öte yandan, maliye politikası alanında üye devletlerden AB'ye yetki devri söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte, mali disiplinin sa lanmasına yönelik stikrar ve Büyüme Paktı çerçevesinde bir dizi önleyici ve caydırıcı tedbir tanımlanmı tır.

AB tanımladı ı ekonomi politikası ve di er politikalar ile enflasyonist olmayan, sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekle tirmeyi ve aynı zamanda daha fazla ve daha iyi i olanakları yaratmak suretiyle vatanda larına sundu u ya am standardını artırmayı hedeflemektedir. Kısa vadede ekonomik ve mali istikrarın sa lanması, orta vadede potansiyel büyüme hızının gerçekle tirilmesi, uzun vadede ise ya lanan nüfus ve küreselle me gibi problemlere çözüm üretilmesi AB politikalarının ana amaçları arasında sıralanabilir.

Bu çalı manın amacı; Avrupa ile bütünle me çabasında olan Türkiye'nin durumunu Maastricht Kriterleri çerçevesinde analiz etmek ve politika önerileri geli tirmektir. Bu amaca yönelik olarak çalı ma 3 ana bölümde ele alınacaktır. Birinci bölümde; Avrupa Birli i'nin kendi içerisindeki bütünle me hareketi derinle me ve geni leme boyutuyla tarihsel süreçte

incelenmektedir. Bütünle me hareketi üç evrede ele alınmaktadır. Bunlar sırasıyla ortak pazar yaratılması, ekonomik ve parasal birli e geçilmesi, siyasal birlik aray ları eklindedir.

İkinci bölümde; Türkiye'nin AB ile ili kileri tarihsel süreçte ele alınmaktadır. Taraflar arasındaki ili kiler ortaklık ve üyelik çerçevesinde incelenmekte; müzakerelerde gelinen nokta Ekonomik Parasal Birlik Fası (17. Fası) çerçevesinde detaylandırılmaktadır. Bu bölümde Maastricht Kriterleri referans alınarak üye ülke ve Türkiye verileri üzerinden kar ıla tırmalı bir analiz yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise; taraflar arasındaki bütünle me hareketini inceleyen çalı malara dair özet verildikten sonra, AB ile Türkiye arasında müzakerelerin ba latılma kararının alındı ı tarihi takip eden yıl olması sebebiyle 2006 verileri ve 17. Fasıda müzakerelerin yeniden ba ladı ı tarihi takip eden yıl olması sebebiyle 2016 verileri kullanılarak faktör analizi uygulanmaktadır. 10 yıllık dönemde kaydedilen de i imi görmek açısından kar ıla tırma yapılmaktadır. Esas itibariyle Maastricht Kriterleri çerçevesinde Türkiye'nin üye ülkeler ile kar ıla tırmasının yapıldı ı bu çalı ma politika önerileri ile son bulmaktadır.

B R NC BÖLÜM

AVRUPA'NIN BÜTÜNLE ME SÜREC VE AVRUPA B RL 'N N GEL M

1.1. Kavramsal Çerçeve

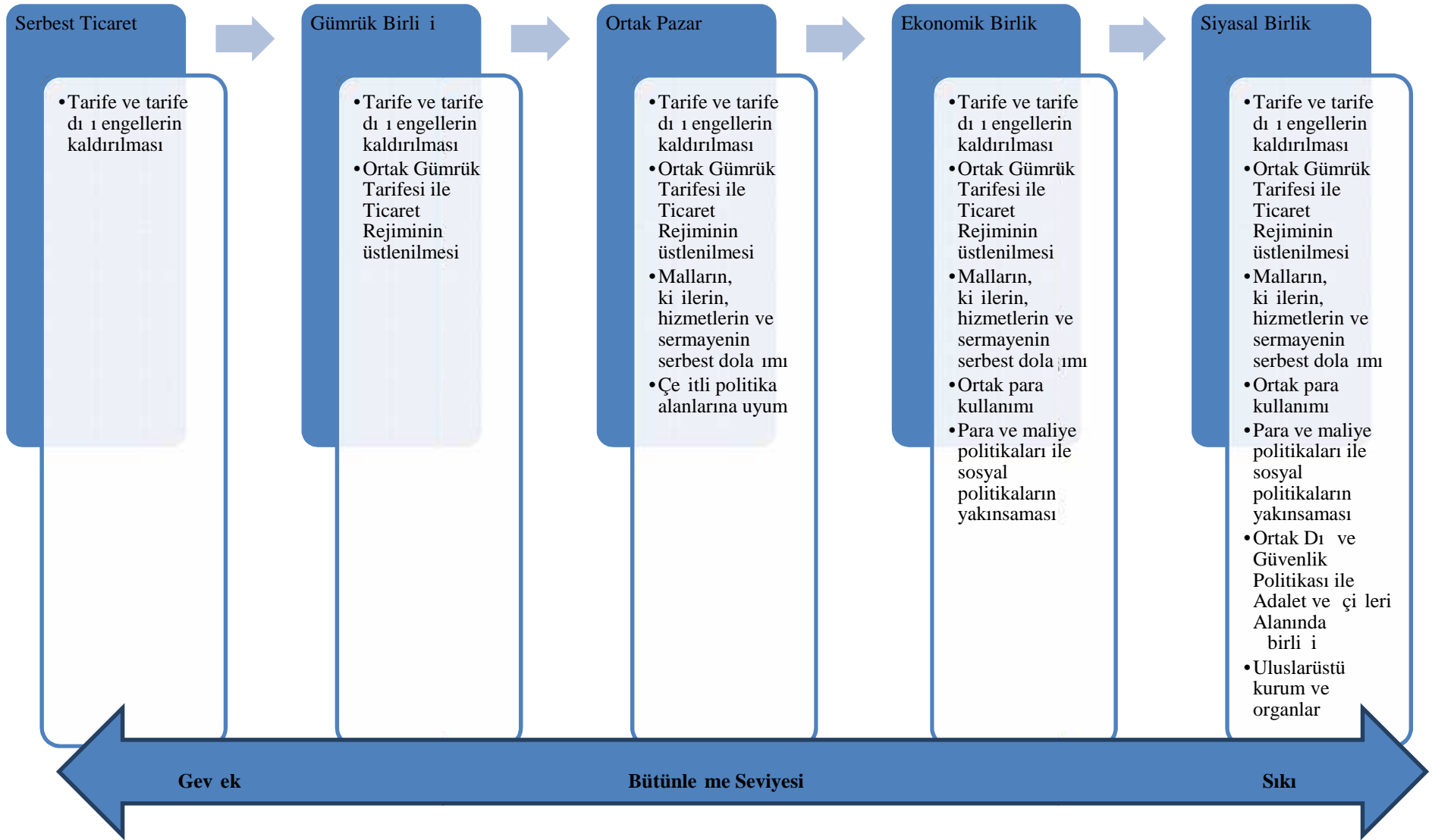
Kökeni Roma mparatorlu u'na kadar giden bütünle me hareketleri 19. ve 20. yüzyıllarda yeni düzenlemelerle tekrar gündemdeki öncelikli yerini almı tır. Sanayilemenin getirdi i yeni pazar arayı ları, sava ların yıkıcı etkilerinin yok edilmek istenmesi ve sürdürülebilir bir barı ortamının yaratılması arzusu, ülkelerin artan rekabetçi tutumları, dünyanın artan nüfusu ve ekonomide optimizasyonun sa lanmasının getirece i faydalar ba ta olmak üzere daha birçok faktör bütünle menin temel itici gücünü olu turmaktadır. Ayrıca, güvenlik endi elerini azaltma ihtiyacı, dünyada pazar payını artırma iste i, dı piyasalara daha rahat ula ma, ulusal reformları garanti altına alma ve geleneksel ekonomik kazanımları yakalama (ölçek ekonomileri, daha büyük piyasalarla iç içe geçme) iste i de bütünle menin di er itici güçleri arasında yer almaktadır (Akçay, 2013: 269).

Bütünle me, daha önce ba ımsız yönetilen birimlerin tek merkezden yönetilen birim haline dönü türülmesi sürecidir. Bu ba lamda ekonomik bütünle me de ba ımsız ekonomik birimlerin daha geni bir ekonomik alana dönü türülmesini ifade etmektedir. Ekonomik bütünle me çe itli a amalardan geçilerek olu turulmaktadır. Bu a amalar; serbest ticaret bölgelerinin olu turulması, gümrük birli ine geçilmesi, ortak pazar olu turulması, ekonomik ve parasal birli in sa lanması ve tam ekonomik entegrasyonun sa lanmasıdır.

Geni bir yelpazeye yayılan bütünle me modelleri ekil 1'de gösterilmi tir. Bunlardan serbest ticaret bölgesi, antla maya taraf ülkeler arasında mal ticaretine yönelik tarife ve tarife dı engellerin kar ılıklı olarak kaldırılmasından ibaret bir bütünle me alanı iken; gümrük birli i bundan farklı olarak içerde mal ticaretinin serbestle tirildi i ve aynı zamanda dı arıya kar ı ortak dı ticaret rejiminin uygulandı ı bir alanı ifade etmektedir. Ortak pazar ise sadece malların de il, ki ilerin, hizmetlerin ve sermayenin hiçbir fiziki, teknik ya da mali engelle kar ıla maksızın serbest dola ımda oldu u bütünle tirilmi bir pazarı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu sayılanlardan daha kapsamlı bir bütünle me hareketi olan ekonomik birlik ise ortak pazar, gümrük birli i ve serbest ticaret ko ullarının yanı sıra ba kaca ko ulların da sa landı ı çok daha ileri düzeyde bir bütünle me hareketidir. Ekonomik birlikte para ve maliye politikalarının yanı sıra sosyal alanda da üye ülkeler arasında yakınlı ma sa lanmaya çalı ılmaktadır. Ekonomik birli in para ve maliye olmak üzere olmazsa olmaz iki aya ı bulunmaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik terimi daha ziyade para politikasının ortakla a tanımlanması ve uygulanması süreçlerinin ön planda oldu u bir ekonomik

bütünle me hareketini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ekonomik alandaki bütünle meyle yetinmeyip, ortak bir dı ve güvenlik politikalarının olu turuldu u, üye ülkelerin adalet ve içi leri alanında i birli ine yöneldi i bütünle me hareketi ise siyasal birlik olarak adlandırılmaktadır (Ertürk, 1998: 9-13).

Bütünle me hareketlerinin en kapsamlılarından biri olan Ekonomik ve Parasal Birlik modelinde sisteme dahil olan ülkeler tek bir merkez bankasının para politikası i lemlerini gerçekleştirme konusunda uzla maya vararak, ortak para politikası ile ortak döviz kuru politikası uygulamasına geçmeyi kabul etmi olurlar. Ayrıca EPB ile üye ülkeler arasında döviz kurları sabitlenece inden, sermayenin serbest dola mına yönelik engeller ortadan kalkarak bütünle me kolayla acak ve bu sayede kaynak da ılımında etkinlik sa lanarak finansal entegrasyon hızlanacak, kurlardaki belirsizlik ortadan kalkaca ı için yatırımlar ve ticari faaliyetler üzerindeki olumsuz etki bertaraf edilecektir. Bunun yanında, tek merkez bankasının para politikasının yönetimine getirildi i ülkelerde fiyat istikrarı daha kolay sa lanacaktır. Bütünle me ile yaratılan tüm bu olumlu geli meler sayesinde finansal entegrasyon hızlanacaktır (Kalaycı, 2006: 228-229).

ekil 0.1 Bütünle me Modelleri

Kaynak: Mehter Aykın ve Tache, 2017: 68.

1.2. Avrupa Kelimesinin Kökeni ve Avrupa'yı Birle tirme Çabaları

“Avrupa” sözcü ü ilk kez M.Ö. 7. yüzyılda Yunanlılar tarafından kullanılmı tır. Yunanlılar ya adıkları bölgenin dı nda kalan ve bilmedikleri kuzeydeki bölgeyi i aret ederken “güne in battı ı yer” anlamına gelen bu kelimeyi kullanmayı tercih etmi lerdir. M.Ö. 5. yüzyıldan ba layarak günümüze dek bu terim Avrupa kıtasının tamamını ifade etmek üzere kullanılır olmu tur (Akdemir, 2014: 41). Avrupa asırlar boyunca din ve veraset sava larına sahne olmu bir kıtadır. 30 Yıl Sava ları, 100 Yıl Sava ları, Birinci ve kinci Dünya Sava ları bunlardan bazılarıdır. Sava dolayısıyla parçalanın Avrupa'yı birle tirme dü üncesi ve planları ba ta filozoflar olmak üzere, din adamları ile siyasilerin gündeminden hiçbir zaman dü memi tir. Sava la bütünle tirmenin maliyetinin çok yüksek oldu unu gören liderler Avrupa kıtasını barı ıl yöntemlerle birle tirme yolunu tercih etmi lerdir.

Avrupa kıtasının bütünle mesinde etken olan birçok faktör bulunmakla birlikte, en önemli ivme ngiltere’de 1760’ta ba layın Sanayi Devrimi ile sa lanmı tır. Sanayi Devrimi sonrasında üretimin hızla artması, buna kar ın malların hepsinin üretildi i yerde tüketilememesi gerçe i ticaretin arttırılabilmesi için ba ımsız piyasaların birle tirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmi tir. Sanayi Devriminin etkisi ngiltere ile sınırlı kalmayıp Avrupa’ya kadar uzanmı ve bu kıtada ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda köklü de i im ve dönü üme neden olmu tur. 1789 tarihli Fransız Devrimi 19. yüzyılın siyasetine ve ideolojisine ekil verirken, o dönemin ekonomik yapısını da ngiltere’deki Endüstri Devrimi ekillendirmi tir (Alganer ve Yılmaz, 2016:101). Sanayi Devrimi sonrasında artın sanayi mallarının satı nı sa lamak amacıyla 1786’da Fransa ile ngiltere arasında ilk ticaret antla ması imzalanmı tır (Akdemir, 2014: 42-43). Fransa ve ngiltere arasında imzalanan bu anla ma Avrupa’da ekonomik alanda bütünle menin sa lanması amacıyla atılan ilk adımlardan bir tanesi olmakla birlikte tek örnek de ildir. 1819 yılında Prusya’da uygulanan Maassen Tarifeleri, 1834 yılında Alman Gümrük Birli i’nin (Zolverein) olu turulması, 1932 yılında yaratılan Benelüks Ekonomik Birli i kıta Avrupası’nda izlenen di er öncü ekonomik bütünle me hareketlerinden bazılarıdır (Karluk, 2014).

Avrupa’da ekonomik bütünle me ötesinde bir siyasal birlik yaratma dü üncesi aslen kinci Dünya Sava ı (1939-1945) sonrasında Batı Avrupa’nın sava ı kaybetmesiyle ortaya çıkmı tır. Bütünle me fikri, sava sonrası olu an ekonomik, siyasi ve güvenlik kaygılarından dolayı giderek önem kazanmı ve taraftar bulmu tur. Ya am standartlarının yükseltilmesi ve ekonomik refahın artırılmasının yanı sıra, Sovyetler Birli i’nin yayılmacı politikasının engellenmesi, Avrupa’yı güç ve iddet yoluyla ele geçirmek isteyen devletlerin politikalarının

etkisizle tirilmesi, siyasi açıdan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri karısında güçlü bir aktör konumuna gelmesi Avrupa'da ekonomik ve siyasi bütünleşme yoluyla elde edilmek istenen başlıca kazanımlardır (Akçay vd., 2008: 18-19).

1.3. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan Lizbon/Reform Antlaşması'na Avrupa'nın Ekonomik Bütünleşmesi

Peşpeşe yaşanan iki büyük dünya savaşı var olan kaynakların ölümcül sonuçlar doğuracak şekilde deşil de barışçıl amaçlarla kullanılması gereğini ortaya koymuştur. Robert Schuman'ın 9 Mayıs 1950 tarihli deklarasyonunda dile getirdiği gibi yıkılmış, yıkılmış, parçalanmış Avrupa'nın bütünleşmesi ve halkların birleştirilmesi kademeli olarak gerçekleştirilmeli ve ilk adım olarak Almanya ile Fransa arasındaki husumetin kaynağını oluşturan kömür ve çelik üretimi bir bütün olarak ulusların elinden alınarak uluslararası bir otoriteye devredilmelidir (Schuman Bildirgesi, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf> erişim tarihi: 08.04.2018). Böylelikle, savaş ve savaş-dışı sanayinin temel girdisini oluşturan bu maddeler toplumsal refahın artırılmasında kullanılabilecek ve bir dilerine dönüşen halkların birleştirilmesi mümkün olacaktır. Bu çerçevede düşünüldüğünde Avrupa bütünleşmesinin birisi ekonomik, diğeri siyasi olmak üzere iki boyutunun bulunduğusöylenebilir. Avrupa'daki bütünleşme hareketi ekonomik alanın birleştirilmesi şeklinde başlamakla birlikte, zamanla siyasal alanı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda ekonomik bütünleşme konusu ayrıntılarıyla ele alınırken, siyasal bütünleşme konusuna çok kısaca değinilecektir. Takip eden bölümlerde sırasıyla Avrupa'da bir iç pazar yaratma süreci açıklandıktan sonra, Maastricht Antlaşması ile çerçevesi çizilen EPB ayrıntılı olarak incelenecek, daha sonra kısaca siyasal bütünleşme çabalarına değinilecektir.

1.3.1. Avrupa Toplulukları ve İç Pazar Oluşturulması

Avrupa bütünleşmesinin ilk hamlesi pazar bütünleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak ele alındığı gibi sırasıyla Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun oluşturulması, eş zamanlı olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulması, Füzyon Antlaşması ile bu üç Topluluğun yönetsel yapısının birleştirilmesi ve nihayet Tek Avrupa Senedi'nin imzalanması tamamen Avrupa'da bir iç pazarın yaratılması amacıyla yapılan hukuki düzenlemeleri oluşturmaktadır.

1.3.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Birliği'ne giden sürecin ilk adımını oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın açtığı yaraların sarılması için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından geliştirilen Marshall Planı ve akabinde kurulan Avrupa Ekonomik Birliği Örgütü (OECD) Avrupa'da ortak bir pazar yaratılması fikrinin geniş kitlelerce benimsenmesini sağlamıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 47). Alman Profesör Walter Halstein, Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman AKÇT'nin kuruluşuna giden sürecin kilit oyuncularlarıdır. AKÇT, Schuman Deklarasyonu'nun ilanından bir yıl sonra 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanıp 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile 6'lar Avrupası (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) tarafından kurulmuştur. AKÇT'nin amacı; kömür ve çelik üretiminde bir ortak pazar yaratmak suretiyle sektörde etkinliği sağlamak ve böylelikle üye ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, işsizliği azaltmak ve yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktır (Karluk, 2014: 11). AKÇT'nin konulan hedefler çerçevesinde başarıya ulaşması üye ülkelere kısa sürede EURATOM ve AET olmak üzere iki yeni topluluk daha kurmalarını yönünde cesaret vermiştir.

1.3.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AKÇT gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da savaş yerine barışa hizmet etmek üzere oluşturulmuş bir topluluktur. 25 Mart 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan iki yeni topluluktan biridir. EURATOM'un kuruluş amacı; atom enerjisinin üye ülkeler arasında barışçıl bir şekilde kullanımını artırmak, nükleer sanayilerin hızla kurulup büyümesi için gerekli koşulları sağlamak ve bu sayede üye ülkelerde yaşam standartlarını yükseltmek şeklinde belirtilmiştir (Karluk, 2014: 17-18). EURATOM, tıpkı AKÇT'de olduğu gibi dar kapsamlı, sadece atom enerjisi alanında bütüncül bir pazarın oluşturulmasını öngörmektedir.

1.3.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu

25 Mart 1957'de imzalanarak 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan ikinci topluluk ise çok daha geniş kapsamlı olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur (AET). AET'nin amaçları bu topluluğu kuran antlaşmanın 2. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre;

Toplulu un görevi, ortak bir pazarın kurulması ve Üye Devletlerin ekonomi politikalarının giderek yakınla tırılması yoluyla Toplulu un bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir ekilde geli tirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, ya am standardının hızla yükselmesini ve Toplulu un bir araya getirdi i Devletler arasında daha sıkı ili kilerin kurulmasını sa lamaktır (ktisadi Kalkınma Vakfı, 2016: 7).

Antla manın 6. maddesi yukarıda tanımlanan amaçlara ula mak üzere üye devletlerin ba ımsız ekonomi politikaları arasında koordinasyon sa layacaklarını hükme ba lamı tır. Anla manın 9. maddesi ile de Toplulu un üye devletler arasında tarife ve tarife dı ı engellerin kaldırılmasına ve üçüncü ülkelerle ili kilerde ortak bir gümrük tarifesinin kabulüne dayanan bir gümrük birli i temeli üzerine kuruldu u belirtilmi tir. 6'lar Avrupası arasında ortak pazar kurulması için 12 yıllık bir takvim öngörölmü tür. 1959 yılında gümrük vergileri ve kotalar kalkmı , 1961 yılında i çilerin serbest dola ımı sa lanmı , 1962 yılında tarım ürünlerinde tek pazar yaratılmı , 1968 yılında da gümrük birli i tesis edilmi tir (Mehter Aykın, Avrupa Birli i Ders Notları).

1960'ların sonunda konulan hedeflere ula mada önemli mesafeler kat edilmi olmasına ra men halen daha aksayan yanlar mevcuttu. Birle tirdi i halklar arasında sıkı bir i birli i geli tirme nihai amacına hizmet eden bu üç Topluluk (AKÇT, EURATOM, AET) ayrı ayrı yasama ve yürütme organlarına sahipti. Bu ayrık yapı, konulan amaçlara etkin bir ekilde ula ılmasının önündeki ba lıca engellerden bir tanesi olarak görölmekteydi. 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlü e giren Füzyon Anla ması ile üç topluluk Avrupa Toplulukları adı altında birle tirilerek kurumsal yapıdaki çok ba lılık giderilmi tir.

Bir yandan kurumsal yapıda etkinli in sa lanması, öte yandan iç ve dı ticaret hacimlerinde hızlı bir artı izlenmesi di er ülkeler nezdinde AET'yi cazip hale getirmi tir. 1973 yılında Birle ik Krallık, rlanda ve Danimarka AET'ye katılırken, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında da şpanya ve Portekiz'in katılımıyla kısa sürede üye sayısı 12'ye ula mı tır. Bu geni lemeyi takiben derinle menin sa lanabilmesi için Avrupa bütünlü me hareketinin bir sonraki adımına geçilmi tir.

1.3.1.4. Tek Avrupa Senedi

Roma Antla ması hükümleri mal ticaretinde taraflar arasında gümrük birli inin yaratılmasına imkan verirken, ki ilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dola ımını da içerecek ekilde aksamadan i leyen bir ortak pazarın kurulması konusunda yetersiz kalmı tır. Avrupa'da bir iç pazar yaratmak üzere 17/28 ubat 1986 tarihinde Tek Avrupa Senedi imzalanarak 1 Temmuz 1987 tarihinde 12'ler Avrupası'nı kapsayacak ekilde yürürlü e girmi tir. Tek Avrupa Senedi, iç pazarın kurulmasını sa layacak hükümleri antla maya

eklemek üzere Roma Antlaşmasını tadil etmiştir. Tek Avrupa Senedi'nin 13. maddesi AET Antlaşması'nın 8a maddesini de iptal etmiş ve kapsamlı bir iç pazar tanımı yapmıştır. Buna göre; iç pazar malların kıstakillerin, hizmetlerin ve sermayenin hiçbir fiziki, teknik ve mali engelle karşılaştırmaksızın serbestçe dolaşabileceği bütünlüklü bir pazardır. İç pazarın tamamlanması Tek Avrupa Senedi ile takvime bağlanmıştır ve en geç 1992 yılı sonuna kadar iç pazarın iptalci hale gelmesi öngörülmüştür. 1 Temmuz 1990 tarihinden başlayarak sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi bir takım güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Birleştirilen pazarda ortak bir paranın kullanılmıyor olmasının iç pazarın aksamadan ilerlemesinin önündeki önemli bir engel olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. Tek Avrupa Senedi ilk kez Ekonomik Parasal Birlik yaratılmasından söz etmesi ve ekonomi politikaları arasında koordinasyon sağlanmasını öngörmesi açısından önemlidir. Ancak, EPB'nin takvime bağlanması için Maastricht Antlaşması'nı beklemek hasıl olmuştur (Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları, <http://aves.akdeniz.edu.tr/sibelaykin/dokumanlar> erişim tarihi: 12.04.2018).

1.3.1.5. 1990'lara kadar Avrupa Para Sistemi

1870-1929 yılları arasında altın standardı uygulanmış ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizinin reel ve parasal alanlarda yarattığı etkilerle altın standardı terk edilmiştir. 1929-1933 yılları arasında dünyada yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında uluslararası ticaret; katlı döviz kuru uygulamaları, yüksek gümrük duvarları, kambiyo kısıtlamaları gibi nedenlerle darbe almıştır. Uluslararası ticareti canlandırmak amacıyla 1944 yılında Bretton Woods kasabasında düzenlenen uluslararası konferans çalışmalarının sonucunda Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Bretton Woods anlaşması gereğince ülke paraları arasında konvertibilite sağlanmaya çalışılmış ve döviz kurlarının belirlenen aralıklarda dalgalanmasına izin verilmiştir. ABD istenildiği an doları sabit altın dolar paritesinden altına çevirmeyi taahhüt ettiği için uzunca bir süre bir paranın diğer para cinslerinden deeri dolar kuruna göre belirlenmiş ve 1971 yılına kadar bu uygulama sorunsuz şekilde devam etmiştir. Bu nedendir ki dolar, altın gibi uluslararası rezerv birimi olarak kabul ediliyordu. Ancak Vietnam savaşı esnasında ABD'nin piyasaya yüksek miktarda dolar sürmesi, bunun etkisiyle enflasyonun artması ve dolara olan güvenin azalması nedeniyle bazı ülkelerin ellerindeki doları altına çevirmek istemeleri sonucunda 15 Ağustos 1971'de doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştır. Dolayısıyla dolar da diğer paralar gibi dalgalanmaya başlamıştır. Bunun etkisiyle dolar merkezi kuru üzerinden hesaplanan ikili kurların sabit tutulması çok zorlaşmıştır. Bu olumsuzluklar sonucunda AET, 21 Mart 1972'de IMF tarafından öngörülen dolar merkezi kurundan ± 2.25 'lik sapmaları koruyarak üye ülkelerin ikili kurları arasındaki

dalgalanmaların sınırını giderek daraltmasını tavsiye etmiştir. Bu işlem literatüre “tüneldeki yılan” olarak geçmiştir (Ekmekçiler, Ü. S., 2007: 367-368). Bu uygulamada üye ülke paralarının dolara karşı birlikte dalgalanması ve üye ülkelerin karlılıklı kurlarının ise daha dar bir bantta hareket etmesi öngörülmüştür. Ne var ki, ortak bir yaptırım mekanizması oluşturulamadığından ve üye ülkelerin merkez bankaları arasında koordinasyon sağlanamadığından Tüneldeki Yılan uygulaması başarılı olamamıştır ve bu sisteme son verilmiştir.

AET kurulduktan sonra 1959’da Avrupa Maliye Politikasının oluşturulması amacıyla hazırlanan raporda ilk kez EPB oluşturulma fikrine yer verilmiştir, ancak öncelikli hedefler gümrük birliğinin tamamlanması ve Ortak Tarım Politikasının gerçekleştirilmesi olduğundan EPB uygulamaya aktarılamamıştır. 1968’de gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi ve ortak tarım politikası için sabit kur sistemine ihtiyaç duyulması AET’de ABD doları karşısında güçlü bir para yaratılması fikrini bir kez daha gündeme getirmiştir, çeşitli zirvelerde konu tartışılmıştır. 1970’te Lüksemburg siyaset adamı Pierre Werner tarafından hazırlanan Werner Raporu ve 1972’de gerçekleştirilen Paris Zirvesi sonucunda üye ülkelerin parasal birlik oluşturulma yolundaki iradesi daha da kesinleşmiştir.

8 Ekim 1970’te açıklanan ve 1971’de yürürlüğe giren Werner Raporu parasal birlik konusundaki ilk girişimdir. Bu rapora temel hazırlayan gelişme ise Aralık 1969’da La Haye Zirvesi’nde Komisyon’dan EPB konusunda amaçlı bir plan hazırlamalarının istenmesidir. AET’yi böyle hazırlayan temel sebep ise dolar karşısında Avrupa’nın parasal bir güç oluşturmak istemesidir. Bu raporda, para politikası koordinasyonu için atılması gereken adımlar tanımlanmıştır, bu doğrultuda döviz kurlarının istikrarı için Tüneldeki Yılan uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamayı yürütmek için de Avrupa Parasal Birliği Fonu (APF) kurulmuştur. Tüneldeki yılan uygulaması beklentileri karşılamayınca 13 Mart 1979’da Avrupa Para Sistemi (APS) kurulmuştur. APS, döviz kuru mekanizması (DKM), Avrupa Para Birimi (ECU) ve kredi mekanizmasını birbirine entegre eden bir sistemi ifade etmektedir. ECU, 12 üye devlet ulusal paralarının belirli nominal değerlerinden yaratılan bir para birimidir. DKM’ye katılan üyelerin ülke paralarının merkezi ikili kurların etrafında en fazla $\pm \%15$ ’lik bir marjla dalgalanmaları öngörülmüştür.

Werner Raporu’nda 1980’e kadar EPB’nin amaçlı olarak gerçekleştirilmesi, tek bir topluluk parası yaratılması, döviz kurlarının geriye dönülmez bir şekilde sabitlenerek ulusal paraların tam konvertibilitesinin sağlanması, topluluk merkez bankasının kurulması hedeflenmiştir. Ancak, 1970’lerde ekonomik durgunlukla sonuçlanan bir dizi olay yaşanmıştır. Petrol krizi ve Vietnam savaşının finansmanı için karlıksız para basılması

uluslararası para krizlerini ve Bretton Woods sisteminin çökmesini beraberinde getirmiştir. Artan korumacı politikalar ticaret hacminin daralmasına neden olurken, neticede enflasyon oranlarının hızla yükselmesini de tetiklemiştir. Smithsonian düzenlemelerinin ekonomik bunalımı önleyemediği bu ortamda Werner Raporu başarıya ulaşmamıştır.

1978'de Kopenhag ve Bremen'de toplanan AB Konseyi'nce hazırlanan Marjolin Raporu'ndan sonra Avrupa'da para birliğini gerçekleştirecek bir plan kabul edilmiş ve 13 Mart 1979'da Avrupa Para Sistemi (Avropean Monetary System, EMS) adı verilen para sistemi yürürlüğe girmiştir. Avrupa Para Sistemi (APS), ECU (Avropean Currency Unit) olarak anılan Avrupa Para Birimi, döviz kuru mekanizması ve kredi mekanizmasından oluşan üç temel unsur üzerine kurulmuştur. Sistemin temel özelliği ise sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlarıdır.

APS'nin amacı, AB üyesi ülkeler arasındaki kur dalgalanmalarını minimize etmek, döviz kurlarına istikrar kazandırmak, ülkeler arasındaki parasal politikalarda koordinasyonu artırarak ekonomide istikrarı sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Bu sisteme dahil olan para birimlerinin birleşimiyle oluşan merkezi kur Avrupa Para Birimi olarak adlandırılmıştır. ECU, Avrupa paralarından oluşan bir sepete dayanan ödeme aracı ve hesap birimi olarak kabul edilen bir para birimidir. ECU; merkezi kurların belirlenmesinde ve kurlardaki sapma oranının hesaplanmasında referans olmasının yanı sıra, APS'nin temel hesap birimi olma özelliği dolayısıyla da ödeme aracı ve rezerv birimi olma fonksiyonunu da yerine getirmektedir (Ekmekçiler, 2007: 371).

1988 Haziran'ında gerçekleştirilen Hannover Zirvesi'nde EPB'ye geçiş prensip kararına bağlanmıştır; 1989'da Madrid Zirvesi'nde ise Werner Planı'nın yerine geçecek olan "Delors Planı" kabul edilmiştir (Kalaycı, 2008: 287-288). Ayrıca detaylandırıldığı gibi Delors Planı da üç amaçlı bir plan çerçevesinde tek paraya geçiş öngörmektedir. ECU olarak ifade edilen para birimi, Almanya'nın uyguladığı baskı sonucu 15-16 Aralık 1995'te Madrid Zirvesi'nde varılan uzlaşma ile AVRO olarak değiştirilmiştir.

1.3.2. Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlik Yaratılması

Avrupa bütünüle mesinin ikinci hamlesini ise bütünüle mi pazarda tek bir paranın kullanılması olmaktadır. Ayrıca detaylandırıldığı gibi, Maastricht Antlaşması hükümleri tek paraya geçiş sürecine ve para politikasının uygulanmasına dair hukuki kuralları tanımlamaktadır. Özellikle mali politika gibi Maastricht Antlaşması'nda yeterince yer verilmeyen konular ise zaman içerisinde istikrar ve Büyüme Paketi gibi tamamlayıcı belgelerle

hayata geçirilmeye çalışılmı tır. Bu bölümde AB'nin para ve maliye politikasının ana hatları sunulmaktadır.

1.3.2.1. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)

Topluluk kurucu antlaşmasında köklü değişiklikler getiren Maastricht Antlaşması 7ubat 1992 tarihinde imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği adının ilk kez telaffuz edildiği ve AET'nin Avrupa Topluluğu olarak anılmaya başlandığı Maastricht Antlaşması aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

Bölüm 1: Ortak Hükümler

Bölüm 2: Avrupa Topluluğunu Kurmak Üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşmasında Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 3: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunda Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 4: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunda Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 5: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Hükümleri

Bölüm 6: Adalet ve İçişleri Alanında Birliğine Dair Hükümler

Bölüm 7: Son Hükümler

Protokoller ve Deklarasyonlar.

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması görüldüğü gibi bir yandan Ekonomik Parasal Birlik Alanının kurulmasına yönelik hükümlere yer verirken, diğeryandan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Hükümleri ile Adalet ve İçişleri Alanında Birliğine Dair Hükümleri içermektedir. Dolayısıyla Maastricht Antlaşması, sadece ekonomik birlik değil aynı zamanda siyasi birlik yaratma yönünde de ileriye doğru atılmış önemli bir hamle olarak düşünülebilir. Ancak çalışmanın amaçları doğrultusunda konunun da ılmaması için burada sadece EBP boyutu ele alınacaktır.

Maastricht Antlaşması'nın amacı 2. maddede belirtildiği ekliyle, ortak pazar ve ekonomik parasal birlik yaratmak yoluyla Topluluk çapında;

- Ekonomik aktivitelerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir gelişmesini,
- Yüksek istihdam ve sosyal güvenlik seviyesinin sağlanmasını,
- Kadın ve erkek arasında eşitliğin tesis edilmesini,
- Enflasyonist olmayan ve sürdürülebilir bir büyümeyi,
- Ekonomik performansın dönüşümü ve ileri düzeyde bir rekabet gücünün sağlanmasını,
- Çevre kalitesinin iyileştirilmesi ve büyük oranda korunmasını,
- Yaşam standardının ve kalitesinin artırılmasını,

- Üye devletler arasında ekonomik ve sosyal uyumun ve dayanı manın arttırılmasını te vik etmektedir.

Bu amaçlara ula mak üzere, Avrupa Toplulu u ve üye devletler ekonomi politikalarını maksimum koordinasyona dayanan, serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkelerine göre yönlendirilen bir ekonomi politikası olu turmakla yükümlü tutulmu lardır. Bu çerçevede, serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkesinden taviz vermemek kaydıyla, fiyat istikrarını sa lama amacına yönelik olarak, tek paranın dola ımını beraberinde getirecek ekilde döviz kurlarının de i memek üzere sabitlenmesi, tek para politikasıyla döviz kuru politikasının yönetiminin tanımlanması öngörölmü tür. Tüm bu eylemlerin fiyat istikrarı, makul bir kamu finansmanı ve para politikası ve nihayet sürdürülebilir ödemeler dengesi ilkeleriyle uyumlu olması da prensip kararına ba lanmı tır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birli i Ders Notları).

Ekonomik ve parasal politikaya dair anayasal düzenlemeler, Avrupa Birli i Anla ması ve Avrupa Birli i'nin leyi ine Dair Anla ması'nın 119. ve 133. maddeleri arasında yer almaktadır. Bu antla mada ekonomik ve parasal birli in amaçları u ekilde belirtilmi tir (Erdem ve Ulucak, 2014: 21-22);

- Malların, sermayenin ve hizmetlerin serbestçe dola abildi i tek bir pazar olu turmak,
- Piyasa mekanizmasını her alanda etkin kılmak,
- Yapısal de i im ve bölgesel geli imi sa layacak ortak politikalar geli tirmek,
- Makroekonomik politikalar arasında e güdüm sa lamak,
- Birlik üyesi ölkelerin para birimlerini tam konvertibl hale getirmek,
- Sermaye hareketlerinin tam liberalizasyonunu sa lamak,
- Bankacılık ve di er mali piyasaların entegrasyonunu sa lamak,
- Paraların dalgalanma marjlarını kaldırarak kurların geri dönölmez bir ekilde sabitlenmesini sa lamak,
- Para birimlerinin birbirlerine dönü türölmesinin getirdi i i lem maliyetlerini ortadan kaldırmak ve bu sayede mübadele kuru belirsizliklerini sıfırlamak.

Avrupa Birli i Antla ması olarak da adlandırılan Maastricht Antla ması'nda AB'ye üye olan ölkelerin EPB'ye dahil olabilmesi için yerine getirmesi gereken Maastricht Kriterleri, EPB'nin a amaları ve bunun için uygulanması gereken politikalar yer almı tır. Antla ma, 1989 tarihli Delors Planı'nda belirlendi i gibi üç a amalı süreç sonunda Avrupa Para Birli ine geçi i öngörmektedir. Üye ölkelerin para politikalarının uyumla tırılmasıyla EPB'nin 1 Ocak 1999'a kadar tamamlanması hedeflenmi tir (A ır, 2010: 18-21). EPB hedefinin gerçekte mesi için ilk olarak sermaye hareketlerinin serbestle tirilmesi, fiyat

istikrarının sağlanması, kamu maliyesinin sağlanması ve merkez bankalarının bağımsızlığının teminat altına alınması gereklidir (Özkan-Günay, 2007: 95). Pür ekonomik birlik, teoride ortak bir para ve maliye politikasının oluşturularak sosyal politika alanında da yakınla manın gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, Maastricht Antlaşması parasal alanın nasıl yapılandırılacağına net tanımını verirken, maliye politikasının çerçevesi daha ileriki bir tarihte istikrar ve Büyüme Paketi ile netleştirilmiştir.

1.3.2.1.1. Ekonomik Parasal Birlik ve Geçiş Amaçları

Uluslararası ekonomik entegrasyonun nihai aşaması olan parasal birlik, birliğe dahil olan ülkeler arasında ikili döviz kurlarının dalgalanma marjı olmaksızın sürekli olarak sabitlenmesini yani döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin korunacağı hususunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve ulusal paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderinin ortadan kaldırılmasını, sermayenin serbest dolaşımını önündeki tüm engellerin kaldırılarak nihayetinde ulusal paraların yerini ortak bir paranın almasını öngörmektedir (Akçay, 2014: 351-352). Parasal birliğin yaratılabilmesi için temel olarak beş aşamadan geçilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bunlar sırasıyla; (1) döviz kuru birliğinin oluşturulması, (2) ortak fon mekanizmasının yaratılması, (3) tam konvertibilitenin sağlanması ve ekonomi politikalarında eşgüdüm sağlanması, (4) tek bir merkez bankasının kurulması ve ortak bir döviz rezervinin oluşturulması, ortak bir para politikasının uygulanması, (5) tek paranın tedavüle sokulmasıdır (Tonus, 2000: 3-4).

Üç aşamalı bir plan çerçevesinde ekonomik ve parasal birliğe geçişi öngören Maastricht Antlaşması, üye ülkelerin para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması yoluyla, döviz kurlarında istikrarın sağlanmasını, düşük bir enflasyonun gerçekleştirilmesini ve devlet borçlarının hedef seviyeye çekilmesini öngörmüştür. EPB'ye geçiş amaçları, tarih aralığı ve yapılması öngörülenler aşağıda özetlenmiştir;

Birinci Aşama (1 Ocak 1990 – 31 Aralık 1993): Birinci aşama Maastricht Antlaşması öncesi yapılması gereken işlemleri kapsamaktadır. Bu dönemde, üye ülkeler APS'ye dahil olmuştur; Avrupa Birliği içerisinde ve AB ile üçüncü ülkeler arasında sermayenin serbest dolaşımını engelleyen bütün kısıtlamalar kaldırılmıştır. Üye ülkelerin ulusal programları uygulanmakta olan ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yakınlaştırılması amacına hizmet edecek şekilde tanımlanmıştır. Bu dönemde ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı sağlanmış, enflasyonla mücadele öncelikli hedefler arasına alınmıştır, döviz kuru istikrarının sağlanması ve bu bağlamda ödemeler bilançosu yönetimi önem kazanmıştır. Sağlam bir kamu maliyesi oluşturulma yolunda çaba sarf edilmiştir. Genel ekonomi politikası bağlamında yapısal

farklılıkların giderilmesine yönelik tedbirler alınırken, para politikası bakımında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve finansal bütünlük önündeki her türlü engelin kaldırılması öncelikle çalışılan konuların olmalarıdır. Nihai hedef ise üye ülkelerin ekonomik performanslarının bir diğere yakınlıkla artırılmasıdır.

Delors Raporu'nda birinci a maddede yapılacaklar listesi şu şekilde belirtilmiştir: Ekonomik alanda yapılacaklar sırasıyla; (1) fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılarak AB rekabet politikasının güçlendirilmesi, (2) ekonomik dengesizliklerin düzeltilerek bölgesel kalkınma çalışmalarının hızlandırılması, (3) fiyat istikrarının sağlanması, (4) kamu maliyesinin sağlanılmasıdır. Parasal alanda ise yapılacaklar; (1) sermayenin serbest dolaşımına yönelik tüm kısıtlamaların kaldırılması, (2) üye ülkelerin EMS'nin döviz kur mekanizmasına katılması, (3) merkez bankalarının bağımsızlaştırılması, ve (4) ECU'nun önündeki tüm engellerin kaldırılmasıdır (Evlimoğlu ve Bozdanoğlu, 2014: 271-272).

İkinci Amaç (1 Ocak 1994 – 31 Aralık 1998): İkinci amacın amacı, tek para kullanımını öncesinde üye ülkeleri EMS'ye hazırlamaktır. Bu amaç doğrultusunda EMS'nin altyapısını kurmak üzere bir dizi hazırlık çalışması hayata geçirilmiştir. Bir sonraki maddede faaliyetlerine başlaması öngörülen Avrupa Merkez Bankası için gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlendirilen Avrupa Para Enstitüsü (APE) kurulmuştur. Bu enstitünün görevi, üye ülkelerin uyguladığı para politikası arasında koordinasyon sağlamak ve üye ülke merkez bankalarına önerilerde bulunmaktır. Bu dönemde üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında koordinasyon sağlamak çalışmalarına devam edilmiş, ECU'nun kullanım alanı genişletilmeye çalışılmıştır.

EMS'nin işleyebilmesi için üçlü bir sistem tanımlanmıştır. Bunlar; Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), Avro Sistem (Avrosystem) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB)'dir. AMBS, Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. Avro'yu benimseyen ve benimsemeyen tüm AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankalarını kapsamaktadır. Avro Sistem ise sadece parasal birliğe dahil olan ulusal merkez bankalarından ve AMB'den oluşmaktadır. Avrupa Merkez Bankası'nın kendisi ise AMBS ile Avro Sistem'in işleyişinden ve fiyat istikrarının sağlanmasından sorumlu temel aktördür. Bu maddede, AB üyelerinin performanslarının yakınlıkla sağlanmasında referans alınacak ve özellikle üye ülkelerin EMS'ye dahil olup olamayacağını belirlemede kullanılacak Maastricht Yakınlık Kriterlerinin kapsamı belirlenmiştir. Bu kriterler; enflasyon, faiz, bütçe açığı, ulusal borç ve döviz kurundan oluşmaktadır (Akçay ve Göçmen, 2014: 359).

Bu maddede kaydedilen önemli gelişmeler maddeler halinde şöyle sıralanabilir;

- Avrupa Para Enstitüsü'nün (APE) kurulması ve Avrupa Parasal Birliği Fonu'nun görevlerinin APE'ye devredilmesi,
- Üye devletlerin merkez bankaları arasındaki birliğin güçlendirilmesi ve yasal olarak bağımsızlık statüsü kazandırılması,
- Fiyat istikrarını teminat altına almak üzere üye devletlerin para politikaları arasında koordinasyonun sağlanması,
- Üçüncü aşamada APE'nin yerini alacak olan Avrupa Merkez Bankası'nın faaliyetlerine başlayabilmesi için gerekli altyapının hazırlanması,
- Ortak paranın kullanımına ilişkin altyapının oluşturulması,
- Üye ülkelerin ağırlı bütçe açıklarından korunması, bu konuda Konsey tarafından üye ülkelerin bütçe performansının izlenmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılması,
- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan yasal düzenlemelerin yapılması ve kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalık tanınmasının ortadan kaldırılması,
- Üye ülkelerin kamu sektörü finansmanına dair sorumluluklarının Birlik veya bir başka üye ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemelerin yapılması,
- EPB içinde güçlü bir kamu maliyesi oluşturmak ve mali disiplini sürdürmek amacıyla istikrar ve Büyüme Paketi'nin (BP) kabul edilmesidir.

Üçüncü Aşama (1 Ocak 1999-1 Ocak 2002): Üçüncü aşamada APE, parasal birlik hazırlıkları kapsamında gerekli yapısal, yasal, teknik altyapı çalışmalarını yürütme misyonunu tamamlayarak yerini Avrupa Merkez Bankası'na bırakmıştır. Avrupa Merkez Bankası 1 Temmuz 1998'de resmen görevine başlamıştır. 1 Ocak 1999'da parasal birliğin son aşamasına geçilerek bu tarihten itibaren Avro, AB'nin resmi parası olarak dünya piyasalarına tanıtılarak piyasalarda ve bankalarda yerini almıştır. 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla 17 ülkenin katıldığı uluslararası ekonomik entegrasyonların nihai aşaması olan parasal birliğe geçilmiştir. Üye ülkelerin ulusal paralarının Avro'ya dönüşüm oranları geri dönüşmez biçimde belirlenmiştir. Avro alanına dahil olacak ülkeler belirlenmiştir; tek para kullanan ülkeler Avro Sisteminin, tüm üye ülkeler de AMBS'nin çatısı altında toplanmıştır. 1999'dan 2002'ye kadar ulusal paraların tedavülde kalmasına izin verilmiştir; çünkü bu sürede Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Avrupa'daki yapısal sorunlar ve 1990'lı yıllarda yaşanan resesyona Avro'nun kullanımına başlamasını aksatmıştır. 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla milli paralar tamamen tedavülden kaldırılarak, milli paraların yerine Avro banknot (kağıt para) ve madeni para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu aşamada İngiltere, Danimarka ve İsveç dışındaki üyeler Avro adıyla anılan tek paraya geçişi kabul etmişlerdir. 1 Temmuz 2002 itibarıyla banknot ve madeni paraların tedavüle sokulmasıyla ulusal paralar tedavülden kaldırılmıştır. Böylelikle

Avro ulusal paraların yerini almı tır ve tek Avrupa parası olmu tur. Bu noktada tek paraya geçi i kabul eden ülkeler para politikası yetkilerini AB organlarına devrederken, maliye ve vergi politikasına ili kin yetkileri ise her ülke kendine özgü olarak uygulamaya devam etmi tir.

1.3.2.1.2. Kurumsal Yapılanma

EPB'nin i leyi inde iç içe geçmi iki halka bulunmaktadır: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS); Avrupa Merkez Bankası ile tüm ulusal merkez bankalarından olu an bir sistem olup, EPB'nin co rafi alan itibariyle en geni halkasını olu turmaktadır. AMBS Avro Alanına dahil olsun olmasın tüm üye ülkelerde fiyat istikrarının sa lanmasını amaç edinmi tir. Fiyat istikrarından ödün vermemek kaydıyla, AB'nin hedefleri do rultusunda genel ekonomik politikaları destekler. Avro Sistem ise AMBS'nin içinde sadece EPB'ye dahil olan ulusal merkez bankaları ile Avrupa Merkez Bankasını içeren daha küçük bir halkadır. Avro Sistem, tek para (Avro) alanındaki para politikasının yürütülmesinden sorumludur ve en önemli amacı fiyat istikrarını sa lamak ve sürdürmektir.

Esasında AMBS'nin ve dolayısıyla Avro Sistemin e de er dört temel görevi vardır. Bunlar yetkilendirildikleri alanda geçerli olup AB DA md. 127(2) uyarınca sırasıyla; (1) Avro alanı için para politikasını belirlemek ve uygulamak, (2) döviz kuru i lemlerini yürütmek, (3) Avro alanındaki ülkelerin resmi rezervlerini tutmak ve yönetmek, (4) düzgün i leyen bir ödemeler sistemi olu turmaktır (Erdem ve Ulucak, 2014: 27).

Temel misyonu Avro'nun istikrarını sa lamak ve aynı zamanda finansal sistemin etkin i leyi ini gerçekle tirmek olan Avrupa Merkez Bankası ise her iki halkanın da tepe kurulu u konumundadır. 1 Haziran 1998'de Almanya'nın Frankfurt kentinde kurulup, 1 Ocak 1999 tarihinden beri faaliyetlerini sürdüren AMB Birlik içinde Avro cinsinden banknot ihracına izin verme konusunda tek yetkilidir (AB DA, md. 128(1) ve 282, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> eri im tarihi: 08.02.2018). Bankacılık sisteminin denetimi ve finansal sektörün istikrarının sa lanması ba lamında AB kurum ve organları ile birlikte ulusal hükümetlere danı manlık hizmetleri vermektedir. Bunun dı ında tek paranın tedavülünü sa lamak ve bu do rultuda Avro arzını ve faiz hadlerini kontrol etmek, Avro'nun de erini etkilemek amacıyla döviz operasyonları gerçekle tirmek, resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek, açık piyasa i lemlerini yürütmek AMB'nin ba lıca görevleri arasında yer almaktadır.

Avrupa Birli i'nin i leyi ine Dair Antla manın (AB DA) 3. maddesi uyarınca münhasır yetki alanına bırakılan para politikasını olu tururken ve uygularken AMB tamamen

ba ımsız hareket etmektedir. AMB ve Ulusal Merkez Bankaları yasal çerçevede kendilerine verilen görevleri ifa ederken hiçbir yerden emir alamazlar (Kurumsal Ba ımsızlık). AMB ve Ulusal Merkez Bankaları hükümetlere ve birli in kurumlarına kredi veremezler. Temel görevleri fiyat istikrarını sa lamaktır (Fonksiyonel Ba ımsızlık). AMB kendi bütçesine haiz olmakla birlikte bu bütçenin üye ülkelerle herhangi bir ba lantısı yoktur (Mali Ba ımsızlık). AMB organlarının üyeleri sınırlı süreli olarak görevlerini yerine getirmektedirler (Personel Açısından Ba ımsızlık). AMB enflasyonla mücadelede gereken para politikası araçlarını (açık piyasa i lemleri -repo, ters repo-, reeskont faiz oranı, zorunlu kar ılık oranı) kullanma özgürlü üne sahiptir (Operasyonel Ba ımsızlık) (Kar, 2010: 300-301).

1.3.2.1.3. Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınla ma Kriterleri)

EPB'nin Tek para (Avro), Avro Sistem, Döviz Kuru Mekanizması-II ve Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınla ma Kriterleri) olarak sıralanabilecek dört ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan Maastricht Kriterleri; Avro'nun güçlü ve istikrarlı bir para olması, para ve döviz kuru politikasının etkinli inin sa lanması, üye ülke ekonomilerinin bir di erine yakınla ması ve tüm bunların sürdürülmesi ba lamında önemle üzerinde durulan kriterlerdir.

Daha önce de belirtildi i gibi, para politikası tek bir merkezden yürütülürken, maliye politikası yönetimi üye devletlere bırakılmı tır. AMB'nin para politikasıyla üye devletler tarafından uygulanan maliye politikaları arasında e güdüm sa lanması arttır. Maastricht kriterleri de e zamanlı olarak bu uyumu sa lamak amacıyla olu turulmu tur (Genç, 2008: 69-70). EPB alanına dahil olmak isteyen üye ülkeler, ulusal paralarından vazgeçip ortak parayı kullanacak, Avro Sisteme dahil olacak, para ve döviz kuru politikalarını belirleme yetkilerini AMB'ye devredecek, döviz kuru mekanizmasına (DKM-II) katılacak ve ulusal mevzuatlarının da bunları gerçekle tirmeye elveri li olmasını sa layacaktır. Üye ülkenin EPB'ye girmeden önce iki yıl boyunca DKM-II'de yer alması ve ulusal para biriminin Avro kar ısında merkezi bir parite bandı ($\pm\%15$) bandı içerisinde en az iki yıl kalması gerekmektedir.

Maastricht Kriterleri toplu gösterimi Tablo 1'de, açıklaması ise özlü bir e kilde a a ıda verilmi tir. Her bir kritere yönelik e ik de erler ile ülke performansları AB – Türkiye ili kilerinin incelendi i ikinci bölümde açıklanmaktadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde (Dilekli ve Ye ilkaya, Maastricht Kriterleri, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf eri im tarihi: 01.04.2018):

- Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1.5 puanı geçmemelidir. (Avrupa Toplulu unu Kuran Antla ma, m. 121(1); Avrupa Toplulu unu Kuran Antla manın

121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol, m.1, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).

- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir. (Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması m. 121(1); Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması'nın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.2; www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf Ayrıntılı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol, erişim tarihi: 01.04.2018).
- Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aştırmamalıdır. (Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması m. 121(1); Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması'nın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.4 www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).
- Üye devletlerin bütçe açıklarının GSYH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir. (Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması m. 121(1); Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması'nın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.4 www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).
- Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır. (Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması m. 121(1); Avrupa Topluluğu'nun Kuran Antlaşması'nın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.3, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).

Tablo 1.1 Maastricht Kriterleri Toplu Gösterimi

Maastricht Kriterleri	Kriter Değeri
Döviz Kuru	Üye ülkenin ulusal parasında son iki yıl içinde kendi inisiyatifiyle devalüasyon yapılmamış olmalıdır.
Enflasyon Oranı	Üye ülkenin enflasyon oranı en düşük enflasyona sahip üç ülkenin ortalamasından en fazla 1.5 puan yüksek olabilir.
Uzun Vadeli Faiz Oranı	Üye ülkenin uzun vadeli faiz oranı en düşük faiz oranına sahip üç ülkenin ortalamasından en fazla 2 puan fazla olabilir.
Bütçe Açığı / GSYH	Üye ülkenin bütçe açıklarının GSYH'ye oranı %3'ten az olmalıdır.
Kamu Borç Stoku / GSYH	Üye ülkenin devlet borçlarının GSYH'ye oranı %60'a sınırlanmalıdır.

Kaynak: AB Bakanlığı, Maastricht Kriterleri, <https://www.ab.gov.tr/301.html> (erişim tarihi: 22.05.2018).

Maastricht Antlaşması ile getirilen bu kriterler, AB üyesi ülkelerin EPB'ye katılımının uygun olup olmadığını belirleyen temel makroekonomik unsurdan meydana gelmektedir. Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri kapsamında ifade edilen Maastricht Kriterlerinin asıl amacı parasal birliğin sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Bu kriterlerin karınlanması, ilgili ülkenin

Avro Bölgesine dahil olmadan önce ekonomik istikrarı sağlaması ve bütünüle için gerekli tüm koşulları yerine getirdiğini göstermektedir. Avro bölgesinde enflasyon, uzun dönemli faiz oranı ve ulusal paranın devalüe edilmemesine dair kriterler sayesinde fiyat istikrarı ile parasal istikrarın sağlanması hedeflenirken, bütçe disiplini ve sağlam kamu maliyesi ile olası bir enflasyonist baskı karşısında parasal birliğin korunması amaçlanmıştır (Temur vd., 2014: 231). Öte yandan, mali kriterler uzun vadeli büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olması ve kamu finansmanının sürdürülebilirliği açısından da önemli addedilmiştir (Aytaç, 2006: 141). Mali kriterlerin kapsamı 1997 yılında Stikrar ve Büyüme Paktı ile ortaya konmuştur.

Maastricht Antlaşması hükümleri uyarınca, Avro alanına dahil olup da Ekonomik Yakınlık Kriterlerine dair gerekli koşulları karşılamayan ülkelere bir dizi yaptırım uygulanacaktır. Bu yaptırımlar; üye ülke bonosunun satışsız olmasına dair bildiri yayımlanması, Avrupa Yatırım Bankası'nın ilgili ülkeye borç vermemesi, Avrupa Birliği'ne faizsiz depozito yatırma zorunluluğu getirilmesi ve para cezası verilmesidir (Akçay, 2008: 14).

1.3.2.1.4. Stikrar ve Büyüme Paktı

Maastricht Kriterlerinin mali disiplini öngören iki kaleminin nasıl uygulamaya aktarılacağı antlaşmaya eklenen protokol kapsamında belirlenmiştir. Buna göre; bütçe açığının GSYH'ye oranının maksimum %3, brüt konsolide borç stokunun GSYH'ye oranının ise maksimum %60 olması kabul edilmiştir (Kunter vd., 2006: 278-279). Böylesine bir sınırlama getirmenin arkasında yatan temel neden bütçe açıklarının finansman baskısı yaratıp faizleri yukarı, yatırımları aşağı yönlü etkilememesini sağlamasıdır.

Mali kuralların gözetilip koordinasyonun sağlanabilmesi için 1997 yılında Stikrar ve Büyüme Paktı (BP) karara bağlanmıştır. Paktin amacı, tek paraya geçişle birlikte üye ülkelerin bütçe disiplinine dair çabalarının devamlılığını sağlamaktır. İstihdam yaratan istikrarlı büyüme için bütçenin ya dengede tutulması ya da fazla vermesi öngörülmektedir. Avro Bölgesi'ne dahil ülkeler her yıl Stikrar Programlarını açıklarken, Avro kullanmayan diğer üye ülkeler Yakınlık Programlarını uygun bir şekilde revize etmektedirler.

“BP temel olarak önleyici ve caydırıcı yaklaşımı benimsemiştir. Bundan dolayı üye devletler istikrar ve yakınlık programları hazırlayarak Komisyon'a sunmaktadır. Bu sayede Komisyon ve Konsey mali istikrarın sağlanması için erken uyarı mekanizması ve arızalı açık prosedürünü devreye sokmaktadırlar (Genç, 2008: 69-70).”

Önleyici hükümler, erken uyarı sistemi ve istikrar ve yakınla tırma programını kapsayan politika tavsiyelerinden olu maktaki iken, caydırıcı hükümler a ırı açık prosedüründen olu maktadır. A ırı açık prosedürü, üye ülkelerin bütçe aç ı ndan nasıl kaçınaca ına dair düzenlemeleri içermektedir. Bütçe aç ı ı olan ülkelere, açıklarını azaltmak amacıyla gerekli önlemleri almak için 4 ay kadar süre tanınmakta; bu süre sonunda bütçe kriteri hala tutturulmamı ise ilgili ülkeye yaptırım uygulanmaktadır. Bu nedenle söz konusu ülke GSY H'sinin %0.2'si oranında sabit bir miktar ile bütçe kriterini a an her %1'lik oran için GSY H'nin %0.1'i oranındaki tutarı AB bünyesindeki faizsiz hesaba aktarmakla yükümlü tutulmaktadır. Aktarılan bu miktarın üst limiti GSY H'nin %0.5'idir. Alınan önlemlere ra men bütçe kriterlerinden sapma ikinci yıl devam ederse üye devletler tarafından yatırılan tutar para cezasına dönü türülmektedir (Yıldız, 2011: 119).

İlk kez 1997 yılında tanımlanan BP 2005, 2011 ve 2013 yıllarında reforma tabi tutulmu tur. 2005 yılında yapılan reformlar çerçevesinde önleyici tedbirler kapsamında her bir üye ülkenin ekonomik farklılıkları göz önünde bulundurularak bunların orta vadeli bütçe hedefleri belirlemelerine izin verilmesi hususu ve ayrıca yapısal reformların bütçe üzerindeki etkisinin de dikkate alınması hususu gündeme gelmi tir. Öte yandan, düzeltici tedbirler kapsamında istisnai ve geçici durumlarda ciddi ekonomik darbo az ya anması halinde (GSY H'nin %2 oranında daralması) bütçe aç ı nın %3'ü a masına izin verilmesi hususu kabul edilmi tir. Daha sonra Altılı Paket olarak da adlandırılan 2011 reformu ile en son küresel krizin i aret etti i zayıf ve eksik noktaların giderilmesine çalı ılmı tir. 2013 reformu kapsamında ise mali gözetim ve koordinasyonu güçlendirme amacıyla tasarlanan ve kili Paket olarak adlandırılan iki ilave öneri ile stikrar ve Büyüme Paktı daha da güçlendirilmek istenmi tir (KV, stikrar ve Büyüme Paktı, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=457> eri im tarihi: 09.04.2018).

1.3.2.1.5. Ekonomik ve Parasal Birli in Olası Faydaları ve Zararları

Ekonomik ve Parasal Birli in sa layaca ı kazanımlar a a ıdaki gibi sıralanabilir:

a) İlem Maliyetlerinin Azalması: İlem maliyetlerinin dört temel kayna ı mevcuttur. Bunlar; bankalararası piyasada alı -satı farklılı ı, çek veya kredi kartı kullanımından dolayı alınan komisyon ve vergiler, nakit veya seyahat çeki çevriminde alınan gider ve komisyonlar ve bankaların dı ticaret bedellerinin transferlerinden elde ettikleri gelirlerdir. Tek para birimi sayesinde İirketler farklı para birimleri ile u ra ma maliyeti olan dönü üm maliyetinden (dönü üm için ödenen vergi, komisyon) kurtulma avantajına sahip olacak, bu sayede

firmaların bankalardan borçlanması kolaylaacaktır. Bunun sonucunda i lem maliyetlerinin azalmasının ticaretin canlanmasına olumlu katkısı olacaktır (Tonus, 2000: 7-8).

b) Fiyatlarda effaflık: Tek para kullanımı sonucunda birlikteki her bir ÷lkede malların fiyatları ve eme in fiyatı olan ücretin kar ıla tırılması kolayla aca ı için i gücü, ücretin yüksek oldu u yere do ru yo unla acak ve mal ve hizmetlerin fiyatları aynı para biriminden fiyatlanaca ı için fiyatlarda effaflık olu acak ve bu durum tüketiciler tarafından algılanarak üreticiler arasında rekabeti artıracak, bunun sonucunda da fiyatlar a a ı çekilecektir. Bu da talep miktarını arttırarak piyasanın canlanmasını sa layacaktır. Rekabetin ve effaflı ın artmasının etkisiyle faktör verimlili i artacak, aynı miktardaki girdi ile daha fazla çıktı elde edilebilecektir. Bu sayede uzun vadeli büyüme potansiyeli ve istihdamı artırma faktörleri harekete geçirilmi olacaktır (Kar, 2010: 270-272).

c) Döviz Kuru Belirsizli inin Ortadan Kalkması ve Döviz Kurunda Birli in ve istikrarın Sa lanması ve Aktif Büyümenin Artması: Üretim, yatırım ve tüketimin temel faktörü olan fiyat ve bunu etkileyen en önemli unsurlardan biri olan döviz kuru ekonomiyi etkileyen iki temel etkendir. Parasal birlik sayesinde kurlardaki oynaklık riski sıfırlandı ından yani belirsizli in ortadan kalkmasının etkisiyle ÷lkeler arasındaki faiz oranları birbirine yakla acak ve ekonomik ve parasal istikrarı yakalamak daha da ula ılabilir olacaktır (Kar, 2010: 270-272). Döviz kuru istikrarsızlı ının ve belirsizli inin azalması ile piyasalarda fiyat mekanizması daha etkin i leyecek, fiyat istikrarı daha rahat sa lanacak ve bu sayede küçük ve orta ölçekli i letmelerin pazara giri i kolaylaacaktır. Ekonomik büyüme bu geli melerden olumlu yönde etkilenecektir. Parasal birlik döviz kurlarına istikrar getirece i için sermaye hareketleri kolayla acak ve firmalar di er ÷lkelere daha rahat yatırım yapabilecek ve piyasanın geni lemesinin etkisiyle de daha kazançlı ticaret ve yatırım ortamı olu acaktır (Ekodialog, http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/avrupa-parasal-birligi-Avro.html, eri im tarihi: 25.03.2018).

d) Ortak para birimi olarak Avro'nun kullanılmasıyla bu para birimi uluslararası piyasalarda dola ımda olan para haline gelecek, para biriminin istikrarı artacak ve bu istikrar paranın likiditesini artıracak ve daha fazla ki i bu parayı kullanacak oldu u için paranın de eri artarak para ve finans piyasalarında dolara e de er-rakip bir rezerv para olacaktır (Kalaycı, 2006: 214).

e) Avro para birimi, üye ÷lkeler arasındaki ticareti aksatan para birimi karı ıklıklarına son vererek ekonomileri birbirine yakınla tıracak ve bu sayede konjonktür uyu mazlıklarını ortadan kaldıracaktır. Bunun etkisiyle Avro bölgesi içindeki seyahatler ve sınır-ötesi finansal i lemler kolaylaacaktır.

f) Avro bölgesinde yer alan üye devletler döviz rezervi tutma görevini AMB'ye devredecekler ve ihtiyaç duyduklarında buradan temin edebilecekler, bu sayede kimi üye devletler ödemeler bilançosunda açık verirken kimisi fazla verecek, döviz rezervinin ortak bir fonda toplanması sayesinde Birlik üyesi ülke dışı dengesizlik durumunda döviz ihtiyacını rahatlıkla giderecek ve AMB'de tutulması gereken rezervler tek tek 11 üyenin tutması gerektiğinden daha az olacak, sonuçta da rezerv tutmanın alternatif maliyeti azalacaktır (Gökdere, 2008: 55-56). Para birliği, birlik içinde ticareti özendirince için birlik dışı ticareti kolaylaştırmak amacıyla tutulması gereken döviz rezerv miktarı azalacaktır. AMBS içinde para politikaları arasında bütünlük ve uyum sağlanacaktır.

g) Ülkelerin rekabet gücü kazanmak için yaptıkları devalüasyon ortadan kalkacaktır.

h) Spekülatif sermaye hareketleri azalacak, hedeflenen güçlü para ve fiyat istikrarı sermayenin yurtdışına kaçmasını engelleyecek ve bu sayede ekonomik istikrar ve büyüme daha kolay gerçekleşecektir.

ı) Parasal birlik, üye ülkelerde tasarrufların artmasına imkan vererek istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılmasını sağlayacaktır.

i) Uluslararası arenada dolardan sonra ikinci blok olan Avro alanına dahil olmakla birlikte, üye ülkeler dünya piyasalarına daha rahat entegre olacak ve makroekonomik yapısını daha sağlam temellere oturtmuş olacaklar; böylelikle ekonomik istikrar ve verimlilik artacaktır.

j) Ortak para kullanımı sayesinde Avro Alanı içinde küresel ticaret kolaylaşacak; küresel krizlere karşı daha dayanıklı bir Avrupa olacaktır (KV, Ekonomik ve Parasal Birlik, http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=230 erişim tarihi: 25.03.2018).

k) Avrupa Parasal Birliği üyesi ülkelerde seyahat eden turistler, dilemlerini gerçekleştirmek amacıyla döviz alım ve satımları arasındaki farktan dolayı ya adıkları maliyete katlanmayacaklardır (Özdeğer, 2015: 472-473).

Ekonomik ve Parasal Birliğe geçilmesi sonucunda karşılaşılabilecek olası zararlar ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

a) Avro bölgesine dahil ülkeler bütçe açığını kapatmada kullanılan senyörj gelirlerini kaybedeceklerdir (Kar, 2010: 270-272).

b) Tek para birimine geçişte, ülke ekonomisinin bu para birimine ayarlanma sürecinde söz konusu ülkede muhasebe kayıtlarını ve bilgi sistemlerini değiştirmek, kamuoyunu bu konuda bilgilendirmek, eğitim vermek ve yeni para basım ve dağıtımını sağlamak gibi birçok konuda uygulama maliyeti olacaktır (Kar, 2010: 270-272).

c) Bankaların kazancının yaklaşık %5'ini ulusal paraların de i im i leminden alınan komisyonlar olu turmaktadır (De er ve Öztürk, 2003: 114). Parasal birli e geçmenin etkisiyle bankalar farklı paraların alım satımı ile elde edecekleri bu kazancı kaybedecekler ve bu da banka birle meleri ile sonuçlanabilecektir.

d) Parasal birli e dahil olan üye ülkelerin para politikası Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütülecekken, bütçe ve maliye politikaları üye ülkelerin hükümetlerince yürütülecektir. Avro alanına dahil olan ülkeler ekonomik sorunlarını gidermek amacıyla para politikası araçlarını kullanarak ekonomilerini yönlendiremeyeceklerdir. Yani ba ımsız döviz kuru politikası, devalüasyon veya revalüasyon gibi para politikası kaynaklarına ba vuramayacaklardır. Bu da para ve maliye politikasının yürütülmesinde e güdüm sorununu ortaya çıkaracaktır (Özde er, 2015: 473).

e) Para politikası araçları Avro alanına dahil ülke tarafından kullanılamayaca ı için makroekonomik de i kenler üzerinde herhangi bir düzenleme yapılamayacak ve döviz kuruna müdahale edilemeyecek, dolayısıyla kur mekanizması ile toplam talep üzerinde etki yaratılamayacaktır (Örnek, 2007: 163).

1.3.2.2. Maastricht Sonrası Dönem

Maastricht Anla ması yürürlü e girdikten kısa bir süre sonra -1995 yılında- Finlandiya, Avusturya ve sveç olmak üzere üç yeni ülke daha artık Avrupa Birli i olarak adlandırılan bütünle me hareketine katılmı ve üye ülke sayısı 15'e ula mı tır. 1990'lı yılların ilk yarısı bir yandan EPB'ye geçi in müzakere edildi i bir dönem olması, di er yandan yeni katılımların gerçekleşmesi nedeniyle zorlu geçen yıllardır. Çok geçmeden Maastricht sürecinde müzakere edilemeyen konuları gündeme almak üzere kendinden önceki antla ma metnini revize eden yeni bir antla ma 2 Ekim 1997 yılında Amsterdam'da imzalanarak 1 Mayıs 1999 yılında yürürlü e girmi tir. Amsterdam Anla ması, Avrupa Toplulu u (AT) Antla masında köklü bir de i iklik yapmamı , eksik kalan kısımları tamamlamakla yetinmi tir. Ekonomik alanla ilgili olarak AB kurum ve organlarına istihdam konusunda üye ülkeler arasında koordinasyon sa lama yetkisi vermi tir (Mehter Aykın, Avrupa Birli i Ders Notları).

Yukarıda da açıklandı ı gibi, 1999 yılında Avrupa Para Enstitüsü ECU sepetinin bile imini belirleyerek Avro Bölgesi'ne dahil olacak ülkeleri açıklamı tır. Buna göre; ilk etapta Belçika, Almanya, rlanda, spanya, Fransa, talya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya'nın bölgede yer alması uygun bulunurken, Yunanistan döviz kuru kriterini kar ılamamı olması dolayısıyla dı arıda bırakılmı ; Birle ik Krallık, sveç ve

Danimarka ise kendi istekleri doğrultusunda Avro Bölgesi dışında kalmıştır. 2001 yılında Yunanistan Avro bölgesine kabul edilmiştir; 2002 yılında Avro kaydı para olmaktan çıkarak fiilen dolaşıma girmiştir.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması Avrupa tarihindeki en kapsamlı genişlemenin hukuki altyapısını kurmuştur. Gerçekten de 2004 yılında ikisi ada devlet olmak üzere toplam 10 yeni ülke, 2007 yılında da Romanya ve Bulgaristan AB'ye katılmıştır. Yeni katılan ülkelerin Avro Bölgesi'ne dahil olma durumları şöyledir: 2007 yılında Slovenya, 2008 yılında Kıbrıs ve Malta, 2009 yılında Slovakya, 2011 yılında Estonya, 2014 yılında Letonya ve son olarak 2015 yılında Litvanya'nın katılımıyla Avro kullanan üye ülke sayısı 19'a ulaşmıştır. Yeni katılan ülkelere Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya Avro Bölgesi'ne dahil olmamışlardır.

AB mimarisinde köklü değişiklikler yapan Lizbon/Reform Antlaşması 13 Aralık 2007 yılında imzalanarak 1 Aralık 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma hem Avrupa Topluluğu Antlaşması'nı (ATA) hem de Avrupa Birliği Antlaşması'nın (ABA) kapsamakla birlikte ATA'nın ismi 'Avrupa Birliği'nin İleyle Dair Antlaşma (AB DA)' olarak değiştirilmiştir. Bugün gelinen noktada, ABA ve AB DA Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan iki antlaşmadır. ABA, altı bölüm ve 55 maddeden oluşurken; AB DA yedi bölüm ve 358 maddeden oluşmaktadır. AB DA, AB'nin genel niteliklerinin uygulama esaslarını ve ilkeyi kapsamaktadır. Tarihinde ilk kez AB Bakanlık makamını tanımlayan bu Antlaşma aynı zamanda 19 ülkeyi kapsayan bir Avro Bölgesi Bakanının tanımlanmasına da olanak sağlamıştır. 2013 yılında Hırvatistan'ın AB'ye katılımıyla üye sayısı 28'e ulaşmış, ancak Hırvatistan Avro Bölgesi'ne dahil olmamıştır.

2000'li yılların sonunda başta Yunanistan olmak üzere Avrupa'yı derinden sarsan küresel finansal ve ekonomik krizle mücadele amacıyla 2010 yılından itibaren bir dizi tedbir yürürlüğe girmiştir. Üye ülkelerin bütçe açıkları ve devlet borçlarında izlenen artışın giderilmesi ve finansal istikrarın korunması amacıyla 2013 yılına kadar uygulanması öngörülen iki ayrı finansal destek mekanizması devreye sokulmuştur. Bunlardan Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (European Financial Stabilisation Mechanism) mali güçlük içine düşen üye devletlere finansal destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Avrupa Finansal İstikrar Fonu (European Financial Stability Fund) ise, Avro Alanı'na dahil üye devletlere geçici mali destek sağlamak üzere oluşturulmuştur. Öte yandan, darboğazları önlemek amacıyla üye ülkelerde ekonomik ve mali denetimin sağlanmasına yönelik başkaca düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 1997 yılında ilk kez gündeme gelen

stikrar ve Büyüme Paktı'nın kuralları güçlendirilmi ve daha sıkı bir mali denetim getirilmi tir. Ekonominin yönetimi de yeniden tanımlanmıştır. Üye ülkelerin münferit ekonomi politikaları arasında e güdümlenmesi için Komisyon tarafından gündeme getirilen Avrupa Sömestri hedef odaklı yönetimi sağlamıştır. Avrupa Sömestri bir yandan AB-2020 Stratejisi'nin öngördüğü yapısal reformların gerçekleştirilmesine yönelik iken, di er yandan stikrar ve Büyüme Paktı'nın öngördüğü mali politikalar ile makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi amacıyla getirilmi politikalar arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik bir çerçeve sunmaktadır (KV, 2016: 184-185).

Reformlara ivme kazandırmak amacıyla, 23 üye ülke 11 Mart 2011 tarihinde Avro Artı Paktı'nı imzalamışlardır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, sveç ve ngiltere ise söz konusu Pakta dâhil olmamıştır. Bu Pakta taraf olan ülkeler daha güçlü ekonomik i birli i geliştirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Avro Alanı Devlet Başkanları, Avro Paktı'nı kabul ederek *“parasal birli in ekonomik aya nı güçlendirmeyi, Avro Alanı'nda daha iyi bir ekonomi politikası koordinasyonuna ulaşmayı, rekabet gücünü artırmayı ve böylelikle Üye Devletler arasında daha iyi bir uyum yakalamayı”* taahhüt etmişlerdir (KV, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=384> erişim tarihi: 08.04.2018). Bu bağlamda 4 temel kural kabul edilmiştir: (1) Alınacak her bir tedbir ekonomi yönetimini güçlendirme çabasıyla uyumlu olmalıdır. (2) Rekabeti ve ekonomik uyumu gözetilen eylemlere odaklanılmalıdır. (3) Her yıl en üst düzeyde hedeflerin kar ılanmasına yönelik somut ulusal taahhütler belirlenmelidir. (4) Tek pazarın bütünlü ü her daim korunmalıdır.

Takip eden süreçte Altılı Paket (13 Aralık 2011) ve kili Paket (30 Mayıs 2013) olarak bilinen kapsamlı tedbirler hayata geçirilmiştir. Her ikisi de güçlü birer ekonomik yönetimi m, mali ve makroekonomik gözetim araçları olup BP'nin güçlendirilmesi amacıyla devreye sokulmuştur. Bunlar tüm üye devletler için ba layıcı olmakla birlikte Avro Alanı'na dâhil devletler için bazı özel kurallar içermektedir. Bu paketler BP'nin önleyici ve düzeltici unsurlarını güçlendirmekte ve kriterleri ihlal eden ülkelere uygulanan a rırı açık prosedürünü peki tirmekte; ayrıca Avrupa Sömestri adı altındaki ekonomik koordinasyon sürecinin yasal tabanını güçlendirmektedir. Bu sayede risk altındaki üye ülkelerin mali durumlarını düzeltici eylemlerin zamanında ve süreklilik arz edecek eilde hayata geçirilmesinin önü açılmıştır. stikrar, Koordinasyon ve Yönetim Antlaşması 2 Mart 2012 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlü e girmiştir. Mali Sözleşme olarak da bilinen söz konusu Antlaşma, dengeli bütçe kuralı ve otomatik düzeltme mekanizması aracılığıyla Avro Alanı'nda mali disiplini güçlendirmeyi amaçlamakta ve anayasal yaptırıma dönüşmektedir (KV, 2016: 188-189).

EPB'nin derinleşmesine katkıda bulunacak bir diğer alan ise Bankacılık Birliği'dir. AB Bankacılık Birliği; Tek Banka Denetim Mekanizması, Tek Çözümleme Mekanizması ve Avrupa Mevduat Garanti Sistemi'nden oluşmaktadır. Tek Denetim Mekanizması, AB'de finansal sistemin güçlendirilmesi, sistemdeki zayıflıkların önceden tespit edilmesi ve önlem alınması için tasarlanmıştır. Tek Denetim Mekanizması kapsamında Avro Alanı'nda mali sorunlar yaşanan bankaların ortaya çıkması halinde, bunların kurtarılması ve tasfiyesinin yükleyeceği maliyetlerin karşılanması ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla Tek Çözümleme Kurulu ile Tek Çözümleme Fonu oluşturulmuştur. Öte yandan, 2015 yılına kadar EPB'nin tamamlanması ve derinleştirilmesi için üç aşamalı yeni bir plan tanımlanmıştır. Ekonomik Birliğin, Finansal Birliğin, Mali Birliğin ve Siyasal Birliğin tamamlanmasına ilişkin dört sütunun yanı sıra sosyal politikanın güçlendirilmesine ilişkin sosyal sütunun da ilave edilmesi öngörülmüştü ve bunun için danışma süreci başlatılmıştır (KV, 2016: 190-191).

1.3.3. Avrupa'da Siyasal Birlik Yaratma Çabaları

Avrupa'nın siyasal anlamda birleştirilmesi yönünde birçok fikir, çalışma ve plan mevcuttur. Ne var ki; siyasal bütünlüğün ekonomik bütünlüğün sağlanmadan gerçekleştirilemediği birçok kez tecrübe edilmiştir. Dolayısıyla AET'nin kurulmasına öncelik verilmiş; başlangıçta ekonomik alanda yaratılan bütünlük zamanla siyasal alana da taşınmıştır. Tek Avrupa Senedinde Avrupa Siyasal Birliği'nden söz edilmektedir. Bununla birlikte, siyasal birlik yaratma çabalarının özellikle ortak bir dış politika ile iç politikanın tanımlandığı Maastricht Antlaşmasıyla elle tutulur sonuçlar verdiği yaygın kanıdır. Schengen Alanının yaratılması örneğinde olduğu gibi, siyasal birlik alanındaki eksiklikler Amsterdam Antlaşması ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Nice Antlaşması da bütünlüğün coğrafî alanını genişletmek suretiyle siyasal alandaki harekete katkıda bulunmuştur. AB Bankacılık Makamı ile Dış Politika Yüksek Temsilciliği Makamını tanımlayan Lizbon/Reform Antlaşması'nın AB'yi tam anlamıyla siyasal birliğe dönüştürdüğüünü söylemek için yeterli olmasa da önemli bir ilerleme daha kaydedildiği belirtmek yerinde olacaktır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları). Çalışmanın başında da belirtildiği gibi, bu çalışma ekonomik bütünlük konusuna odaklanmakta olup, siyasal birlik konusuna daha fazla değinilmeyecektir.

K NC BÖLÜM

AVRUPA B RL – TÜRK YE L K LER

2.1. AB – Türkiye li kilerinin Genel Çerçevesi

AB – Türkiye ili kilerinde 3 önemli dönemeç oldu u söylenebilir: Bunlardan birincisi 1964-1996 yıllarını kapsayan ve Ankara Anla ması çerçevesinde ekillenen ortaklık dönemi olup taraflar arasında gümrük birli inin tesis edilmesiyle amacına ula mı tır. kincisi ise 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye aday ülke statüsünün verilmesiyle resmen ba layan adaylık sürecidir. Üçüncüsü ve en önemlisi ise AB’nin Türkiye’ye Müzakere Çerçeve Belgesi’ni sundu u 2005 yılından bu yana süregelen müzakere sürecidir. Bunlardan ilk ikisi kısaca, üçüncüsü ise daha etraflıca ilerleyen bölümlerde açıklanmaktadır.

2.1.1. Ortaklık li kisi (1964-1996)

Türkiye’nin AB ile ili kilerini AET’ye ortaklık ba vurusunun yapıldı ı 31 Temmuz 1959 tarihi itibariyle ba latmak mümkündür. Türkiye’nin ba vurusunu takiben 4 yıl süren müzakereler sonrasında tam adı “*Türkiye ile AET Arasında Ortaklık Yaratan Anla ma*” olan Ankara Anla ması (AA) 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlü e girmi tir (Ankara Anla ması, Türkiye ile AET Arasında Ortaklık Yaratan Antla ma, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-.tr.mfa>, eri im tarihi: 10.12.2016). Ankara Anla ması’nın amacı; taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ili kileri geli tirmek yoluyla Türkiye ekonomisinin hızla kalkınmasına ve ya am standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır (AA, md.2). Anla ma hazırlık, geçi ve son dönem olmak üzere üç evrede taraflar arasında kademeli olarak gümrük birli inin tesis edilmesini öngörmü ve bu çerçevede yapılacak i leri ve i lemleri tanımlamı tır.

Gümrük birli i; AET üyesi ülkelerle Türkiye arasındaki dı ticarete uygulanan gümrük vergileri ile e etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının ve benzer sonuçlar do uran tüm uygulamaların yasaklanmasını, Türkiye’nin üçüncü ülkelerle ticaretinde uygulanmak üzere Toplulu un Ortak Gümrük Tarifesi’nin (OGT) kabul edilmesini ve ayrıca AET’nin dı ticarete uyguladı ı di er tedbirlere Türkiye’deki uygulamaların yakla tırılmasını öngörmektedir. Ankara Anla ması’nın 5. maddesinde de belirtildi i üzere son dönem gümrük birli ine dayanmakta olup, aynı zamanda tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesini de içermektedir.

Ankara Anla ması uyarınca; Hazırlık Dönemi boyunca AET tek taraflı olarak Türkiye ile yaptı ı ticareti serbestle tirmi tir. Bu dönem boyunca Türkiye geçi dönemi ve son dönem boyunca kendisine dü ecek yükümlülükleri üstlenebilmek için Toplulu un yardımları ile

ekonomisini güçlendirme yolunda çalı malar yürütmü tür. 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanıp 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlü e giren Katma Protokol ile Türkiye ve AET arasında gümrük birli inin kademeli olarak gerçekleştirilmesi ve ortaklı ın iyi i lemesi için Türkiye'nin ekonomi politikalarının Toplulu unkine yakla tırılması öngörölmü tür. stisnalar hariç olmak üzere 12 yıllık bir takvim belirlenmi tir. Türkiye, AET'den ithal etti i sanayi ürünlerine uyguladı ı gümrükleri a amalı olarak 12 yılda kaldırmı ; hassas sanayi ürünleri için süre 22 yıla kadar uzatılmı tır (Uysal, 2001: 142-143).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde de AA'nın son dönemine geçilmi ve 1 Ocak 1996 tarihinden ba layarak taraflar arasında gümrük birli i yürürlü e girmi tir. AA'nın tanımladı ı gümrük birli i hedefinin gerçekleştirilmesi ile birlikte 28. madde hükümleri do rultusunda “Türkiye'nin AET'ye katılma olana ını inceleme” durumu ortaya çıkmı tır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birli i Ders Notları; Akçay vd., 2013: 271).

2.1.2. Adaylık Süreci (1999 - 2005)

Türkiye'nin gümrük birli i hedefini gerçekle tirdi i tarih itibariyle 1993 yılında yürürlü e girmi bulunan Maastricht Antlaşması hükümleri uyarınca AET yapı de i tirmi ve Avrupa Birli i'ne dönü mü tür. Buna paralel olarak yeni çatıya katılım kuralları da yeniden tanımlanmı tır. 22 Haziran 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi'nin kararla tırdı ı Kopenhag Kriterleri katılım ko ulları olarak literatüre girmi tir. Kopenhag Kriterleri siyasi, ekonomik ve AB müktesebatına uyum olmak üzere üç maddeden olu maktadır.

Siyasi Kriterler; “*Demokrasiyi, hukukun üstünlü ünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlı ı*”nı gerekli kılmaktadır. Bu kriterler; yasama, yürütme ve yargının demokratik i leyi i, yargı ba ımsızlı ı, yolsuzlukla mücadele, idari reformlar, asker – sivil ili kileri / siville me, uluslararası insan hakları hukukuna uyum, sivil ve siyasal haklar (ifade, basın, toplanma, örgütlenme ve din özgürlükleri), ekonomik ve sosyal haklar (kadın, çocuk ve engelli hakları, grev ve sendikala ma hakları), azınlık hakları ve kültürel haklar alt ba lıklarında ele alınmaktadır. nsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkındaki Sözleşme taraf olunması, Avrupa Konseyi nsan Hakları Sözleşmesine bireysel ba vuru hakkının tanınması vb. konular bu kapsamda de erlendirilmektedir.

Ekonomik Kriterler; “*İyelen ve aynı zamanda Birlik içindeki rekabetçi baskılara ve di er serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlı ı*”nı gerekli kılmaktadır. İyelen pazar ekonomisinin varlı ı ba lamında; piyasada fiyatlar, dı ticaret, döviz kuru sistemi gibi birçok segmentte liberalizasyonun sa lanması; yani mal ve hizmetlerin fiyatlarının arz ve talep ko ullarına göre belirlenmesi, özelle tirme piyasalarının serbestle tirilmesi ve mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşme serbestisine dayanan yasal

sistemin varlığı, gelişimi para ve sermaye piyasası, makroekonomik istikrarın sağlanması kastedilmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de yerlilerin ve yabancıların fikri ve sınai mülkiyet haklarını korumak için Türk Patent Enstitüsü, rekabet ihlallerini önlemek için Rekabet Kurumu, Avrupa Birliği standartlarının karılanması ve tescili için Türkiye Akreditasyon Kurumu kurulmuştur (Morgil, 2006: 91-102). AB içindeki piyasa güçlerinin rekabet baskısına karşı koyabilecek dayanıklı bir ekonomik kapasiteye sahip olunması bağlamında; beşeri ve fiziki sermaye kalitesi, iktisadi kurumların rasyonel karar alması için gerekli ortamın yaratılması, devletin ekonomi politikasındaki rolü ve AB iç pazarı ile entegrasyon kapasitesi takip edilmektedir.

AB Müktesebatına (Birlik Mevzuatına) Uyum Kriterleri; “*Siyasi, ekonomik ve parasal birli in hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olma durumu*”nu ifade etmektedir. Bu kriterler aday ülkenin AB’nin siyasi, ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul edip üyelik için gerçekleştirilmesi gereken tüm sorumluluklar olan AB mevzuatını üstlenilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olması gerektiğini özetlemektedir. Siyasal birlik açısından AB’nin ortak dış politikası ile güvenlik politikasına uyum gerekirken; EPB bağlamında ise merkez bankasının bağımsızlığı, ekonomi politikalarının koordinasyonu, istikrar ve büyüme paktına katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konular takip edilmektedir. Birlik müktesebatının üstlenilmesi aynı zamanda AB’nin gümrük birliği, iç pazar gibi politika alanlarında aldığı tüm kararları ve uyguladığı yasaları kapsamaktadır (Kar ve Acar, 2010: 55-95; Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları).

10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye aday ülke statüsü verilmesi ve AB – Türkiye ilişkileri önemli bir dönemece girmiştir. Adaylığının teyit edilmesi sonrasında AB Konseyi tarafından tüm aday ülkelere yapıldığı üzere Türkiye’ye yönelik katılım öncesi strateji geliştirilmesi ve katılım ortaklığı belgesi hazırlanarak tarafımıza sunulmuştur. Buna istinaden ülkemiz AB müktesebatının üstlenilmesi ve mevzuata uyum çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu konuda gerekli çalışmaları yürütmek üzere 27 Haziran 2000’de kabul edilen 4587 sayılı kanunla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştur. Bu doğrultuda ABGS’nin sorumluluğunda Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program kabul edilmiştir (Akçay vd., 2013: 327). 2000’li yılların başında düzenlenen iki ayrı Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program gerekleri çerçevesinde, Kopenhag siyasi kriterlerinin karılanması amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeleri içeren AB Uyum Paketleri” hızla TBMM’den geçirilerek, müzakereler için gerekli ortam yaratılmıştır (Kar ve Acar, 2010: 79).

2.2. Türkiye ile Müzakereler (2005 Sonrası)

Müzakerelerin açılma kararı Türkiye'nin AB'ye tam üyeli ini sa lamak amacıyla tarafların kapsamlı bir çalı ma yürütme iradesinin bir ifadesidir. Bu bölümde, müzakerelere dair genel kuralların tanımlandı ı Müzakere Çerçeve Belgesi ekseninde açıklamalara yer verildikten sonra, özellikle Ekonomik ve Parasal Politika Faslında Türkiye'nin yapması gerekenler ve kaydedilen geli meler tanımlanmaktadır. Ardından çalı manın özünü olu turan Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülkeler ile Türkiye'nin içinde bulundu u duruma dair genel bir de erlendirme sunulmaktadır.

2.2.1. Müzakere Süreci ve Kapsamı

Müzakere süreci, aday ülkenin AB hukuk kurallarını ne kadar sürede ve hangi düzenlemelerle üstlenece ini içeren ve bunların ne ekilde uygulamaya aktarılaca mını açıklayan, bu çalı malar esnasında hangi kurumların/birimlerin ne ekilde görev alaca mının belirlendi i ve uyumla tırmanın nasıl gerçekte tirilece inin açıklandı ı belgelerle yürütülen bir süreçtir (T.C. Avrupa Birli i Bakanlığı, Katılım Müzakereleri, <https://www.ab.gov.tr/37.html> eri im tarihi: 15.04.2018). 17 Aralık 2004'te Lüksemburg'ta gerçekte en AB Devlet ve Hükümet Ba kanlarının katıldı ı Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerine ba laması kararı alınmı tır. 3 Ekim 2005 tarihli üye devletlerin ve aday ülkelerin dı i leri bakanlarından olu an Hükümetlerarası Konferans (HAK) ile alınan karar neticesinde fiilen ba layan müzakereler 35 fasıldan (ba lık) olu maktadır.

Müzakere süreci tarama çalı maları ile ba lamaktadır. Bu a amada her bir fasılda AB Müktesebatı ve ulusal mevzuat hakkında taraflar bir di erini bilgilendirmektedir. Türkiye için tarama toplantıları 20 Ekim 2005'te Bilim ve Ara tırma Faslı ile ba lamı ve 13 Ekim 2006'da Yargı ve Temel Haklar Faslı ile sona ermi tir (Bakınız Tablo 2). Tarama çalı malarının amacı tarafların hukuk kurallarının kar ılıklı gözden geçirilmesi suretiyle farkların tespit edilmesidir. Bu çalı malar kar ılıklı raporlara ve pozisyon belgelere ba lanmakta, müzakereler bu belgeler üzerinden yürütölmektedir. Bu açıdan bakıldı ında, Seyido lu'nun (2015: 272) da tespit etti i gibi müzakereler esasında "aday ülke yasalarının ve idari kapasitesinin Avrupa hukukunu uygulamaya yeterli oldu u konusunda AB'nin ikna edilmesi" sürecidir. Müzakerelerin resmi platformunu AB Dı i leri Bakanlarının ve Türk Dı i leri Bakanının oldu u Hükümetler Arası Konferans olu turmakta ve müzakerelere dair tüm siyasi kararlar burada alınmaktadır. Fasılların ço unun ekonomik konularla ilgili olması sebebiyle bu fasıllardaki uyumun hakkıyla tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin AB ile ekonomik bütönl e mesini daha da ileri seviyelere ta ıyaca ı tartı masız bir gerçektir.

Tablo 2.1 Müzakerelerde Son Durum (16.04.2018 Tarihi itibariyle)

Fasıl Başlıkları	Türkiye
1. Malların Serbest Dolaşımı	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
2. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	Siyasi Blokajlı / GKRY
3. Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	Açıldı (Fransa, 19.12.2008)
5. Kamu Alımları	Tarama süreci tamamlandı
6. Şirketler Hukuku	Açıldı (Slovenya, 17.06.2008)
7. Fikri Mülkiyet Hukuku	Açıldı (Slovenya, 17.06.2008)
8. Rekabet Politikası	Tarama süreci tamamlandı
9. Mali Hizmetler	Siyasi Blokajlı/ Ek Protokol
10. Bilgi Toplumu ve Medya	Açıldı (Fransa, 19.12.2008)
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı	Açıldı (İspanya, 30.06.2010)
13. Balıkçılık	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
14. Taahhümler Politikası	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
15. Enerji	Siyasi Blokajlı / GKRY
16. Vergilendirme	Açıldı (Çekya, 30.06.2009)
17. Ekonomik ve Parasal Politika	Açıldı (Lüksemburg, 14.12.2015)
18. İstatistik	Açıldı (Almanya, 26.06.2007)
19. Sosyal Politika ve İstihdam	Tarama süreci tamamlandı
20. İletişim ve Sanayi Politikası	Açıldı (Almanya, 29.03.2007)
21. Trans-Avrupa Ağı	Açıldı (Portekiz, 19.12.2007)
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	Açıldı (Litvanya, 05.11.2013)
23. Yargı ve Temel Haklar	Siyasi Blokajlı / GKRY
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik	Siyasi Blokajlı / GKRY
25. Bilim ve Araştırma	Geçici olarak kapatıldı
26. Eğitim ve Kültür	Siyasi Blokajlı / GKRY
27. Çevre	Açıldı (İsviçre, 21.12.2009)
28. Tüketicinin ve Sağlığının Korunması	Açıldı (Portekiz, 19.12.2007)
29. Gümrük Birliği	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
30. Dış Ticaret	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
31. Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları	Siyasi Blokajlı / GKRY
32. Mali Kontrol	Açıldı (Almanya, 26.06.2007)
33. Mali ve Bütçesel Hükümler	Açıldı (Hollanda, 30.06.2016)
34. Kurumlar	
35. Diğer Konular	

Kaynak: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr/65.html> (erişim tarihi: 16.04.2018).

Müzakerelerin ilerleyişi, hiç kuşkusuz, Türkiye'nin fasıllarla ilgili düzenlemeleri ne kadar sürede iç hukukuna aktarıp uygulamaya koyacağı ve etkin bir şekilde uygulamaya başlayacağı ile bağlantılıdır. HAK'ta kabul edilen 'Müzakere Çerçeve Belgesi' ile müzakerelerin hangi usul ve esaslara göre yürütüleceği belirlenmiştir. Müzakerelerin üç temel üzerinden yürütüleceği belirtilmiştir. Bunlar; sırasıyla (1) Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanması, siyasi reformların gerçekleştirilmesi, (2) AB Müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması ve (3) Sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi ve bu sayede de hem AB hem de Türk kamuoyuna yönelik iletişim stratejisinin geliştirilmesidir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Müzakere Çerçeve Belgesi, <https://www.ab.gov.tr/46229.html> erişim tarihi: 16.04.2018).

Tabloda da görüldüğü gibi toplamda 16 fasıl müzakerelere açılmıştır ve 25.fasıl olan Bilim ve Araştırma faslı müzakerelere kapatılmıştır. 1, 3, 9, 11, 13, 14, 29, 30. fasıllar 11 Aralık 2006 tarihli AB Genel Kurulları ve Dördüncü Kiler Konseyi'nde alınan karar doğrultusunda Ek Protokol'ün uygulanması; sekiz fasıl için açılı kriteri ve diğer tüm fasıllar için kapanı kriteri olarak belirlenmiştir. Ayrıca GKRY 2, 15, 23, 24, 26, 31. fasılları 8 Aralık 2009 tarihli Genel Kurulları Konseyi toplantısında bu altı fasılda ilerleme kaydedilmesinin tek taraflı olarak bloke ettiğini ifade etmiştir.

2.2.2. Ekonomik ve Parasal Politika Faslı Kapsamında Genel Görünüm

Ekonomik Parasal Politika başlığını taşıyan 17. Fasıl esas itibarıyla merkez bankalarının bağımsızlığı, kamu sektörünün merkez bankaları eliyle doğrudan finanse edilmesinin yasaklanması ve kamunun finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesi konularını içermektedir. 17. Fasılın esasında Kopenhag Ekonomik Kriterleri ile de ortak alanı bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleriyle başa çıkabilme kapasitesine sahip olunması üyelik önkoşulları arasında sıralanmıştır. Dolayısıyla, makroekonomik istikrarın sağlanmasına ve AB ile ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik tüm politikalar bu kapsamda değerlendirilebilir. 17. Fasıl gereği olarak ilgili aday ülkenin AB'de uygulanmakta olan ekonomi politikalarıyla eşgüdüm sağlanması, BP'nin mali gözetim kurallarına tabi olması, Maastricht Kriterlerine uyum sağlanması ve nihayet Birliğe katılımı takiben Avro'yu para birimi olarak kabul etmesi beklenmektedir. Üye ülkeler arasındaki eşgüdümün omurgasını ise Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturmaktadır.

AB ile katılım müzakerelerine başlayan Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Politika alanında yapacağı çalışmalar referans oluşturmak üzere iki tarama toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi 16 Şubat 2006 tarihinde gerçekleştirilen ve Komisyon tarafından yapılan sunumun ele alındığı Tanıtıcı Tarama Toplantısı; ikincisi ise 23 Mart 2006 tarihinde gerçekleştirilen ve bu kez Türkiye sunumunun tartışıldığı Ayrıntılı Tarama

Toplantısıdır. Tarama toplantıları aracılığıyla Türkiye'nin 17. Fesil ba lamında uygulama kapasitesi ve uyumla tırılması gereken mevzuat açıklı a kavu turulmu tur. Türkiye tarafından Müzakere Pozisyon Belgesi hazırlanıp 2007 yılında AB'ye iletilmi olmakla birlikte, Fransa'nın vetosu dolayısıyla uzunca bir süre AB tarafından Ortak Tutum Belgesi hazırlanmamı tır. Fransa bu tutumunu açıklarken söz konusu Faslın do rudan tam üyelikle ili kili oldu unu ve Türkiye'nin üyelik için gerekli kriterleri kar ılamadı nı ileri sürmü tür (Eraslan, 2011: 134). Fransa'nın vetosunu kaldırması üzerine, 20 Mart 2015 tarihinde Türkiye'nin Müzakere Pozisyon Belgesi ikinci kez Komisyon'a iletilmi ; buna istinaden AB tarafı Ortak Tutum Belgesini 30 Kasım 2015'te Türkiye'ye sunmu tur. 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekte tirilen Hükümetler Arası Konferans ile 17. Fesil müzakerelere açılmı tır.

17. Faslın müzakereler sonrasında geçici olarak kapatılabilmesi için "Ek Protokolün tüm üye ülkeleri kapsayacak ekilde tam olarak uygulanması" ko uluna ilave olarak iki ayrı Kapanı Kriteri getirilmi tir. Buna göre:

1. Türkiye yasal çerçevesini Merkez Bankası'nın tam ba ımsızlı nı, kamu sektörünün merkez bankaları tarafından finansmanının yasaklanmasını, kamu kesiminin finansal kurumlara imtiyazlı eri iminin önlenmesini, Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne (AMBS) tam entegre olmasını ve Merkez Bankası hedeflerinin AMBS hedefleri ile uyumla tırılmasını gerçekte tirmelidir.

2. Türkiye yasal çerçevesini 2011/85/AB sayılı Konsey Direktifinde yer alan ulusal bütçe çerçeveleri için gereklilikler ile uyumla tırmalıdır (T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=82> eri im tarihi: 11.12.2017).

25.04.2001 tarih ve 4561 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Kanununda De i iklik Yapılmasına Dair Kanun hükümleri uyarınca, TCMB'nin yetki kullanımı ve görevini ifa hususunda tam ba ımsız olması öngörölmü tür. 2006 yılından ba layarak açık enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsenmi olması sayesinde para politikası uygulamalarında effaflık ve hesap verilebilirlik arttı tır. Üstlenmekle yükümlü oldu umuz AB müktesebatı çerçevesinde TCMB'nin kurumsal ve mali ba ımsızlı nın sa lanması ba lamında ilave de i iklikler yapılması gerekmekte olup, bunların katılım öncesinde gerçekte tirilmesi öngörölmü tür. Aday ülke statüsünün verilmesini müteakip, her yıl Katılım Öncesi Ekonomik Program ile Mali Bildirim Tabloları Türkiye tarafından Komisyon'a sunulmaktadır (T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, 17-Ekonomik ve Parasal Politika, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/17_EkonomikveParasalPolitika.pdf eri im tarihi: 17.04.2018).

2016 yılı lerleme Raporunda Avrupa Komisyonu (European Commission, 2016: 56-57) Türkiye'nin 17. Fasılda "kısmen hazırlıklı" oldu u vurgusunu yapmaktadır. Temel ele tiri konusu TCMB üzerindeki siyasi baskının bankanın ba ımsızlı nı ve güvenilirli ini olumsuz etkiledi i yönündedir. Enflasyon hedefinin Hükümet ve TCMB tarafından birlikte belirleniyor olması, Ba bakanlık Makamının TCMB Ba kanı ve Para Politikası Kurulu arasında

arabuluculuk yapıyor olması, bankanın karar alma pozisyonundaki görevlilerinin i ten el çektirilme prosedürlerinin AB normlarıyla uyumlu olmaması temel ele tiri konusunu olu turmaktadır. Ayrıca, kamu sektörünün finansal kurulu lara imtiyazlı eri iminin yasaklanması ve do rudan finansmanının önlenmesi ba lamında ilgili AB müktesebatına uyum açısından üzerinde daha fazla çalı ılması gerekti i dile getirilmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye 17. Fasıl kapsamında yöneltti i bir di er ele tiri Fasıl kapanı kriterlerinden ikinci maddeye i aret etmektedir. Ekonomi politikası ba lamında Türkiye'den 2011/85/AB sayılı Bütçe Çerçevesinin Gerekliliklerine li kin KONSEY Direktifine daha fazla uyum sa laması beklenmektedir. Makroekonomik tahminlerin güvenilirli inin artırılması, sayısal mali kuralların uygulanmaya ba lanması ve bunların ba ımsız otoriteler tarafından izlenmesi gibi konularda ciddi çalı malar yapılması gerekti i 2016 yılı leri Raporunda yer alan ana ele tiri konuları arasında yer almaktadır (European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf eri im tarihi: 07.04.2018).

Önemle altını çizmek gerekir ki; taraflar arasındaki ticari ve ekonomik bütünle me oldukça ileri düzeydedir. Taraflar arasındaki dı ticaret hacmi ve kar ılıklı yatırım akı ı göz önünde bulunduruldu unda, hiç ku kusuz, Ekonomik ve Parasal Politika alanında gerekli uyum çalı malarının tamamlanmasının taraflar arasındaki var olan ekonomik ili kileri daha da ileriye ta ıyaca ı söylenebilir.

2.3. Maastricht Kriterleri Üzerinden Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Genel De erlendirmesi

Parasal göstergeler arasında yer alan enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ekonomideki ba lıca fiyatlama mekanizmalarını olu turmaktadır. Bunlardan enflasyon malların ve hizmetlerin fiyat seviyesini gösterirken, faiz oranı finansal piyasalarda ulusal paranın de erini, döviz kurları ise yabancı paraların alım ve satım de erini göstermektedir. Bir ekonomide üretimde ve tüketimde dengenin sa lanabilmesi için bu üç göstergenin birbiriyle uyumlu ve dü ük seviyelerde olması gerekmektedir. Bir di er ifadeyle, Özel'in de (2000) belirtti i gibi, ekonominin dengesinin bozulmadan büyümenin sa lanabilmesi için mal ve hizmet cephesinden bakıldı ında fiyat düzeyindeki, yabancı para açısından döviz kurundaki, yerli paranın banknot de eri ba lamında faiz oranlarındaki hareketlerin birbirleriyle yakın seviyelerde bulunmaları gerekmektedir. Bu de i kenlerdeki hareketin dü ük oranlarda ve bir di erine yakın olması bir ülkenin makroekonomik performansını daha yüksek seviyeye ta ırken, aksine yüksek seviyede ve bir di erinden ayrık seyretmesi ekonomik büyümenin daha dü ük kalmasına neden olmaktadır (Özel, 2000: 7-8). Söz konusu göstergelerin yüksek oranlarda seyretmesi refah düzeylerinde azalmalara ve gelir da ılımında bozulmalara yol

DKM-II'ye dahil olan ancak EPB'nin dışında kalan bir ülke (Danimarka), henüz EPB'nin koşullarını yerine getiremeyen hem DKM-II'nin hem de EPB'nin dışında kalan 6 ülke (Romanya, Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Polonya, Hırvatistan) olmak üzere çok vitesli bir Avrupa söz konusudur (Akçay; 2012: 347).

Bilindiği gibi 1980'li yıllara kadar Türkiye'de "sabit döviz kuru rejimi" uygulanmış; 1980'lerde ise döviz kurlarının piyasada belirlendiği ancak TCMB'nin müdahaleleriyle kurlara yön verilen "müdahaleli dalgalı döviz kuru rejimi" tercih edilmiştir. 2000'lerin başında çok kısa bir süreliğine "bant içinde dalgalanma rejimi" uygulanmış, ancak 2001 krizi sonrasında bu rejim terk edilmiştir. Kriz sonrasında tercih edilen rejim ise "dalgalı kur rejimi" olmakla birlikte uygulamalarda müdahalelerin yapıldığı izlenmektedir (Egilmez, <http://www.mahfiyegilmez.com/2012/10/kur-rejimleri-ve-turkiye-uygulamas.html> erişim tarihi: 07.04.2018). Türkiye'de artık devlet eliyle devalüasyonun yapılmıyor olması ne var ki tüm artların karlı olduğu anlamına da gelmemektedir.

2.3.2. Enflasyon Oranı

Maastricht Kriterlerine göre AB'ye üye ülkelerin 12 aylık enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip (fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren) üç ülkenin ortalamasından en fazla 1.5 puan sapma gösterebilir. Enflasyonun kriter olarak belirlenmesinin temel nedeni, EPB'ye üye ülkelerin enflasyon oranlarının birbirinden uzaklaşmasının iki ülkenin alım gücü açısından birbirinden uzaklaşmaya sebep olduğu kaygısıdır. Fiyat istikrarını etkileyen en önemli etken olan enflasyon oranının orta vadede %2'nin altında olması hedeflenmektedir. Buradaki amaç; para politikasının etkinliğini ve güvenilirliğini sağlamak, Merkez Bankası'nın hesap verebilirliğini ve güvenilirliğini tesis etmek, beklentileri olumlu yönde etkilemek ve böylece fiyat istikrarını sağlamaktır (Erdem ve Ulucak, 2014: 27).

Avrupa İstatistik Kurumu (Eurostat) 1997 yılından bu yana üye ülkelerin sahip olduğu enflasyon oranını Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP – Harmonised Index of Consumer Prices) üzerinden hesaplamaktadır. Bir diğer ifadeyle HICP Maastricht Kriterleri arasında bulunan enflasyon hedefinin resmi ölçüm aracı olmaktadır (Engin ve Yeiltepe, 2009: 18). Tablo 2.2'de AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin yıllar itibarıyla enflasyon oranları verilmiştir. Referans olarak, AB üyesi ülkelere en düşük enflasyon oranına sahip yani fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin ortalamasına 1.5 puan eklenerek bulunmaktadır.

HICP üzerinden hesaplanan enflasyon oranları referans değerlerine bakıldığında 2008'in en yüksek (referans değeri: 4) 2015'in ise en düşük (0.2) değere ulaştığı görülmektedir. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin tetiklediği talep daralmasının etkisiyle takip eden yılda 0.5 referans değerine ulaşıldığı görülmektedir. Referans değerinin en düşük seviyeye ulaştığı 2015 yılına kadar enflasyon oranlarının inişli çıkışlı seyir izlendiği tespit

etmek mümkündür. Referans de erin bir hayli de i kenlik gösterdi i 2005-2017 döneminde Türkiye'nin enflasyon oranının en iyi performansına sahip üç ülke ortalamasının her daim çok üzerinde kaldı ını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'de enflasyon oranının en düşük seviyeye (6.3) geriledi i 2009 yılında bile halen daha referans de erden 5.8 puan yukarıda oldu unu söylemek mümkündür. Avro kullanmayan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye, bir iki istisna dışında (2005 Romanya; 2008 Bulgaristan) en yüksek enflasyona sahip ülke konumundadır.

Bilindi i gibi Türkiye'nin aday ülke statüsünü aldığı dönemde Türkiye ekonomisindeki en büyük sorunlardan biri ekonomide yaşanan kronik enflasyondur. Bütçe açıklarının karlıksız para basmak suretiyle kapatılmaya çalışılması özellikle 1997-2001 döneminde enflasyonun çift haneli rakamlarda seyretmesi olmasının başlıca sebeplerinden biridir. Söz konusu dönemde bütçe açıkları, kamu borçları ve reel faiz oranları ciddi oranda artmış ve bu kritik nedenlerden dolayı etkin işleyen bir piyasa ekonomisi yaratmada güçlüklerle karşılaşmıştır. 2001 ekonomik krizinin hemen ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmış, Merkez Bankası bağımsızlaştırılmış, enerji, tarım, telekomünikasyon gibi birçok sektörde yasal ve yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiş, mali disiplin sağlanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmış, ekonomide istikrarın sağlanmasına yönelik bir dizi adım atılmıştır. Nisan 2001'de %43 oranında devalüasyon yapılarak dalgalı kur rejimine geçilmiştir. 2002 yılında çeşitli düzenlemelerle uygulamaya aktarılan sıkı para politikası ile mali disiplin sayesinde Türk Lirası'nın güçlenmesi ve verimliliğinin artması sonucu enflasyon tek haneli rakamlara düşürülebilmektedir (Morgil, 2006: 97). Bununla birlikte, Türkiye'de enflasyon oranları referans değerleri yakalamada hep yetersiz kalmıştır.

1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla Merkez Bankası "açık enflasyon hedeflemesi" uygulamasına başlamıştır. Bu politika çerçevesinde TCMB belirlenen dönem sonunda hedeflenen değere ulaşmak için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde merkez bankaları enflasyon hedeflemesi uygulamasını sürdürürken, sorunun enflasyondan ziyade deflasyon olma riski olan gelişmiş ülkelerde ise merkez bankaları enflasyon hedeflemesi politikasını terk ederek parasal genişleme ve düşük faizle enflasyon yaratma politikasına dönmüşlerdir (Egilmez, M. <http://www.mahfiyegilmez.com/2015/03/enflasyon-hedeflemesi-ve-turkiye.html>, erişim tarihi: 11.02.2018). 2017 yılı tahmini verileri çerçevesinde Türkiye'de son on yılın en yüksek enflasyon oranına (%11.1) ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 2.2 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranı

AB ÜYES ÜLKELER													
Enflasyon Oranı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	1.9	1.8	2.3	2.8	0.2	1.1	2.5	2.1	1.6	0.8	0.1	0.4	1.7
Avusturya	2.1	1.7	2.2	3.2	0.4	1.7	3.6	2.6	2.1	1.5	0.8	1	2.2
Belçika	2.5	2.3	1.8	4.5	0	2.3	3.4	2.6	1.2	0.5	0.6	1.8	2.2
Estonya	4.1	4.4	6.7	10.6	0.2	2.7	5.1	4.2	3.2	0.5	0.1	0.8	3.7
Finlandiya	0.8	1.3	1.6	3.9	1.6	1.7	3.3	3.2	2.2	1.2	-0.2	0.4	0.8
Fransa	1.9	1.9	1.6	3.2	0.1	1.7	2.3	2.2	1	0.6	0.1	0.3	1.2
Hollanda	1.5	1.6	1.6	2.2	1	0.9	2.5	2.8	2.6	0.3	0.2	0.1	1.3
İrlanda	2.2	2.7	2.9	3.1	-1.7	-1.6	1.2	1.9	0.5	0.3	0	-0.2	0.3
İspanya	3.4	3.6	2.8	4.1	-0.2	2	3	2.4	1.5	-0.2	-0.6	-0.3	2
İtalya	2.2	2.2	2	3.5	0.8	1.6	2.9	3.3	1.2	0.2	0.1	-0.1	1.3
Kıbrıs	2	2.2	2.2	4.4	0.2	2.6	3.5	3.1	0.4	-0.3	-1.5	-1.2	0.7
Letonya	6.9	6.6	10.1	15.3	3.3	-1.2	4.2	2.3	0	0.7	0.2	0.1	2.9
Litvanya	2.7	3.8	5.8	11.1	4.2	1.2	4.1	3.2	1.2	0.2	-0.7	0.7	3.7
Lüksemburg	3.8	3	2.7	4.1	0	2.8	3.7	2.9	1.7	0.7	0.1	0	2.1
Malta	2.5	2.6	0.7	4.7	1.8	2	2.5	3.2	1	0.8	1.2	0.9	1.3
Portekiz	2.1	3	2.4	2.7	-0.9	1.4	3.6	2.8	0.4	-0.2	0.5	0.6	1.6
Slovakya	2.8	4.3	1.9	3.9	0.9	0.7	4.1	3.7	1.5	-0.1	-0.3	-0.5	1.4
Slovenya	2.4	2.5	3.8	5.5	0.8	2.1	2.1	2.8	1.9	0.4	-0.8	-0.2	1.6
Yunanistan	3.5	3.3	3	4.2	1.3	4.7	3.1	1	-0.9	-1.4	-1.1	0	1.1
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	6	7.4	7.6	12	2.5	3	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-1.3	1.2
Çekya	1.6	2.1	2.9	6.3	0.6	1.2	2.2	3.5	1.4	0.4	0.3	0.6	2.4
Danimarka	1.7	1.8	1.7	3.6	1	2.2	2.7	2.4	0.5	0.4	0.2	0	1.1
Hırvatistan	3	3.3	2.7	5.8	2.2	1.1	2.2	3.4	2.3	0.2	-0.3	-0.6	1.3
İngiltere	2.1	2.3	2.3	3.6	2.2	3.3	4.5	2.8	2.6	1.5	0	0.7	2.7
İsveç	0.8	1.5	1.7	3.3	1.9	1.9	1.4	0.9	0.4	0.2	0.7	1.1	1.9
Macaristan	3.5	4	7.9	6	4	4.7	3.9	5.7	1.7	0	0.1	0.4	2.4
Polonya	2.2	1.3	2.6	4.2	4	2.6	3.9	3.7	0.8	0.1	-0.7	-0.2	1.6
Romanya	9.1	6,6	4.9	7.9	5.6	6.1	5.8	3.4	3.2	1.4	-0.4	-1.1	1.1
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	8.1	9.3	8.8	10.4	6.3	8.6	6.5	9	7.5	8.9	7.7	7.7	11.1
Avrupa Birliği	2.2	2.2	2.3	3.7	1	2.1	3.1	2.6	1.5	0.5	0	0.3	1.7
Avro Bölgesi	2.2	2.2	2.1	3.3	0.3	1.6	2.7	2.5	1.4	0.4	0	0.2	1.5
REFERANS ÜLKE	2.5	2.9	2.8	4	0.5	0.8	3	2.4	1.3	0.4	0.2	0.3	2.1

Kaynak: Avrostat HICP-inflation rate % (erişim tarihi: 23.05.2018).

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00118>

2.3.3. Faiz Oranı

EPB alanına dahil olmak için gerekli koşullardan bir diğeri kamu kesimi tahvil faiz oranı olarak da adlandırılan nominal uzun vadeli faiz oranıdır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranı 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı (enflasyon) alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aştırmamalıdır. Faiz oranında kabul edilen referans değeri, AB üyesi ülkelerden en düşük enflasyon oranına sahip yani fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranı ortalamasından 2 puandan fazla olmayacak şekilde hesaplanmaktadır.

Tablo 2.3'te AB üyesi ülkeler ile Türkiye'nin uzun vadeli faiz oranları yer almaktadır. Uzun vadeli nominal faiz oranlarına ilişkin 2005 yılında 5.37 olan referans değeri hızla artarak 2012'de 12.09 ile en yüksek değere ulaştı, ardından azalarak 2017 yılı itibariyle 3.32 ile en düşük değere ulaştı. On yıl vadeli devlet tahvilinin Türkiye'de ilk kez 2010 yılında ihraç edilmiş olması nedeniyle EUROSTAT kaynaklı veriler 2011 yılından itibaren kullanılabilir. Türkiye'nin göstergelerinin üç yılda (2012, 2013 ve 2015) referans değerinin altında kaldığı, bu üç yılda bile Avro kullanmayan ülkeler ile kıyaslandığında en yüksek uzun vadeli nominal faiz oranına sahip olduğu izlenmektedir.

Türkiye'de kamu kesimi borçlanma ihtiyacının ve enflasyonun yüksek olması uzun vadeli faiz oranının yüksek seyretmesine neden olmaktadır. Enflasyon ile faiz bir diğeri beslenmektedir. Ekonomide fiyat istikrarının sağlanması, mali disiplinin sağlanarak istikrarın sürdürülebilir kılınması CDS (Kredi Temerrüt Takası-Credit Default Swap) olarak da adlandırılan risk primini azaltarak uzun dönemli faiz oranlarının azalmasına yardımcı olmaktadır. Enflasyon ile faizin eş zamanlı düşürülebilmesi için ülke ekonomisinin dış finansmana bağımlılıktan kurtarılması ve kurların ekonomiye etkisinin minimize edilmesiyle ancak mümkün olacaktır, bunun da cari açığı düşürecek bir tevkof politikası ile sağlanabileceği ileri sürülmektedir (Egilmez, <http://www.mahfiyegilmez.com/2016/10/maastricht-kriterlerinde-son-durum-ve.html> erişim tarihi: 24.12.2017).

Tablo 2.3 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Uzun Vadeli Faiz Oranı

AB ÜYESİ ÜLKELER													
Uzun Vadeli Faiz Oranı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	3.35	3.76	4.22	3.98	3.22	2.74	2.61	1.5	1.57	1.16	0.5	0.09	0.32
Avusturya	3.39	3.8	4.3	4.36	3.94	3.23	3.32	2.37	2.01	1.49	0.75	0.38	0.58
Belçika	3.43	3.81	4.33	4.42	3.9	3.46	4.23	3	2.41	1.71	0.84	0.48	0.72
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	3.35	3.78	4.29	4.29	3.74	3.01	3.01	1.89	1.86	1.45	0.72	0.37	0.55
Fransa	3.41	3.8	4.3	4.23	3.65	3.12	3.32	2.54	2.2	1.67	0.84	0.47	0.81
Hollanda	3.37	3.78	4.29	4.23	3.69	2.99	2.99	1.93	1.96	1.45	0.69	0.29	0.52
İrlanda	3.33	3.77	4.31	4.53	5.23	5.74	9.6	6.17	3.79	2.37	1.18	0.74	0.8
İspanya	3.39	3.78	4.31	4.37	3.98	4.25	5.44	5.85	4.56	2.72	1.73	1.39	1.56
İtalya	3.56	4.05	4.49	4.68	4.31	4.04	5.42	5.49	4.32	2.89	1.71	1.49	2.11
Kıbrıs	5.16	4.13	4.48	4.6	4.6	4.6	5.79	7	6.5	6	4.54	3.77	2.62
Letonya	3.88	4.13	5.28	6.43	12.36	10.34	5.91	4.57	3.34	2.51	0.96	0.53	0.83
Litvanya	3.7	4.08	4.54	5.61	14	5.57	5.16	4.83	3.83	2.79	1.38	0.9	0.31
Lüksemburg	2.41	3.3	4.46	4.61	4.23	3.17	2.92	1.82	1.85	1.34	0.37	0.25	0.54
Malta	4.56	4.32	4.72	4.81	4.54	4.19	4.49	4.13	3.36	2.61	1.49	0.89	1.28
Portekiz	3.44	3.91	4.42	4.52	4.21	5.4	10.24	10.55	6.29	3.75	2.42	3.17	3.05
Slovakya	3.52	4.41	4.49	4.72	4.71	3.87	4.45	4.55	3.19	2.07	0.89	0.54	0.92
Slovenya	3.81	3.85	4.53	4.61	4.38	3.83	4.97	5.81	5.81	3.27	1.71	1.15	0.96
Yunanistan	3.59	4.07	4.5	4.8	5.17	9.09	15.75	22.5	10.05	6.93	9.67	8.36	5.98
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	3.87	4.18	4.54	5.38	7.22	6.01	5.36	4.5	3.47	3.35	2.49	2.27	1.6
Çekya	3.54	3.8	4.3	4.63	4.84	3.88	3.71	2.78	2.11	1.58	0.58	0.43	0.98
Danimarka	3.4	3.81	4.29	4.28	3.59	2.93	2.73	1.4	1.75	1.32	0.69	0.32	0.48
Hırvatistan	4.42	4.43	4.93	6.04	7.83	6.28	6.54	6.13	4.68	4.05	3.55	3.49	2.77
İngiltere	4.46	4.37	5.06	4.5	3.36	3.36	2.87	1.74	2.03	2.14	1.79	1.22	1.13
İsviçre	3.38	3.7	4.17	3.89	3.25	2.89	2.61	1.59	2.12	1.72	0.72	0.54	0.65
Macaristan	6.6	7.12	6.74	8.24	9.12	7.28	7.63	7.89	5.92	4.81	3.43	3.14	2.96
Polonya	5.22	5.23	5.48	6.07	6.12	5.78	5.96	5	4.03	3.52	2.7	3.04	3.42
Romanya	6.99	7.23	7.13	7.7	9.69	7.34	7.29	6.68	5.41	4.49	3.47	3.32	3.96
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	-	17.41	17.98	17.14	11.21	7.33	9.67	9.76	6.7	10.1	6.99	10.54	11.4
Avrupa Birliği	3.75	4.07	4.56	4.55	4.12	3.82	4.27	3.64	2.94	2.2	1.44	1.11	1.31
Avro Bölgesi	3.42	3.83	4.32	4.31	3.82	3.6	4.34	3.86	2.99	2.04	1.21	0.86	1.09
REFERANS DEĞER	5.37	6.24	6.44	6.24	6.47	8.65	7.73	12.09	7.62	7.43	7.57	5.12	3.32

Kaynak: Eurostat, Maastricht Criteria Bond Yields, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=1> (erişim tarihi: 23.05.2018).

*Türkiye 10 yıl vadeli devlet tahvili ihracı 2011 yılı itibarıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin 2006-2010 arasındaki veriler 6 aylık ve 2 yıllık devlet tahvili faiz oranıdır. Fed: <https://fred.stlouisfed.org/series/IRLTST01TRQ156N> ve <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-10-year-bond-yield> (erişim tarihi: 23.05.2018).

2.3.4. Bütçe Açığı / GSYH

Maastricht Kriterlerine göre üye devletlerin bütçe açığı GSYH'sının %3'ünü a mamalıdır. Bütçe, devletin gelirlerinin ve giderlerinin yer aldığı çizelgedir. Bütçe açığı ise devletin giderlerinin gelirlerinden fazla olması durumudur. Bütçe açığının tanımı ilgili kriterde net devlet borçlanması şeklinde yapılmıştır. EDP protokolü (Ayrıca Açık Prosedürü- Excessive Deficit Procedure) ve ESA95 (Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi- European System of Integrated Economic Accounts)'te tanımlandığı gibi bütçe açığı dört kalemin toplamından oluşmaktadır: Genel Devlet Net Borçlanması (-) / (+) = Merkezi Devlet Net Borçlanması (+) Bölgesel Devlet Net Borçlanması (+) Yerel Devlet Net Borçlanması (+) Sosyal Güvenlik Fonları Net Borçlanması.

Bütçenin açık vermesi halinde devlet borçlanarak gerekli finansmanı sağlamak durumundadır. Devlet iç borçlanma senetleri (D BS) bütçe açıklarının finansmanı amacıyla kullanılan borçlanma araçlarıdır. En çok kullanılan D BS'ler ise hazine bonosu ve devlet tahvilidir. D BS'lerin yurt içi piyasaya ihracı Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. D BS faizlerini belirleyen temel etken bu menkul kıymetlere olan talep ve arz dengesidir. Finansal varlıkların talebi beklenen getiri, risk ve varlık durumuna göre oluşurken; finansal varlıkların arzı ise fon maliyetleri, sermaye yatırımları ve borçlanma gereksinimine göre oluşmaktadır (Kunter vd., 2006: 244).

Maliye politikalarının uyumlaştırılması için iki temel yol mevcuttur. Bunlardan biri üye ülkelerin bütçe politikalarının uyumlaştırılması, diğeri ise üye ülkelerin vergi politikalarının uyumlaştırılmasıdır. Bütçe politikalarının uyumlaştırılması için savunma ve sosyal güvenlik harcamalarında azaltmaya gidilmesi hedeflenmiş olup, bu konuda işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi nedeniyle pek bir mesafe alınamamıştır. Vergi politikalarında ise en çok dolaylı vergiler (KDV, ÖTV gibi) alanında uyumlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Gelir vergisi örneğinde olduğu gibi, dolaysız vergi politikalarının uyumlaştırılması konusunda fazlaca çalışılmamıştır (Yıldız, 2011: 120).

Tablo 2.4'te AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin bütçe açıklarının GSYH'lerine oranı gösterilmiştir. Buna göre; küresel ekonomik krizin bütçe açıkları üzerindeki etkileri 2009 yılından başlayarak 4 yıl boyunca devam etmiştir. Gerek geniş alanda (AB-28), gerekse dar alanda (Avro-19) 2009-2012 döneminde üye ülkelerde bütçe açıklarının GSYH'ye oranı bir iki istisna dışında referans değeri olan %3'ün üzerinde seyretmiştir. Avro Bölgesi performansının AB-28'e kıyasla daha iyi olduğu söylenebilir. 2007 yılında Avro Bölgesinde bütçe açığının GSYH'ye oranı ortalama olarak -0.7 ile en düşük seviyesinde iken, krizi takip eden yıl -6.3 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bütçe kriterinde en kötü performansa sahip ülkeler hiç kuşkusuz başta Yunanistan olmak üzere, İrlanda, İspanya, Portekiz, Slovenya'dır. Bu ülkelerde bütçe açıklarının GSYH'ye oranının zaman zaman -10 puanın üzerine çıktığı ve hatta İrlanda'da 2010 yılında -32'yi gördüğü izlenmektedir. Avro kullanmayan ülkelere

ngiltere'nin ise 2009 yılında -10.1'lik de er ile rekora ko tu u gözlemlenmektedir. Buna kar ın, Türkiye'de 2000'lerin ba ında uygulamaya konulan ekonomik program dolayısıyla göstergeler küresel ekonomik krize ra men bütçe disiplinin sa landı ını göstermektedir.

Tablo 2.4 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Bütçe Aç ı / GSY H Oranı (Referans De er: %3)

AB ÜYES ÜLKELER													
Bütçe Aç ı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	-3.4	-1.7	0.2	-0.2	-3.2	-4.2	-1	0	-0.1	0.5	0.8	1	1.3
Avusturya	-2.5	-2.5	-1.4	-1.5	-5.3	-4.4	-2.6	-2.2	-2	-2.7	-1	-1.6	-0.7
Belçika	-2.8	0.2	0.1	-1.1	-5.4	-4	-4.1	-4.2	-3.1	-3.1	-2.5	-2.5	-1
Estonya	1.1	2.9	2.7	-2.7	-2.2	0.2	1.2	-0.3	-0.2	0.7	0.1	-0.3	-0.3
Finlandiya	2.6	3.9	5.1	4.2	-2.5	-2.6	-1	-2.2	-2.6	-3.2	-2.8	-1.8	-0.6
Fransa	-3.4	-2.4	-2.6	-3.3	-7.2	-6.9	-5.2	-5	-4.1	-3.9	-3.6	-3.4	-2.6
Hollanda	-0.3	0.2	0.2	0.2	-5.4	-5	-4.3	-3.9	-2.4	-2.3	-2.1	0.4	1.1
rlanda	1.6	2.8	0.3	-7	-13.8	-32.1	-12.7	-8	-6.1	-3.6	-1.9	-0.5	-0.3
spanya	1.2	2.2	1.9	-4.4	-11	-9.4	-9.6	-10.5	-7	-6	-5.3	-4.5	-3.1
talya	-4.1	-3.5	-1.5	-2.6	-5.2	-4.2	-3.7	-2.9	-2.9	-3	-2.6	-2.5	-2.3
Kıbrıs	-2.2	-1	3.2	0.9	-5.4	-4.7	-5.7	-5.6	-5.1	-9	-1.3	0.3	1.8
Letonya	-0.4	-0.5	-0.5	-4.2	-9.1	-8.7	-4.3	-1.2	-1.2	-1.5	-1.4	0.1	-0.5
Litvanya	-0.3	-0.3	-0.8	-3.1	-9.1	-6.9	-8.9	-3.1	-2.6	-0.6	-0.2	0.3	0.5
Lüksemburg	0.1	1.9	4.2	3.3	-0.7	-0.7	0.5	0.3	1	1.3	1.4	1.6	1.5
Malta	-2.6	-2.5	-2.1	-4.2	-3.2	-2.4	-2.4	-3.5	-2.4	-1.8	-1.1	1	3.9
Portekiz	-6.2	-4.3	-3	-3.8	-9.8	-11.2	-7.4	-5.7	-4.8	-7.2	-4.4	-2	-3
Slovakya	-2.9	-3.6	-1.9	-2.4	-7.8	-7.5	-4.3	-4.3	-2.7	-2.7	-2.7	-2.2	-1
Slovenya	-1.3	-1.2	-0.1	-1.4	-5.8	-5.6	-6.7	-4	-14.7	-5.5	-2.9	-1.9	0
Yunanistan	-6.2	-5.9	-6.7	-10.2	-15.1	-11.2	-10.3	-8.9	-13.2	-3.6	-5.7	0.6	0.8
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	1	1.8	1.1	1.6	-4.1	-3.1	-2	-0.3	-0.4	-5.5	-1.6	0.2	0.9
Çekya	-3	-2.2	-0.7	-2	-5.5	-4.2	-2.7	-3.9	-1.2	-2.1	-0.6	0.7	1.6
Danimarka	5	5	5	3.2	-2.8	-2.7	-2.1	-3.5	-1.2	1.1	-1.5	-0.4	1
Hırvatistan	-3.9	-3.4	-2.4	-2.8	-6	-6.5	-7.8	-5.2	-5.3	-5.1	-3.4	-0.9	0.8
ngiltere	-3.1	-2.8	-2.6	-5.2	-10.1	-9.4	-7.5	-8.2	-5.4	-5.4	-4.3	-3	-1.9
sveç	1.8	2.2	3.4	1.9	-0.7	0	-0.2	-1	-1.4	-1.6	0.2	1.2	1.3
Macaristan	-7.8	-9.3	-5	-3.7	-4.5	-4.5	-5.4	-2.4	-2.6	-2.6	-1.9	-1.7	-2
Polonya	-4	-3.6	-1.9	-3.6	-7.3	-7.3	-4.8	-3.7	-4.1	-3.6	-2.6	-2.3	-1.7
Romanya	-0.8	-2.1	-2.7	-5.4	-9.2	-6.9	-5.4	-3.7	-2.1	-1.3	-0.8	-3	-2.9
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	-0.1	-1.8	0.1	1.5	4.8	2.2	0.1	0.9	0.4	0.5	0	1	2.4
Avrupa Birli i	-2.5	-1.6	-0.9	-2.5	-6.6	-6.4	-4.6	-4.3	-3.3	-2.9	-2.3	-1.6	-1
Avro Bölgesi	-2.6	-1.5	-0.7	-2.2	-6.3	-6.2	-4.2	-3.7	-3	-2.5	-2	-1.5	-0.9

Kaynak: Eurostat, General Government Deficit and Surplus Annual Data ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlü ü (Bümko).

AB Üyesi Ülkeler istatistikleri: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (eri im tarihi: 23.05.2018).

Türkiye: <http://www.bumko.gov.tr/TR,155/kamu-kesimi-borclanma-geregi-ve-finansmani.html> (eri im tarihi: 23.05.2018).

2.3.5. Devlet Borçları / GSY H

Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye devletlerin kamu borç stokunun GSY H'ye oranı %60'a mamalıdır. Ulusal borç kavramı ile kastedilen nominal de er üzerinden toplam brüt konsolide genel devlet borçlarıdır. Devlet borcu be ayrı yükümlülü ün toplamından olu maktadır. Bunlar; Hazine adına çıkartılan paralar ile devlet nezdinde tutulan hanehalkı tasarruf mevduatları ve mevduat sertifikaları gibi mevduat hesapları + Bonolar ve kısa vadeli tahviller + Uzun vadeli tahviller + Di er kısa vadeli krediler + Di er orta ve uzun vadeli kredilerdir (Kunter vd., 2006: 278-279).

AB ülkelerinin kamu kesimi harcamalarının bütçe içerisindeki payı arasında önemli ölçüde fark vardır. Bunun temel nedenlerinden bazıları; ulusal tercihler, demografik farklılıklar, siyasi istikrar ve ekonomik büyümeyi sa layan yatırımları tetikleyen vergi rekabetidir. Tablo 2.5'te AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin toplam kamu borç stoklarının GSY H'lerine oranı verilmi tir. Burada da bir önceki tabloyla benzer ekilde küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılı kamu borç stokunun AB üyesi ülkelerin hepsinde arttı ı görülmektedir. Bilindi i gibi, konut kredilerinin geri ödenmemesi ile ba layan kriz dünya piyasalarında daralmaya neden olmu ve borçlanma maliyetlerini artırmı tur.

Kamu borç stoku göstergesinde tüm yıllar itibariyle Avro Bölgesi ortalamasının AB-28 ortalamasının üzerinde seyretti i dikkat çekmektedir. Almanya, Belçika, talya, Fransa gibi kurucu ülkelerin gerek kriz öncesinde, gerekse kriz sonrasında kendi tanımladıkları kriterlere riayet etmemi olması dü üdürücüdür. Avro Alanına dahil 5 ülke (Estonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Slovakya) ile Avro kullanmayan altı ülke (Bulgaristan, Çekya, Danimarka, sveç, Polonya, Romanya) olmak üzere toplamda sadece 11 üye ülke bu kriterlere sadık kalmı lardır. Birli e sonradan katılan Yunanistan, Portekiz ve Avusturya'nın borçlanma kriterine hiç uymadı ı; rlanda, spanya, Hollanda ve Finlandiya'nın son dönemde bu kriterden uzakla tı ı izlenmektedir. Maliye politikasının münhasır yetki alanına dahil edilmemi olması ve mali i lerin etkin olmayan yönetim yapısı bu sonuçların aç ı a çıkmasında en az ekonomik faktörler kadar belirleyici olmu tur.

IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sonuçları alınana dek Türkiye'nin kamu borç stokunun GSY H'ye oranının yüksek seyretmesi AB tarafından yöneltilen ba lıca ele tiri konusunu olu turmu tur. 1998 yılında %50.1 olan kamu borç stoku / GSY H oranı 2002 yılında %93 ile rekor seviyeye ula mı tur. Güçlü Ekonomiye Geçi Programının öngördü ü mali disiplin neticesinde bu oran kademeli olarak azalmı ; 2014'te %28.8, 2015'te %27.6 seviyesine kadar gerilemi ; 2016 ve 2017 yıllarında küçük bir artı la %28.3 seviyelerine ula mı tur. Türkiye'nin kamu borç stokunun GSY H'ye oranının azalmasının arkasında yatan nedenler sırasıyla; güçlü GSY H büyümesi, dü en faiz oranları, artan global likiditenin etkisi, uluslararası kredi derecelendirme kurulu larının Türkiye ekonomisinin kredibilitesini yükseltmesi, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki tahvil ihracının artmasıdır (Akçay, 2008:

16). Özetlemek gerekirse; bugün gelinen noktada Türkiye parasal kriterleri karşılayamaz iken, mali kriterlerde önemli bir mesafe kat etmiştir.

Tablo 2.5 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Kamu Borç Stoku / GSY İH Oranı (Referans De ğeri: %60)

AB ÜYES ÜLKELER													
Ulusal Borç (%)													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	67	66.5	63.7	65.2	72.6	80.9	78.6	79.8	77.5	74.7	71	68.2	64.1
Avusturya	68.6	67.3	65	68.7	79.9	82.7	82.4	81.9	81.3	84	84.6	83.6	78.4
Belçika	94.7	91.1	87	92.5	99.5	99.7	102.6	104.3	105.5	107	106.1	105.9	103.1
Estonya	4.5	4.4	3.7	4.5	7	6.6	6.1	9.7	10.2	10.7	10	9.4	9
Finlandiya	40	38.2	34	32.7	41.7	47.1	48.5	53.9	56.5	60.2	63.5	63	61.4
Fransa	67.4	64.6	64.5	68.8	83	85.3	87.8	90.6	93.4	94.9	95.6	96.6	97
Hollanda	49.2	44.7	42.7	54.7	56.8	59.3	61.6	66.3	67.8	68	64.6	61.8	56.7
İrlanda	26.1	23.6	23.9	42.4	61.5	86.1	110.3	119.6	119.4	104.5	76.9	72.8	68
İspanya	42.3	38.9	35.6	39.5	52.8	60.1	69.5	85.7	95.5	100.4	99.4	99	98.3
İtalya	101.9	102.6	99.8	102.4	112.5	115.4	116.5	123.4	129	131.8	131.5	132	131.8
Kıbrıs	62.8	58.7	53.5	45.1	53.8	56.3	65.7	79.7	102.6	107.5	107.5	106.6	97.5
Letonya	11.4	9.6	8	18.2	35.8	46.8	42.7	41.2	39	40.9	36.8	40.5	40.1
Litvanya	17.6	17.2	15.9	14.6	28	36.2	37.2	39.8	38.8	40.5	42.6	40.1	39.7
Lüksemburg	7.4	7.8	7.7	14.9	15.7	19.8	18.7	22	23.7	22.7	22	20.8	23
Malta	70	64.5	62.3	62.6	67.6	67.5	70.1	67.8	68.4	63.8	58.7	56.2	50.8
Portekiz	67.4	69.2	68.4	71.7	83.6	96.2	111.4	126.2	129	130.6	128.8	129.9	125.7
Slovakya	34.1	31	30.1	28.5	36.3	41.2	43.7	52.2	54.7	53.5	52.3	51.8	50.9
Slovenya	26.3	26	22.8	21.8	34.6	38.4	46.6	53.8	70.4	80.3	82.6	78.6	73.6
Yunanistan	107.4	103.6	103.1	109.4	126.7	146.2	172.1	159.6	177.4	178.9	176.8	180.8	178.6
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	26.8	21	16.3	13	13.7	15.3	15.2	16.7	17	27	26	29	25.4
Çekya	27.9	27.7	27.5	28.3	33.6	37.4	39.8	44.5	44.9	42.2	40	36.8	34.6
Danimarka	37.4	31.5	27.3	33.3	40.2	42.6	46.1	44.9	44	44.3	39.9	37.9	36.4
Hırvatistan	41.1	38.6	37.3	39	48.3	57.3	63.8	69.4	80.5	84	83.8	80.6	78
İngiltere	39.9	40.8	41.9	49.9	64.1	75.6	81.3	84.5	85.6	87.4	88.2	88.2	87.7
İsveç	49.2	44	39.3	37.8	41.4	38.6	37.9	38.1	40.7	45.5	44.2	42.1	40.6
Macaristan	60.5	64.5	65.5	71.6	77.8	80.2	80.5	78.4	77.1	76.6	76.7	76	73.6
Polonya	46.4	46.9	44.2	46.3	49.4	53.1	54.1	537	55.7	50.3	51.1	54.2	50.6
Romanya	15.7	12.3	11.9	12.4	22.1	29.7	34	36.9	37.5	39.1	37.7	37.4	35
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	50.8	44.7	38.2	38.1	43.9	40.1	36.5	32.7	31.4	28.8	27.6	28.3	28.3
Avrupa Birliği	61.5	60.1	57.5	60.8	73.4	78.9	81.5	83.9	85.8	86.5	84.5	83.3	81.6
Avro Bölgesi	69.2	67.4	65	68.7	79.2	84.6	86.6	89.7	91.6	91.9	89.9	89	86.7

Kaynak: Eurostat, General Government Gross Debt ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlü ğü (Bümko).

AB Üyesi Ülkeler: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (eri ğim tarihi: 23.05.2018).

Türkiye: <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2018.html> (eri ğim tarihi: 23.05.2018).

2.4. Müzakere Sürecinin Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri

Avrupa'nın kendi içinde bütünleşmesiyle açığa çıkacak olan kazanımların Türkiye lehine de gerçekleşmesi beklentisiyle Türkiye, AB ile bütünleşme yönünde irade beyanında bulunmuştur. Bu bağlamda, ekonomik faaliyetlerin gelişiminin uyumlu ve dengeli olması, enflasyonist olmayan büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdamın artırılması ve daha iyi olanakların kavunması, toplumsal refahın ve yaşam kalitesinin yükselmesi, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması başlıca beklentiler arasındadır. Müzakereler Türkiye'nin dönüşümünde önemli bir itici güçtür. AB'nin benimsediği norm ve kurallar Türkiye için bir referans olacaktır. Bir diğer ifadeyle, Türkiye dünyanın en büyük ikinci ekonomisi sayılan Avro Bölgesi ekonomileriyle bütünleşebilmek için Birliğin uyguladığı ekonomi politikalarına yakınlaşacaktır. Ekonomi politikasında tutarlılığın ve öngörülebilirliğin sağlanması belirsizlikleri ortadan kaldıracak için ülkemiz yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılar nezdinde cazip hale gelecektir. Dolayısıyla yabancı sermaye girişi hızlanacak ve böylelikle GSYH'de artış gözlenirken, kalkınma hızı artacaktır. Krizlere karşı ayakta durabilen bir ekonomik yapıya ulaşılabilecektir. Maastricht kriterlerinin gözetilmesi neticesinde bütçe açığı ve kamu borcunu kontrol altında tutacak ve böylece enflasyonun tek haneli seviyelerde kalmasını sağlayabilecektir. Yatırımların artması hem ekonomik gelişmeyi hızlandıracak hem de işsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır. Müzakerelerin siyasi açıdan katkısı ise demokratikleşme, insan hakları standartlarının yükseltilmesi, özgürleşme, sivilleşme alanlarında olacak ve bu konularda çalışmaların hızlandırılmasını sağlayacaktır (Kar ve Acar, 2010: 79-80).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK YE'N N MAASTRICHT KR TERLER ÇERÇEVES NDE MEVCUT DURUMUNUN FAKTÖR ANAL Z LE NCELENMES

3.1. Literatür Özeti

Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasına ilişkin çalışmaların büyük ölçüde nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yapıldığı izlenmektedir. Nicel araştırma yöntemlerinden ise büyük ölçüde kümeleme analizinin, az sayıda da faktör analizinin uygulandığı görülmektedir. Konuya ilişkin literatür özeti aşağıdaki gibidir:

Sakal (2003), "*Avro'ya Geçiş Sonrası Avrupa Birliği'nde Mali Disiplin, Borçlanma Politikaları ve Türkiye'ye Yansımalar*" adlı makalesinde, AB'de borçlanmaya ve mali kurallara ilişkin uygulamaları aktarır, 1996-2001 yılları arasındaki kamu harcamaları ile bütçeye ilişkin verileri tablolar aracılığıyla açıklamıştır. Uluslararası ticaretin %60'ına yakın kısmını AB ile yapan Türkiye'nin, AB'nin mali piyasalarındaki gelişmeleri dikkatle takip etmesi gerektiğini ve toplumsal huzurun ve refahın ancak istikrarlı bir büyüme ile gerçekleşebileceğini dile getirmiştir.

Özbilen ve Koç (2004), "*Avro'ya Geçişin AB Ülkelerinde Ortaya Çıkardığı Sonuçlar*" adlı makalelerinde Avro'nun parasal birlik alanında tek pazarın tamamlayıcısı olduğunu, istihdam ve refahın artmasına katkı sağlayacağını ve uluslararası piyasada Avrupa'nın varlığını güçlendireceğini ifade etmişlerdir. Bu para biriminin avantajlarına ve dezavantajlarına değinerek Avrupa Merkez Bankası'nın uygulayacağı para politikasının Avro'nun geleceğinde etkili olacağını ve Avrupa vatandaşlarının da bu para birimine olan güveni sayesinde global piyasalar üzerindeki etkisinin artan bir seyir izleyeceğini ifade etmişlerdir.

Turanlı, M., Özden, Ü.H. ve Türedi, S. (2006), "*Avrupa Birliği'ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi*" adlı makalelerinde AB'nin 25 üyesi ve 4 aday ülkenin GSMH, enflasyon oranı, işsizlik oranı, internet kullanım oranı, ömür boyu eğitim indeksi ve ithalat ihracat oranını 2004 yılına dair verilerle incelemişlerdir. Analiz sonucunda üye ve aday ülkeler iki kümede toplanmıştır. Birinci kümede kurucu ve gelişmiş ülkeler yer alırken, ikinci kümede Yunanistan, Portekiz, 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve dört aday ülkenin (Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Türkiye) yer aldığı tespit edilmiştir. Bir askeri suçluyu koruması nedeniyle Hırvatistan'la 2005 yılına kadar müzakerelere başlanmadığı, ancak Türkiye ile müzakerelerin başlatılması ile birlikte Avusturya'nın baskısıyla Hırvatistan

ile müzakerelerin başlatılmasının kararlaştırıldığı bilgisi verilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik açıdan bakıldığında Türkiye'nin AB'ye üyeliğine engel bir durum bulunmadığı, nedeninin siyasi ve politik sorunlardan kaynaklandığı tespit yapılmıştır.

Ekmekçiler (2007), “*Avrupa Para Sistemi ve AB-Türkiye İlişkilerinin Türk Para Sistemine Etkileri*” adlı makalesinde, parasal alandaki bütünleşmenin gerekçelerini, Avrupa para sisteminin gelişimini, parasal birliğin temelini oluşturan Maastricht Antlaşması ile kurulan sistemi açıkladıktan sonra, AB ile ilişkilerin Türkiye'ye etkilerini incelemiştir. Bu bağlamda yabancı sermaye yatırımları, ekonomik kalkınma, milli gelir ve ödemeler dengesi üzerindeki olası etkileri ele alıp, Türk Bankacılık Sistemine etkisini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile getirilen değişikliklerle birlikte detaylı bir şekilde açıklamıştır. Sonuç olarak, AB bütünleşmesi içerisinde yer almanın güçlü olmak ve hakim olmak gibi avantajlar sağlayacağı ve günümüz dünyasında küresel bir güç olma açısından parasal entegrasyonun gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Özkan-Günay (2007), “*Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Performansı*” adlı makalesinde, beş faktörden oluşan Maastricht Kriterlerini 1998-2005 dönemi verileri çerçevesinde ele almıştır. Türkiye'de tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile oluşan güven ortamının, uluslararası piyasalarda daha az riskli ülke olarak algılanmasına yardımcı olacağını, bu sayede yabancı sermaye girişinin hızlanarak ekonomik krizlerin önlenmesini, bu gelişmelerin yapısal reformlarla desteklenmesi halinde ise üyelik için gerekli ekonomik kriterlere daha kısa zamanda ulaşılacağını ifade etmiştir.

Akçay (2008), “*Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye*” adlı makalesinde Kopenhag ekonomik kriterlerini (içleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ile birlik içinde piyasa güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkabilme kapasitesi) ve Maastricht Yakınlık Kriterlerini detaylı bir şekilde açıklamıştır; aynı zamanda ülkemize yapılan mali yardımların yetersizliğine de değinmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini genel anlamda karşıladığını, Maastricht kriterlerinde ise mali açıdan AB ülkelerinden daha iyi konumda olduğunu, ancak parasal kriterlerde hedeflenen seviyeleri yakalamak için yapısal reformlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

Akın ve Turgan (2008), “*Ülkelerin Ekonomik Göstergelerinin Avrupa Birliği'ne Üye Olmadaki Etkisinin Statistiksel Tekniklerle Belirlenmesi*” adlı makalelerinde AB ülkeleri ve Türkiye'nin 28 adet değişkenini kapsayan faktör ve lojistik regresyon analizlerini kullanarak üyelik sürecinin hızlandırılması için gerekli iki temel faktörün geliştirilmesi gerektiğini sonucuna varmışlardır. Bunlar; mal ve hizmet ticareti, ihracat-ithalat, satın alma gücü paritesi gibi etkenleri kapsayan dışalem faktörleri ve para arzındaki yıllık büyüme hedefidir.

Karabulut, Ersungur ve Polat (2008), “*Avrupa Birli i Ülkeleri ve Türkiye’nin Ekonomik Performanslarının Kar ıla tırılması*” adlı makalelerinde 2000-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak ülkelerin makroekonomik performansını etkileyen teknik etkinlik düzeyleri, teknik etkinlikteki de i me, teknolojik de i me ve toplam faktör verimlili indeki de i me endekslerini dikkate alarak Veri Zarflama Analizi ve Malmquist TFV yöntemleri ile analiz gerçekle tirmilerdir. Çalı mada, Türkiye’nin teknik etkinlikte (girdilerin en uygun e kilde kullanılarak en yüksek çıktının elde edilmesi) AB ülkelerinin ço unu geride bırakarak en iyi be inci teknik etkinli e sahip ülke oldu u yani ülkemizin kaynak kullanımını açısından en ba arılı ülkelerden biri oldu u sonucuna varılmı tır. Toplam faktör verimlili indeki de i me endeksi ile de Türkiye’nin 28 ülke içinde 21. oldu u bunun nedeni de teknolojik gerileme oldu u belirtilmi tir. Bu endekste yükselmek için üretim faktörlerinin teknoloji yo un sektörlerle kayması gerekti i ve toplam faktör verimlili ini artıracak e itim, sa lık, haberle me ve ar-ge gibi alanlara yatırımların artırılması gerekti i vurgulanmı tır.

Akçay (2011), “*Aday Ülke Kazanımı Sonrasında Türkiye’nin Avrupa Birli i ile Ekonomik Entegrasyonu: Ko ullar ve Kısıtlar*” adlı makalesinde adaylık statüsü sonrasında Türkiye’nin büyüme oranı, enflasyon oranı, kamu borcu, bütçe açığı ve rekabet gücü göstergelerini 2000-2010 dönemi verileriyle de erlendirmi tir. Çalı mada, gümrük birli i süreci ve mali yardımlar konusunun yanı sıra 2005 yılında ba latılan müzakere süreci ele alınmı ; analiz Türkiye’nin katılımı halinde ortaya çıkacak i gücü hareketlili i, enerji birli inin gelece i gibi konular çerçevesinde derinle tirilmi tir. Türkiye’nin co rafi konumunun, dinamik ekonomik yapısının ve genç nüfusunun AB ekonomisine olumlu katkılarda bulunaca ı dile getirilmi tir.

Ak emsettino lu (2011), “*Avrupa Bütünle me Projesinin ve Geni leme Sürecinin De i en Dinamikleri*” adlı makalesinde bütünle me ve geni lemenin ‘farklıla tırılmı bütünle me’ e klinde devam etti ini belirterek, bunun da güçlü kurumsal yapı ile birlikte farklı kültürel unsurların bir araya getirilerek olu aca ını ve bütünle menin yeni sürecinin i levsellik ve çok-kültürlülük temelinde ekillenece ini ifade etmi tir.

Berbero lu (2011), “*2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birli i’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi le ncelenmesi*” adlı makalesinde 2008 krizinin nedenlerini analiz edip, Kopenhag ve Maastricht kriterlerini açıkladıktan sonra nicel ara tırma yöntemlerinden kümeleme analizini uygulamı tır. Analizinde krizden dünyadaki birçok ülkenin etkilendi ini ve AB üyesi ülkelerle aynı segmentte yer alan Türkiye’nin ekonomik anlamda üye ülkeler kadar güçlü oldu unu tespit etmi tir. Sonuç olarak; Türkiye’nin AB’den az miktarda mali

yardım almı olmasına ve üye olmamasına rağmen finansal istikrarını sürdürebildi ini, hem ulusal hem de uluslararası arenada ekonomisini iyi bir şekilde yönetti ini dile getirip Türkiye'nin tam üyesi i konusunda AB'nin bu durumu dikkate alması gerekti ini ve güçlü Türkiye'nin katılımının AB lehine olacağını belirtmiştir.

Özden (2011), "*Faktör Analizi ve Veri Zarflama Analizi ile AB'ye Üye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi*" adlı makalesinde nüfus, nüfus artışı hızı, GSYİH reel artışı, TÜFE yıllık ortalama artışı gibi 17 tane temel ekonomik göstergenin 2008 yılı verilerini ele almıştır. Çalışmada faktör analizini uygulamanın amacı, ülkelerin ekonomik göstergelere ilişkin bir indeksinin bulunarak sıralama yapılması şeklinde belirtilmiştir. Toplamda 32 ülke için uygulanan araştırma sonucunda, faktör analizinin uygulandığı bu ülkelerin endeks değerlerini gösteren ilk sıralama (Sveç, Danimarka, Finlandiya, Lüksemburg, Kıbrıs Rum Kesimi, Belçika, Avusturya) ile girdi ve çıktı dengeleri kenlerine faktör analiz uygulandıktan sonra yapılan veri zarflama analizi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Bu ilişki sonucunda sadece Fransa etkin çıkmıştır, Fransa'yı takip eden ülkeler sırayla; Sveç, Danimarka, Finlandiya, İtalya, Avusturya, Hollanda, Belçika ve Macaristan'dır.

Yıldız (2011), "*Avrupa Birliği'nde Maliye Politikalarının Uyumlaştırılması*" adlı makalesinde, Maastricht Antlaşması'nın para politikası uygulamasını merkeze yerleştirdi ini, buna karşın maliye politikasının ulusal düzeyde bırakılmasının uygun olduğunu dile getirmiştir. Yıldız'a göre; merkezden belirlenen para politikasının neden olabileceği ekonomik olumsuzluklar karşısında üye ülkelerin ulusal düzeyde belirleyip uygulayacakları maliye politikaları ile kendilerini korumaları mümkün olacaktır. Bütçe politikalarının uyumlaştırılmasının iki ekseninde yürütüldüğünü belirtildiği çalışmada, üye ülkelerin tek paraya geçmeden önce Maastricht kriterlerini sağlamamakla yükümlü oldukları, ayrıca Büyüme ve İstikrar Paktına da taraf olmaları gerektiği aktarılmaktadır.

Kıral ve Esen (2013), "*Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Ekonomik Özelliklerinin İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi*" adlı makalelerinde AB'nin kuruluşundan ekonomik ve parasal birlik aşamasına kadar geçen süreç açıklandıktan sonra, üye ülkeleri diğer ülkelerden ayırt eden ekonomik göstergeleri çok dikkatli istatistiksel analiz yöntemleri ile inceleyerek Türkiye'nin AB yolunda hangi grupta yer aldığını açıklamaya çalışmışlardır. Kümeleme ve Yakınsama Analizinin uygulandığı çalışmada, 2008-2010 yılları için GSYİH büyüme oranı, kişi başına düşen gelirler, enflasyon, tüfe, bütçe dengesi, işsizlik oranı, tasarruf oranı, vb. dengeleri kenler kullanılmıştır. 2008 yılı verilerinde Türkiye, Estonya ve Letonya'nın aynı kümede olduğu, 2009 yılı verilerinde Türkiye, Bulgaristan ve Macaristan'ın aynı kümede olduğu, 2010 yılında ise Türkiye, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya,

Macaristan ve Romanya'nın aynı kümede oldu u ifade edilmi tir. 2009 yılı analiz sonuçlarında ise Türkiye'nin AB üyesi olan Estonya, Letonya, Litvanya ve Romanya'dan daha iyi konumda oldu u saptanmı tır. 2010 yılı küme merkezleri arasındaki uzaklıklara göre birinci kümede bulunan Lüksemburg'un en güçlü oldu u belirlenmi tir. Sonuç olarak, Türkiye'nin AB üyesi olan birçok ülkeden daha güçsüz olmadı ı ve Türkiye'nin Maastricht kriterlerinden bazılarını sa ladı ı ifade edilmi ; bu ba lamda Türkiye'nin reform sürecini etkin bir kullanıp Maastricht kriterlerine daha da yakınlamak için gayretlerini sürdürmesi gerekti i ifade edilmi tir.

Türel (2013), “*Avrupa Birli i'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci: Geçmi ve Gelecek*” adlı makalesinde ekonomik ve parasal birli in geli im a amalarını, kurallarını ve kurumsal yapısını ayrıntılı olarak ele almı tır. Üye ülke bazında derinle tirdi i çalı masında, para ve maliye politikaları arasında daha iyi bir koordinasyonun sa lanması, maliye politikasında denk bütçe ilkesini baz alan merkezi bir disiplinin olu turulması, finansal sistemin AB genelinde uygulanacak düzenleyici kurullarla yönetilmesi ve AB'nin merkezi siyasal denetim sisteminin güçlendirilmesi gerekti ini ifade etmi tir.

Erdem ve Ulucak (2014), “*Avrupa Birli i'nde Parasal Süreç ve Avro Krizi*” adlı çalı malarında Maastricht kriterlerini açıklayıp, parasal birli e ula mak için belli a amalardan geçilmesi gerekti ini belirterek bunların döviz kuru birli i, tam konvertibilitenin olu turulması, koordinasyonun sa lanması, tek merkez bankası ve ortak rezerv yönetimi ile tek para oldu unu dile getirmi lerdir. Parasal birli in fayda ve maliyetlerine de indikleri çalı malarında Avro'nun tesisi için olu turulan üçlü yapıyı (Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Avro Sistem ve Avrupa Merkez Bankası) aktarmı lardır. Ardından, 2008 yılında ABD'de Mortgage piyasalarında ba layan kriz olan finansal kriz ile akabinde AB'de borç krizi ekinde tezahür eden Avro krizini kar ıla tırmı lardır. Avro'nun varlı ının uluslararası piyasalarda alternatif bir ödeme aracı olması, rezerv ve portföy tutma aracı olması ve finansal piyasalarda ve dı ticaret i lemlerinde riskleri çe itlendirme aracı olması gibi nedenlerle önemli oldu u sonucuna vardıkları çalı malarında birli in siyasi ve ideolojik çıkarlardan ziyade ekonomik göstergelere yo unla ması gerekti ini ifade etmi lerdir.

Evlimo lu ve Bozda lı lu (2014), “*Küresel Kriz Sonrası Uluslararası Para Birimi Olarak Avro ve Gelece i*” adlı makalelerinde Avro'ya geçi sürecini açıklayarak 2002-2013 yılları arasında yatırım, finansman ve rezerv para aracı olarak Avro'nun uluslararası piyasadaki rolünü anlatmı lardır. Tek parayı var olma, küçülme ve da ılma bazında de erlendirdikleri çalı malarında, ikinci en büyük rezerv para birimi oldu u ve en fazla i lem

gören enstrümanın Avro/Dolar paritesi oldu u gerçe inden hareketle, Avro'nun gelece inde para biriminin de erinin korunmasının önemine dikkat çekmi lerdir.

Temür, Ero lu, Çetin ve Ero lu (2014), “*Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye'nin Kamu Borç Yükü Üzerine Ampirik Bir Çalı ma*” adlı makalelerinde, en küçük kareler yöntemini 2000-2011 yılları arasındaki verileri kullanarak uygulamı lardır. Analizlerinde enflasyon ve faiz oranında meydana gelen artı ın kamu borç yükünü azalttı ını ve enflasyonun seyrinin kamu borç yükünü azaltıcı etkisinin faiz oranına kıyasla daha baskın oldu unu ifade etmi tir. Bu durumu, nominal faiz oranının reel faizlerle enflasyonun toplamından elde edildi i formülüne dayanarak açıklamı tır. Ayrıca, bütçe açı ı ile döviz kurunun kamu borç yükünü artırdı ını ifade etmi lerdir. Bu durumu, döviz kurundaki artı ın ihracatı artırdı ını ve ithalatı azalttı ını; ithalattaki azalmanın etkisiyle vergi gelirlerinin azaldı ını; vergi gelirlerindeki azalmanın etkisiyle bütçe açı ının ve kamu borcunun arttı ını ifade ederek açıklamı lardır.

Alganer ve Yılmaz (2016), “*Avrupa'da Birlik ve Bütünle me Hareketleri*” adlı çalı malarında, AB bütünle mesini 1200'lü yıllardan ba layarak günümüze kadar ilgili sava ları ve antla maları kronolojik olarak açıklayarak, Avrupa Birli i bütünle mesinin bünyesinde tüm entegrasyon modellerini barındırdı ını yani birle menin tüm a amalarından geçmi olan yeryüzündeki tek örnek oldu unu ifade etmi lerdir. AB'nin sürdürülebilmesi için çıkarların uyumlu tırılmasının ve ortak aklın egemen kılınmasının mühim oldu unu, bu ba lamda ekonomik ve parasal birli in geli tirilerek ve geni letilerek gelece e ta ınması gerekti ini belirtmi lerdir.

3.2. Amaç

Önceki bölümlerde de açıklandı ı gibi, Türkiye yarım yüzyılı a kın bir süredir AB'ye dahil olmak üzere çaba sarf etmektedir. Ankara Anla ması'nın koydu u gümrük birli inin tesis edilmesi hedefi 1996 yılı itibariyle gerçekle mi , artık Türkiye'nin tam üyeli ini de erlendirme durumu gündeme gelmi tir. 1999 yılında “aday ülke” statüsünü kazanan Türkiye ile müzakereler 2005 yılı itibariyle resmen ba latılmı tır. Türkiye'nin üyeli i müzakerelerde kaydedilen ilerlemeye ba lıdır. Ancak, müzakere süreci a ır ilerlemekte; dolayısıyla da Türkiye'nin üyeli i gerçekle ememektedir. Bu gecikmenin arkasında ekonomik gerekçelerden çok siyasi kaygılar oldu u dü ünülmektedir. Dolayısıyla bu görü ün ampirik bir çalı ma ile de desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalı manın amacı, Avrupa ile bütünle me çabasında olan Türkiye'nin durumunu Maastricht Kriterleri çerçevesinde analiz etmek ve

politika önerileri geli tirmektedir. Bu amaca yönelik olarak takip eden bölümde faktör analizi uygulanıp bulgular tartışılmaktadır.

3.3. Yöntem ve Veri Seti

Bu çalışmada faktör analizi kullanılmış olup aşağıdaki başlık altında faktör analizine dair genel bilgiler verilmekte ilerleyen bölümlerde ise faktör analizinin Maastricht Kriterleri'ne uygulanma ekline dair kapsamlı açıklamalar yapılmaktadır. Analizde kullanılan veri seti EUROSTAT'tan alınmış olup, verilere dair kısıtlar ve gerekçeler de benzer şekilde ilgili başlık altında sunulmaktadır. Çalışma, bulguların açıklanmasıyla son bulmaktadır.

3.3.1. Faktör Analizi

Faktör analizi, gözlemsel değişkenleri kurgusal değişkenler yardımıyla açıklamayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir. Bu teknikte gözlemsel değişkenlerin standart biçimleri $y_1, \dots, y_p$; $F_1, \dots, F_q$ faktörlerinin tartılı bir toplamı olarak dile getirilir:

$$y_i = a_{i1} \times F_1 + \dots + a_{iq} \times F_q, \quad i = 1, \dots, p.$$

Buna faktör yapısı denir. Açıklamada yalınlık sağlamak için faktörlerin sayısının gözlemsel değişkenlerin sayısından daha az olması ye lenir. Ye lenen durum matematiksel olarak şöyle dile getirilebilir:

$$q < p.$$

Ye lenen bir başka durum da faktörlerin birbirleriyle ili kisiz olmalarıdır. Bu durum matematiksel olarak şöyle dile getirilir:

$$\text{Corr}(F_{j_1}, F_{j_2}) = 0, \quad j_1 \neq j_2 = 1, \dots, q.$$

Burada eşitliğin solundaki anlatım F_{j_1} ile F_{j_2} faktörleri arasındaki korelasyondur. Bu korelasyonun sıfır olması F_{j_1} ile F_{j_2} faktörlerinin ili kisizli i biçiminde de erlendirilir. Bu ili kisizlik F_{j_1} ile F_{j_2} faktörlerinin normal dağılımlı olması durumunda ba ımsızlık biçiminde de de erlendirilebilir. Bu, her faktörün gözlemsel değişken üzerinde birbirlerinden ba ımsız olarak etkiler yarattığı anlamına gelir. Faktör yapısını elde etmek demek $a_{i1}, \dots, a_{iq}$ yüklemelerini bulmak demektir. Yüklemeler gözlemsel değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonlardır. Korelasyonlar 1'e yakın olduklarında faktörler gözlemsel değişkenlerin yardımıyla adlandırılıp anlamlandırılabilirler. Bu yapılabildi inde faktör döndürmesi yoluna gitmek gereksizdir. Ancak tersi durumda faktörleri anlamlandırıp adlandırmak için faktör

döndürmesi yapmak gerekli olur. Bu yola gidildi inde önce dik döndürmeler denenir, adlandırıp anlamlandırma yine ba arılamıyorsa bu kez e ik döndürmeler denenir. SPSS paket programının bir sürümünde quartimax, varimax, equamax gibi dik, promax, direct oblmin gibi e ik döndürme biçimleri vardır. Elbette bütün bunları yapabilmek için ilk olarak bir yöntem seçilerek faktör yapısının elde edilmesi gerekir. Bu amaçla geli tirilmi *maximum likelihood*, *alfa factoring*, *image factoring* gibi yöntemler vardır. *Principal components* (Temel bile enler) bunlardan yalnızca biridir. Bu son yöntemde faktörleri elde edebilmek için temel bile enleri standart sapmalarına bölmek yeterlidir. Bu durumda faktörler ve temel bile enler de erleri yalnızca ölçek bakımından ba ka ba ka olsalar bile anlamca özde olurlar (Korkmaz, 2000).

3.3.2. Veri Seti

Faktör analizinin uygulandı ı bu ara tırmada 2006 ve 2016 yılı verileri kullanılarak be farklı parametreden olu an Maastricht Kriterleri incelenmi tir. Bu kriterler; döviz kuru, enflasyon, faiz oranı, bütçe açısı ve devlet borçlarıdır. Analizde 27 AB üyesi ülke ve Türkiye yer almaktadır. AB üyesi ülkeler; Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, ngiltere, rlanda, spanya, sveç, talya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan'dır. Veri bulunamaması nedeniyle Estonya analize dahil edilmemi tir. Bu analizde 2006 yılı ile 2016 yılının referans alınması iki ayrı olaya dayandırılmaktadır: 2005 yılı sonunda Türkiye ile müzakerelere resmen ba lanılacağı açıklanmış tir. 2006 yılı müzakerelerin resmen ba latılmasını takip eden yıl olması dolayısıyla seçilmi tir. Öte yandan, Ekonomik ve Parasal Politika'yı konu alan 17. Fasıllarda müzakerelerin açılma kararı 2015 yılı sonunda alınmış tir. Bu ba lamda, 2016 yılı da 17. Fasıllarda müzakerelere açılma kararının alınmasını takip eden yıl olması dolayısıyla seçilmi tir. Veriler AB'nin resmi istatistik bürosu olan EUROSTAT'tan temin edilmi tir. Ancak, 2006 yılına dair bazı verilerin (uzun vadeli faiz oranı ve bütçe açısı/GSY H oranı) temininde Türkiye'nin EUROSTAT'a bildirimde bulunmamış olması nedeniyle güçlük yaşanmış tir. 2006 yılına dair bu veriler güvenilir kaynaklardan temin edilerek tabloya eklenmiş tir; her birinin künyesi ikinci bölümde ilgili tablo altında sunulmuştur. Faktör analizine dahil edilen dört veri seti 2006 ve 2016 yıllarını ayrı ayrı yansıtabilecek şekilde Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1 Veri Seti

	Enflasyon		Faiz		Bütçe Açığı		Borç Stoku	
	2006	2016	2006	2016	2006	2016	2006	2016
Almanya	1.8	0.4	3.76	0.09	-1.7	1	66.5	68.2
Avusturya	1.7	1	3.8	0.38	-2.5	-1.6	67.3	83.6
Belçika	2.3	1.8	3.81	0.48	0.2	-2.5	91.1	105.9
Finlandiya	1.3	0.4	3.78	0.37	3.9	-1.8	38.2	63
Fransa	1.9	0.3	3.8	0.47	-2.4	-3.4	64.6	96.6
Hollanda	1.6	0.1	3.78	0.29	0.2	0.4	44.7	61.8
İrlanda	2.7	-0.2	3.77	0.74	2.8	-0.5	23.6	72.8
İspanya	3.6	-0.3	3.78	1.39	2.2	-4.5	38.9	99
İtalya	2.2	-0.1	4.05	1.49	-3.5	-25	102.6	132
Kıbrıs	2.2	-1.2	4.13	3.77	-1	0.3	58.7	106.6
Letonya	6.6	0.1	4.13	0.53	-0.5	0.1	9.6	40.5
Litvanya	3.8	0.7	4.08	0.9	-0.3	0.3	17.2	40.1
Lüksemburg	3	0	3.3	0.25	1.9	1.6	7.8	20.8
Malta	2.6	0.9	4.32	0.89	-2.5	1	64.5	56.2
Portekiz	3	0.6	3.91	3.17	-4.3	-2	69.2	129.9
Slovakya	4.3	-0.5	4.41	0.54	-3.6	-2.2	31	51.8
Slovenya	2.5	-0.2	3.85	1.15	-1.2	-1.9	26	78.6
Yunanistan	3.3	0	4.07	8.36	-5.9	0.6	103.6	180.8
Bulgaristan	7.4	-1.3	4.18	2.27	1.8	0.2	21	29
Çekya	2.1	0.6	3.8	0.43	-2.2	0.7	27.7	36.8
Danimarka	1.8	0	3.81	0.32	5	-0.4	31.5	37.9
Hırvatistan	3.3	-0.6	4.43	3.49	-3.4	-0.9	38.6	80.6
İngiltere	2.3	0.7	4.37	1.22	-2.8	-3	40.8	88.2
İsviçre	1.5	1.1	3.7	0.54	2.2	1.2	44	42.1
Macaristan	4	0.4	7.12	3.14	-9.3	-1.7	64.5	76
Polonya	1.3	-0.2	5.23	3.04	-3.6	-2.3	46.9	54.2
Romanya	6.6	-1.1	7.23	3.32	-2.1	-3	12.3	37.4
Türkiye	9.3	7.7	17.41	10.54	-1.8	1	44.7	28.3
Referans Değeri	2.9	0.3	6.24	5.12	3	3	60	60

3.3.3. Faktör Analizinin Maastricht Kriterlerine Uygulanması

Bu çalışmada AB ülkelerinin Maastricht Kriterlerine uyumunu anlamak için uygun istatistiksel tekniklerin faktör analizi olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, Maastricht Kriterlerinde dile getirilen ölçütlerin birbirleriyle ilişkili olduklarının düşünülmesidir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsünün 0.5'ten büyük olduğu saptandı ya da Bartlett küresellik testi sonucunda gözlemlenen değişkenler arasında korelasyonlar olduğu saptandı.

bu dü ünce desteklenir. O zaman da Maastricht Kriterleri arasında yer alan ölçütlerin daha az sayıda kurgusal ölçütle dile getirilmesi olanaklı duruma gelir.

Maastricht Kriterleri üye ülkelerin be de i ken bakımından belirtilen ölçütlere uymalarını öngörmektedir. Bu de i kenlerden ilk dört tanesi (enflasyon oranı, bütçe aç ının GSY H'ya oranı, faiz oranı ve ulusal borcun GSY H'ya oranı) oran ölç e inde; buna kar ılık sonuncusu (bir ülkenin kendi parasını bir ba ka ülkenin parasına kar ı son iki yılda devalüe edip etmeme durumunu gösteren de i ken) ise var-yok ölç e indedir. Bu sonuncu ölçüt, Avro'ya geçi le birlikte yürürlü e giren ikinci sürüm Döviz Kuru Mekanizması (DKM II) dolayısıyla anlamını yitirmi bulunmaktadır. DKM II, Avro'yu merkeze alan ve di er ulusal paraları onun etrafında kümeleyen bir yapı kurmu olup, Avrupa Merkez Bankaları Sistemine dahil ülkelerin ulusal paraları sadece Avro'ya kar ı belirlenen merkezi kurlar oranında ($\pm\%15$) dalgalanabilmekte, ulusal paraların kendi aralarında bir kur ili kisi bulunmamaktadır. Analize dahil edilmemi olmakla birlikte devalüasyon ölçütünü de içeren de i kenlere ili kin ayrıntılı açıklama a a ıdaki gibidir:

- (1) **Enflasyon Oranı:** Bu oran toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalamasından en çok % 1.5 düzeyinde farklıla abilir.
- (2) **Faiz Oranı:** Devlet tahvilleri ve benzeri menkul kıymetler bazında ve 12 aylık dönem için ölçülen bu oran fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranından en çok % 2 düzeyinde farklıla abilir.
- (3) **Bütçe Aç ının GSY H'ya Oranı:** Bu oran % 3'ü a mamalıdır.
- (4) **Kamu Borç Sto unun GSY H'ya Oranı:** Bu oran % 60'ı a mamalıdır.
- (5) **Devalüasyon:** Son 2 yılda bir üye ülkenin para birimi bir ba ka üye ülkenin para birimi kar ısında devalüe edilmemi olmalıdır.

Avrupa Birli i üyesi 27 ülkeye (Estonya hariç) ve Türkiye'ye ili kin gözlem de erleri kullanılarak faktör yapısı elde etmeye yönelmeden önce Kaiser-Meyer-Olkin ölçüsüne bakmak gerekir. Bu ölçünün $\frac{1}{2}$ 'den büyük olması faktör analizinin yapılabilece ini destekler. Bir ba ka seçenek olarak Bartlett küresellik testi yapılabilir. R korelasyon matrisi ve I birim matris olmak üzere Bartlett Testi için hipotezler öyle kurulmaktadır (Alkan, 2008);

H_0 : R=I Korelasyon matrisi birim matristir (De i kenler arasındaki korelasyonlar önemsizdir).

H_1 : R I Korelasyon matrisi ile birim matris arasında fark vardır (De i kenler arasındaki korelasyonlar önemlidir).

Bu testte “Korelasyon matrisi birim matrise e ittir” hipotezinin reddedilmesi, de i kenler arasında korelasyon oldu u ve dolayısıyla da faktör analizinin yapılabilece i anlamına gelir.

3.4. Bulgular

2006 yılı verileriyle yapılan analize dair Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik ölçüsü Tablo 3.2’de, Barlett Küresellik Testi ise Tablo 3.3’te gösterilmektedir.

Tablo 3.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2006 Yılı Verileriyle)

KMO	0.455
-----	-------

Tablo 3.3 Bartlett Küresellik Testi (2006 Yılı Verileriyle)

Approx. Chi-Square	29.732
Df	6
Sig.	0.000

KMO ölçüsü $0.455 < 0.5$ oldu undan faktör analizinin yapılabilece i konusunda yeterli bir kanıt sunmuyor ise de Bartlett küresellik testinde kullanılan test istatisti i faktör analizinin yapılabilece ini göstermektedir. Söz konusu testte ki-kare da ılımlı test istatisti i 29.732’dir. Serbestlik derecesi=6’dır. Anlamlılık düzeyi ise 0.000 gibi çok küçük bir de ere e ittir. Bu, birinci tip hatanın $\alpha = 0.05$ olarak seçilmesi durumunda $H_0: R = I$ (gözlemsel de i kenler arasındaki korelasyon matrisi birim matristir) hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu da gözlemsel de i kenler arasında korelasyonlar oldu unu, faktör analizinin yapılabilece ini, olup bitenlerin çok sayıda olan gözlemsel de i kenler yerine daha az sayıda olan faktörler aracılı ıyla temsil edilebilece ini göstermektedir. Nitekim 2006 yılı için dört gözlemsel de i ken ile temsil edilen evren iki faktörlü faktör yapısı ile a a ıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 3.4):

Tablo 3.4 Faktör Yapısı (2006 Yılı Verileriyle)

	F ₁	F ₂
Enflasyon Oranı 2006	0.922	
Faiz Oranı 2006	0.895	
Kamu Borç Sto unun GSY H’ya Oranı 2006		0.864
Bütçe Açığı nın GSY H’ya Oranı 2006		-0.848

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

F_1 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2006 yılı faktör yapısına göre; F_1 faktörü enflasyon oranı ile faiz oranını öbeklemektedir. Buna göre; F_1 yükseldi inde enflasyon oranı ile faiz oranı da yükselmektedir. Bir ba ka söyleyişle, söz konusu faktör, enflasyon ve faiz oranları ile yüksek korelasyonludur. Bu ba lamda; F_1 'i parasal disiplinden uzakla ma (parasal gev eklik / parasal gev eme) ekinde adlandırmak olanaklıdır. Ülkelerin parasal disiplinden uzakla ma de erleri ranklandırılırken 1 numaralı rank en yüksek rank, 28 numaralı rank ise en dü ük rank olur. Parasal disiplinden uzakla ma Maastricht Kriterlerine göre olumsuz bir durum temsil etti i için 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank ise “en iyi performans” olarak de ğ erlendirilmelidir.

F_2 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2006 yılı faktör yapısına göre; F_2 faktörü bütçe açığı ile kamu borç sto unu bir arada ele almaktadır. Buna göre; F_2 faktörü bütçe açığı ve kamu borç sto unu öbeklemektedir. Bu faktörün bile enlerinden biri olan kamu borç sto unun GSY H'ya oranının yüklemesi artı de erli, buna kar ın bütçe açığının GSY H'ya oranının yüklemesi eksi de erlidir. Söz konusu faktör adlandırılırken bu durumu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu çalı mada bu durum göz önünde bulundurularak F_2 faktörü mali disiplinden uzakla ma olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni; söz konusu faktör yüksek iken ülke yönetimlerinin gelirlerinden fazla harcama yapmaları, harcamaları borçlanma yoluyla finanse etmeleri ve bu ekinde bütçe açıklarını kapama yoluna gitmeleridir. F_2 faktörünün mali disiplinden uzakla ma olarak adlandırılması durumunda 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank “en iyi performans” olarak nitelendirilebilir.

Avrupa Birli i ülkelerinin ve Türkiye'nin 2006 yılı faktörlerine göre rankları öyledir:

Tablo 3.5 2006 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)

	F₁: Parasal Disiplinden Uzakla ma	Rank	F₂: Mali Disiplinden Uzakla ma	Rank
Almanya	-0.630	23	0.553	10
Avusturya	-0.615	22	0.723	5
Belçika	-0.708	25	0.718	6
Finlandiya	-0.878	28	-1.061	23
Fransa	-0.553	20	0.636	8
Hollanda	-0.657	24	-0.258	17
İrlanda	-0.388	18	-1.245	25
İspanya	-0.202	12	-0.846	21
İtalya	-0.571	21	1.659	3
Kıbrıs	-0.449	19	0.252	12
Letonya	0.924	5	-1.118	24
Litvanya	0.138	7	-0.857	22
Lüksemburg	-0.276	15	-1.458	28
Malta	-0.267	14	0.641	7
Portekiz	-0.179	10	1.036	4
Slovakya	0.417	6	0.036	15
Slovenya	-0.247	13	-0.448	18
Yunanistan	-0.172	9	2.068	1
Bulgaristan	0.973	3	-1.328	26
Çekya	-0.321	17	-0.211	16
Danimarka	-0.760	26	-1.431	27
Hırvatistan	0.113	8	0.214	13
İngiltere	-0.199	11	0.197	14
İsviçre	-0.790	27	-0.637	20
Macaristan	0.957	4	1.935	2
Polonya	-0.288	16	0.560	9
Romanya	1.579	2	-0.637	19
Türkiye	4.048	1	0.310	11

Parasal disiplinden uzakla ma açısından bakıldığında Türkiye 2006 yılı itibariyle birinci sıradadır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu faktör açısından tek kom üsu bulunmakta olup, bu ülke Romanya'dır (2. sırada). Romanya'nın 2006 yılı itibariyle henüz daha AB'ye katılmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Keza parasal disiplinden uzakla ma bakımından 3. sırada bulunan Bulgaristan da söz konusu tarih itibariyle AB üyesi değildir. Söz konusu tarih itibariyle AB henüz 25 üye ülkeden oluşmaktadır.

2006 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakmak mümkündür. Tablo 3.1'de sunulan veri setine göre; 2006 yılı itibariyle enflasyon referans değeri %2.9 iken, Türkiye'de

enflasyon oranı bunun çok üzerinde bir değer olarak %9.3'tür. Türkiye'yi en yakın takip eden Romanya'nın enflasyon oranı ise %6.6'dır. Romanya, 2007 yılında AB'ye dahil olmuş ancak halen daha Avro Alanına girememiştir. Dolayısıyla %6.6'lık enflasyon oranı Avro Alanında yer almayan bir ülke performansı olup, Türkiye'nin performansına göre daha iyi bir duruma işaret etmektedir. En iyi performansa sahip olma durumunu iki ülke paylaşmaktadır. Bunlardan biri Avro Alanına dahil bir ülke olarak Finlandiya, öteki ise Avro Alanına giremeyen bir ülke olarak Polonya'dır. Her ikisinin de enflasyon oranları %1.3 düzeyindedir.

Öte yandan 2006 yılı itibariyle faiz referans değeri %6.24 iken, Türkiye'de uzun vadeli faiz oranı %17.41'dir. Türkiye'yi en yakın takip eden Romanya'nın uzun vadeli faiz oranı %7.23'tür. Lüksemburg %3.3 oranındaki uzun vadeli faiz oranı ile en iyi performansa sahip ve Avro Alanı'na dahil ülke konumundadır.

Mali disiplinden uzaklaşma açısından bakıldığında ise Türkiye 27 AB ülkesi içinde 11. sıradadır. Bu rank göreceli olarak iyi bir performans olarak değerlendirilebilir çünkü mali disiplinden uzaklaşma bakımından Türkiye'yi geçen 10 ülke var demektir. Bunlardan biri Almanya olup 10. sıradadır. Kıbrıs'ın rankı ise 12'dir. Buna göre Türkiye'nin mali disiplinden uzaklaşma bakımından iki komşusu vardır: Daha kötü durumda olan Almanya ve daha iyi durumda olan Kıbrıs.

2006 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakmak mümkündür. Tablo 3.1'de yer alan veri setine göre; 2006 yılı itibariyle Türkiye'nin bütçe açığının GSY H'sına oranı -%1.8 olup %3 olan referans değere uygundur. Almanya'nın bütçe açığının GSY H'sına oranı -%1.7 iken, Kıbrıs'ın -%1'dir. Avro Alanı'na dahil ülkelerden Finlandiya (%3.9) ile Avro Alanı'nın dışında kalan Danimarka (%5) kabul edilen referans değerinin oldukça üzerindedir.

Öte yandan 2006 yılı itibariyle Türkiye'nin devlet borçlarının GSY H'sına oranı %44.7 iken, gerek AB-27 ortalaması (%60.1), gerekse Avro Alanı ortalaması (%67.3) %60 olan referans değerinin üzerindedir. Avro Alanı'na dahil ülkelerden Almanya (%66.5), Avusturya (%67.3), Belçika (%91.1), Fransa (%64.6), İtalya (%102.6), Malta (%64.5), Portekiz (%69.2), Yunanistan (%103.6); Avro Alanı dışında kalan ülkelerden ise Macaristan (%64.5) referans değerinin üzerinde bir orana sahiptir. Sıralamada Türkiye etrafında kümelenen Almanya'nın devlet borçlarının GSY H'sına oranı yukarıda belirtildiği üzere %64.5 iken, Kıbrıs'ın %58.7 olup bu rakam referans değeri aştırmamaktadır.

2016 yılı verileriyle yapılan analize dair Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik ölçüsü Tablo 3.6'da, Barlett Küresellik Testi ise Tablo 3.7'de gösterilmektedir.

Tablo 3.6 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2016 Yılı Verileriyle)

KMO	0.415
-----	-------

Tablo 3.7 Bartlett Küresellik Testi (2016 Yılı Verileriyle)

Approx. Chi-Square	17.433
Df	6
Sig.	0.008

KMO ölçüsü $0.415 < 0.5$ olarak yeterli de il ise de Bartlett küresellik testinde kullanılan test istatisti i faktör analizinin yapılabilece ini göstermektedir. Söz konusu testte ki-kare da ılımlı test istatisti i 17.433 bulunmaktadır. Serbestlik derecesi=6'dır. Anlamlılık düzeyi ise 0.008 gibi çok küçük bir de ere e ittir. Bu, birinci tip hatanın $\alpha = 0.05$ olarak seçilmesi durumunda $H_0: R = I$ (gözlemsel de i kenler arasındaki korelasyon matrisi birim matristir) hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu da gözlemsel de i kenler arasında korelasyonlar oldu unu, faktör analizinin yapılabilece ini, olup bitenlerin çok sayıda olan gözlemsel de i kenler yerine daha az sayıda olan faktörler aracılı ıyla temsil edilebilece ini göstermektedir. Nitekim 2016 yılı için dört gözlemsel de i ken ile temsil edilen evren iki faktörlü faktör yapısı ile öylece temsil edilmektedir (Tablo 3.8):

Tablo 3.8 Faktör Yapısı (2016 Yılı Verileriyle)

	F ₁	F ₂
Enflasyon Oranı 2016	0.901	
Faiz Oranı 2016	0.801	
Kamu Borç Sto unun GSY H'ya Oranı 2016		0.878
Bütçe Açı ının GSY H'ya Oranı 2016		-0.743

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

2016 Yılı F₁ Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2016 yılı anlamlandırma ve adlandırması 2006'dan farklı de ildir. 2016 yılı faktör yapısına göre; F₁ faktörü enflasyon oranı ile faiz oranını öbeklemektedir. Buna göre; F₁ yükseldi inde enflasyon oranı ile faiz oranı da yükselmektedir. Bir ba ka söyleyişle, söz konusu faktör enflasyon ve faiz oranları ile yüksek korelasyonludur. Bu ba lamda; F₁ 'i bir kez daha parasal disiplinden uzakla ma eklinde adlandırmak gerekmektedir. Buna göre; 1. sırayı "en kötü performans", 28. sırayı "en iyi performans" olarak nitelendirmek yerinde olur.

2016 Yılı F₂ Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2016 yılına ili kin F₂ faktörünün anlamlandırılıp adlandırılması i lemi 2006 yılınıkiyle benze mektedir. 2016 yılı faktör yapısına göre; F₂ faktörü kamu borç stoğunun GSY H'ya oranı ile bütçe açı ının GSY H'ya oranını öbeklemektedir. Buna göre; F₂ faktörü kamu borç sto unun GSY H'ya oranı ve bütçe açı ının GSY H'ya oranı diye adlandırılan

gözlemsel de i kenler ile yüksek korelasyonludur. Söz konusu faktörün gözlemsel de i kenlerle korelasyonlarını gösteren yüklemeler farklı i aretlerdedir. Kamu borç stokunun GSY H'ya oranına ili kin yüklemeler artı de erli, bütçe aç ınının GSY H'ya oranına ili kin yüklemeler ise eksi de erlidir. Bu durum göz önünde bulunduruldu unda F_2 faktörü mali disiplinden uzakla ma olarak adlandırılmaktadır. Bu da Maastricht ölçütlerine göre olumsuz bir durum oldu u için mali disiplinden uzakla ma da 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank da “en iyi performans” durumlarını temsil etmektedir.

Avrupa Birli i ülkelerinin ve Türkiye'nin 2016 yılı faktörlerine göre rankları öyledir:

Tablo 3.9 2016 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)

	F₁: Parasal Disiplinden Uzakla ma	Rank	F₂: Mali Disiplinden Uzakla ma	Rank
Almanya	-0.287	15	-0.768	19
Avusturya	-0.184	14	0.243	14
Belçika	0.111	6	0.820	7
Finlandiya	-0.482	23	0.016	16
Fransa	-0.479	22	1.086	5
Hollanda	-0.412	17	-0.649	18
İrlanda	-0.427	19	-0.128	17
İspanya	-0.529	24	1.587	2
İtalya	-0.126	11	1.521	3
Kıbrıs	0.207	5	0.513	8
Letonya	-0.474	21	-0.900	22
Litvanya	-0.182	13	-1.001	24
Lüksemburg	-0.531	25	-1.698	28
Malta	0.009	8	-0.963	23
Portekiz	0.531	3	1.383	4
Slovakya	-0.807	28	0.051	15
Slovenya	-0.423	18	0.425	9
Yunanistan	2.039	2	1.878	1
Bulgaristan	-0.536	26	-0.860	21
Çekya	-0.306	16	-1.202	25
Danimarka	-0.610	27	-0.796	20
Hırvatistan	0.110	7	0.360	11
İngiltere	-0.176	12	0.836	6
İsviçre	-0.057	9	-1.307	26
Macaristan	0.250	4	0.402	10
Polonya	-0.109	10	0.270	13
Romanya	-0.458	20	0.309	12
Türkiye	4.339	1	-1.427	27

On yıl aradan sonra Türkiye'nin parasal disiplinden uzakla mada halen daha birinci sırada oldu u izlenmektedir. Geçen zaman dilimi içerisinde AB'nin üye sayısı 28'e yükseldi i gibi ülke pozisyonları da bir hayli de i mi tir. 2016 yılı itibariyle Yunanistan (2. sırada) Türkiye'yi takip etmektedir.

2016 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakmak mümkündür. Tablo 3.1'e göre; 2016 yılı itibariyle enflasyon referans de eri %0.3 iken, Türkiye'de enflasyon oranı %7.7'dir. Yunanistan'da sıfır enflasyon izlenmektedir. Öte yandan, uzun vadeli faiz oranı referans de erinin %5.12 oldu u 2016 yılı itibariyle Türkiye'de %10.54'tür. Yunanistan'da ise faiz oranı %8.36 olarak gerçekleşti olup, Avro Alanı'na dahil olsun olmasın tüm üye ülkeler arasında açık ara en yüksek de ere sahip ülke konumundadır.

2016 yılına dair ikinci faktör ülkeleri mali disiplinden sapma ba lamında sıralamaktadır. Bu listede Türkiye 27. sırada yer almakta olup, mali disiplini korudu u ve hatta 2006 yılına kıyasla daha iyi bir konuma geldi i anlamını ta ımaktadır. Mali disiplin ba lamında Türkiye sveç (26. sırada) ile Lüksemburg'a (28. sırada) yakın durmaktadır. 2016 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakıldı ında (Tablo 3.1) Türkiye'nin bütçe aç ının GSY H'sına oranının %1'e kadar geriledi ini tespit etmek mümkündür. Bu rakam, %3 olan referans de ere uygundur. Avro Alanı'na dahil olmayan sveç için bu rakam %1.2 iken, Avro Alanı'na dahil olan Lüksemburg'un bütçe aç ının GSY H'ya oranı %1.6'dır.

Öte yandan 2016 yılı itibariyle Türkiye'nin devlet borçlarının GSY H'sına oranı %28.3'lük de er ile daha da iyile me kaydederken, bir kez daha gerek AB-27 ortalaması (%83.2) gerekse Avro Alanı ortalaması (%88.9) %60 olan referans de erin üzerinde olmanın yanı sıra, 2006 yılı de erlerine kıyasla daha da iyi duruma gelmi tir. Avro Alanı'na dahil 19 ülkeden 13'ü devlet borçlarının GSY H'ya oranı ba lamındaki referans de eri karşılayamamaktadır. Avro Alanı'na dahil ülkelerden özellikle Belçika (%105.9), talya (%132.0), Kıbrıs (%106.6), Portekiz (%129.9), Yunanistan (%180.8) kritik derecede borçlanımı ve borcunun sürdürülmesinde sorun ya ama ihtimali yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Avro Alanı dı ında kalan Hırvatistan (%80.6), ngiltere (%88.2) ve Macaristan (%76) görece dü ük borçlanma oranına sahip olmakla birlikte referans de eri a an bir borç yüküne sahiptir

Özetle söylemek gerekirse; Türkiye müzakerelerin resmen açıldı ı tarihten bu yana parasal alanda fazlaca mesafe kat edemezken, mali alanda Avro Alanı'na dahil olsun ya da olmasın üye ülkelere kıyasla oldukça iyi bir performansa sahiptir.

SONUÇ

Avrupalı ülkeler kıtada yeni bir savaşı imkansız hale getirmek amacıyla kurdukları Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun ötesine geçerek bugün 28 ülkenin taraf olduğu Avrupa Birliği'nin birer parçası konumuna ulaşımlardır. Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks ülkelerinden oluşan 6 ülkenin başlattığı bütüncü hareketi kapsam ve coğrafî alan bakımından kademeli olarak genişlemiştir. Roma Antlaşması'nın koyduğu hedefler doğrultusunda 1968 yılında 6'lar Avrupası'nda gümrük birliği yaratılmış; 1992 yılı sonunda Tek Avrupa Senedi'nin hedefleri doğrultusunda 12 üye ülkeyi kapsayan coğrafî alanda malların, hizmetlerin, sermayenin serbest dolaşımı Avrupa Ç Pazarı tesis edilmiştir.

1979 yılında Bretton Woods Sistemi'nin yerine geçen Avrupa Para Sistemi ve ECU uygulaması, 1999 yılında Avrupa Merkez Bankaları Sistemi / Avro Sistem ve Avro'ya dönüşümüdür. Avrupa Para Enstitüsü'nün de yerini Avrupa Merkez Bankası'na bıraktığı bu yeni sistemin dayanağını Maastricht Antlaşması oluşturmaktadır. Maastricht Antlaşması; ortak pazar ve ekonomik parasal birlik yaratmak yoluyla üye ülkelerde enflasyonist olmayan ve sürdürülebilir, yüksek kalitesini artıran ve kapsayıcı, rekabet gücü yüksek bir ekonomik düzen yaratmayı amaç edinmiştir. Bu doğrultuda; serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkesine uygun olarak döviz kurlarının devalüasyon üzere sabitlenmesi, tek para uygulamasına geçilmesi, tek para politikasıyla döviz kuru politikasının yönetiminin tanımlanması öngörülmüştür. Fiyat istikrarının sağlanması, tek paranın kendine güveninin korunması temel amaçlar arasında olup; makul bir kamu finansmanı ve para politikası ile sürdürülebilir ödemeler dengesi bunları tamamlayan uygulamalardır.

Kademeli olarak tek Avrupa parasının yürürlüğe girmesini öngören Maastricht Antlaşması'nın verdiği yetki çerçevesinde 3 aşamalı bir çalışma planı doğrultusunda Avro Alanı yaratılmıştır. Antlaşma ile yaratılmak istenen Ekonomik ve Parasal Birliği in sırasıyla tek para (Avro), Avro Sistem, Döviz Kuru Mekanizması-II ve Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınlık Kriterleri) olarak sıralanabilecek dört ana unsur bulunmaktadır. Bunlardan Maastricht Kriterleri; Avro'nun güçlü ve istikrarlı bir para olması, para ve döviz kuru politikasının etkinliğini sağlanması, üye ülke ekonomilerinin bir diğere yakınlığı ve tüm bunların sürdürülmesi bağlamında önemle üzerinde durulan kriterlerdir. Maastricht Kriterleri aynı zamanda yönetimi Avrupa Merkez Bankası'na bırakılan para politikası ile üye devletler eliyle yürütülen maliye politikası arasında denge sağlamak üzere geliştirilmiştir iki

ko ul içermektedir. Bu iki kriterin (bütçe açığı ve devlet borç stoğu) uygulamaya nasıl aktarılacağı zaman içerisinde akdedilen Stokholm ve Büyüme Paketi ile belirlenmiştir.

AB'ye üye devletlerin hepsi Avro kullanmamaktadır. 28 üye devletin sadece 19'u Avro Alanı'na dahil olup, bunlar Ekonomik ve Parasal Birli in ko ullarını yerine getirmekle yükümlüdür. Bunlar dışında Ekonomik ve Parasal Birli in ko ullarını yerine getirmekle birlikte hem Döviz Kuru Mekanizması'nın (II) hem de Avro Alanı'nın dışında kalmayı tercih eden iki üye ülke bulunmaktadır. Benzer şekilde Ekonomik ve Parasal Birli in ko ullarını yerine getirmekle birlikte Döviz Kuru Mekanizması'na (II) dahil olan ancak Avro Alanı'nın dışında kalan bir üye ülke mevcuttur. Henüz Ekonomik ve Parasal Birli in ko ullarını yerine getirememesi dolayısıyla hem Döviz Kuru Mekanizması'nın (II) hem de Avro Alanı'nın dışında kalan 6 üye ülke bulunmaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üye devletler Ekonomik ve Parasal Birli e de i ik yö nülükte taraf olmu lardır.

AB'ye üye olmak isteyen bir ülke bir dizi siyasi ve ekonomik kriterlerin yanı sıra AB müktesebatını bütünüyle üstlenebilme kuralını içeren Kopenhag Kriterlerini kar ılamak durumundadır. Kopenhag Siyasi Kriterleri; “*demokrasiyi, hukukun üstünlü ünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı*”nı öngörürken; Kopenhag Ekonomik Kriterleri; “*ileyen ve aynı zamanda Birlik içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı*”nı öngörmektedir. Kopenhag Kriterleri'nin AB Müktesebatını üstlenebilme kuralı ise; “*siyasi, ekonomik ve parasal birli in hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olma durumu*”nu içermektedir. Bu açıdan bakıldığında Maastricht Kriterleri'ne uyum aday ülke için kar ılanması gereken bir ko ul durumundadır.

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Toplulu u'na ba vurmaya suretiyle tercihini Avrupa ile bütünleşme yönünde kullanmıştır. 1964 yılında yürürlü e giren Ankara Anlaşması'nın amacı; taraflar arasında ticari ve ekonomik ilişkileri geli tirmek yoluyla Türkiye ekonomisinin kalkınmasına ve yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktır. Anlaşma hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç evrede taraflar arasında kademeli olarak gümrük birli inin tesis edilmesini öngörmü ve bu çerçevede yapılacak iş leri tanımlamıştır. Gümrük Birli i; taraflar arasındaki dış ticarete uygulanan gümrük vergileri ile etkin resimlerin ve miktar kısıtlamalarının ve benzer sonuçları doğ uran tüm uygulamaların yasaklanmasını, Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ticaretinde uygulanmak üzere Toplulu un Ortak Gümrük Tarifesi'nin kabul edilmesini ve ayrıca Avrupa Ekonomik Toplulu u'nun dış ticarete uyguladığı diğer tedbirlere Türkiye'deki uygulamaların yaklaştırılmasını öngörmektedir. Ankara Anlaşması hükümleri uyarınca, son dönem gümrük birli ine dayanmakta olup, aynı

zamanda tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesini de içermektedir.

Ankara Anlaşması'nın koyduğu gümrük birliğinin tesis edilmesi hedefi 1996 yılı itibarıyla gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin tam üyeliğini de erlendirme durumu gündeme gelmiştir. Helsinki Zirvesi'nde "aday ülke" statüsünü kazanan Türkiye ile müzakereler 2005 yılı itibarıyla resmen başlatılmıştır. Bugüne kadar 35 fasıldan sadece 15 tanesi müzakerelere açılmış ; 1 tanesi geçici olarak kapatılmış ; 3 tanesinde tarama süreci tamamlanmış ; buna karşın 14 tanesi siyasi blokaja maruz kalmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan 17 No.lu Fasıl müzakereler 2015 yılı sonunda başlatılmıştır. Ekonomik ve Parasal Politika başlığını taşıyan 17. Fasıl esas itibarıyla merkez bankalarının bağımsızlığı, kamu sektörünün merkez bankaları eliyle doğrudan finanse edilmesinin yasaklanması ve kamunun finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesi konularını içermektedir. Maastricht Kriterleri 17 No.lu Fasıl ile doğrudan başlatılmıştır.

Taraflar arasındaki müzakere süreci ağırla ilerlemekte, ne yazık ki Türkiye'nin üyeliğini gerçekleştirilememektedir. Üyeliğini gerçekleştirilememesinin arkasında ekonomik gerekçelerden çok siyasi çekinceler olduğu düşünülmektedir. Bu görüşün doğrulanması ve Türkiye'nin Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülke performansları ile kıyaslanması için yapılan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden faktör analizine başvurulmuştur, 2006-2016 yılları arasındaki on yıllık dönemde gerçekleştirilen değişimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

1) Enflasyon oranı kriteri bakımından Türkiye'nin performansı kötüdür. 2006 yılında Türkiye'nin %9.3 olan enflasyon oranı 2016 yılında %7.7 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yakınlaşmanın sağlanması için referans alınan değerlerin (2006: %2.9 ve 2016: %0.3) çok üzerindedir. Bunun yanı sıra, enflasyon bakımında ranklarda en üstte bulunan Türkiye'nin 2006 ve 2016 yılı oranları ile 2006 yılında ikinci sırada yer alan Romanya'nın enflasyon oranı (%6.6) arasında; benzer şekilde 2016 yılında ranklarda ikinci sırada yer alan Yunanistan'ın enflasyon oranı (%0) arasında açık ara fark bulunmaktadır.

2) Uzun vadeli faiz oranı kriteri bakımından da Türkiye'nin performansı kötüdür. 2006 yılında Türkiye'nin %17.41 olan uzun vadeli faiz oranı 2016 yılında %10.54 olarak gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlar da benzer şekilde üye ülkeler arasında ekonomik yakınlaşmanın sağlanması için referans alınan değerlerin (2006 %6.24 ve 2016 %5.12) çok üzerindedir. Uzun vadeli faiz oranı bakımından Türkiye'nin ne 2006 yılında kendisini ikinci sırada takip eden Romanya (%7.23) ile ne de 2016 yılında ikinci sırada yer alan Yunanistan (%8.36) ile eşdeğer olduğu, parasal gevşeklik açısından arzu edilmeyen bir liderliği koruduğu

görülmektedir. Sonuç olarak; enflasyon oranı ile uzun vadeli faiz oranı göstergelerini içeren parasal konularda Türkiye hiçbir dönemde üye ülkelere yakınlı amamı tır.

3) Bütçe açığı/GSY H oranı bakımından Türkiye yüksek bir performans göstermektedir. 2006 yılında Türkiye'nin -%1.8 olan bütçe açığı/GSY H oranı 2016 yılında %1 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yakınlı manın sa lanması için referans alınan üst sınır (tüm yıllar için maksimum %3) ile uyumludur. Buna kar ın, hali hazırda AB üyesi iki ülkenin – Avro Alanı'na dahil Finlandiya (%3.9) ile Avro Alanı dı ndaki Danimarka'nın (%5) – 2006 yılı göstergeleri kabul edilen e ik de erinin çok üzerindedir. 2016 yılı verilerine bakıldı nda tüm üye ülkelerin çe itli yaptırımlar içeren a ırı açık prosedürü gere i nispeten bütçe disiplini sa ladı ı görülmektedir. Her ikisi de Avro alanına dahil Almanya'nın bütçe açığı / GSY H oranı %1 iken, Kıbrıs'ın %0.3'dür. %1 oranına sahip aday ülke statüsündeki Türkiye bütçe açığı normunu kar ılamı görülmektedir.

4) Devlet borç sto u/GSY H oranı bakımından da Türkiye oldukça iyi bir performans göstermektedir. 2006 yılında Türkiye'nin %44.7 olan devlet borç sto u/GSY H oranı 2016 yılında %28.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yakınlı manın sa lanması için referans alınan üst sınırın (tüm yıllar için maksimum %60) bir kez daha altındadır. Devlet borçlarının GSY H'ye oranının müzakerelerin açılı mını takip eden on yıllık süreçte hızla azaldı ı izlenmektedir. Buna kar ın Yunanistan (%180.8), talya (%132), Portekiz (%129.9), Kıbrıs (%106.6), Belçika (%105.9) gibi Avro Alanı'na dahil ülkelerin devlet borç sto u/GSY H oranı astronomik rakamlara ula mı tır. Türkiye'nin devlet borçlanma normlarını çoktan kar ılamı oldu u açıkça görülmektedir.

5) Mali disiplin ba lamında 2006 yılı itibariyle Türkiye bir yandan AB'yi kuran ülkelere Almanya, di er yandan AB'ye 2004'te katılımı bulunan Kıbrıs'a yakınlı mı durumdadır. 2016 yılı itibariyle de daha da iyile mi performansı ile bu kez kuruculardan Lüksemburg (Avro Alanı'nda) ve 1995 yılında üye olmu bulunan sveç (Avro Alanı dı nda) ile mali göstergeler bakımından yakınlı mı tır. Sonuç olarak; bütçe açığı ve devlet borçlanması göstergelerini içeren mali konularda Türkiye birçok üye ülkeden daha iyi performans sergilemektedir.

Ampirik çalı malarla da desteklendi i gibi, Türkiye müzakerelerin resmen açıldı ı tarihten bu yana parasal alanda fazlaca mesafe kat edememi tır. Esasında, 2001 ekonomik krizinin hemen ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçi Programı kapsamında bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmı , Merkez Bankası ba ımsızla tırılmı , enerji, tarım, telekomünikasyon gibi birçok sektörde yasal ve yapısal de i iklikler gerçekleştirilmi tır. Mali disiplinin sa lanmasına yönelik kararlı adımlar atılmı ; %43 oranındaki devalüasyonu takiben

dalgalı kur rejimine geçilmiştir. 2002 yılında çeşitli düzenlemelerle uygulamaya aktarılan sıkı para politikası ve mali disiplin sayesinde Türk Lirası güçlenmiş, verimlilik artmış enflasyon tek haneli rakamlara düşürülebilmektedir. 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla Merkez Bankası “açık enflasyon hedeflemesi” uygulamasına başlamıştır. Ne var ki; bir yandan başta ABD ve AB olmak üzere tüm ülkeleri derinden etkileyen küresel ekonomik kriz, diğeryandan Afrika kıtasında başlayıp daha sonra Orta Doğu’ya yayılan siyasi kriz kümülatif etkilerde bulunarak uluslararası ekonomik sistemde hiç arzu edilmeyen ölçüde korumacılık, ayrımcılık ve hatta döviz manlığı ile sonuçlanmıştır. Böylesine bir risk ortamında Türkiye’nin enflasyon ile mücadelesi sonuç vermemiştir; faiz oranlarının referans seviyeye çekilmesi de mümkün olamamıştır.

Buna karşın, Türkiye mali alanda Avro Alanı’na dahil olsun ya da olmasın en iyi performans gösteren üye ülkelerle yarışacak noktadadır. 2016 yılı itibarıyla, ülkemiz ne acıdır ki müzakerelerin 14 faslında askıya alınmasına neden olan Yunanistan (mali disiplinden sapma konusunda 1. sırada), Kıbrıs (8. sırada) ve Fransa’yı (5. sırada) özellikle mali disiplin bakımında açık arayla geçmiştir durumdadır. Avro Alanı’nın bir parçası olan söz konusu ülkeler istikrar ve Büyüme Pakti kurallarını karıştırmaktan yoksun iken Türkiye ile müzakereleri siyaseten engellemeleri düşündürücüdür.

2000’li yılların başında borç sarmalı yüzünden ekonomik krizle yüzleşen Türkiye, uyguladığı mali disiplin ile makroekonomik istikrarın sağlanması konusunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu kazanımların sağlanmasında hiç kuşkusuz AB’ye üyelik perspektifinin verilmiş olmasının payı büyüktür. Başta Maastricht Kriterleri olmak üzere üyelik için üstlenilmesi istenen tüm yükümlülükler Türkiye’nin ekonomik istikrarının sağlanmasında çığır açıcı görevi üstlenmektedir. Berberolu’nun da (2011) tespit ettiği gibi 2008 küresel finansal – ekonomik krizden üye ülkelere kıyasla daha az hasarla çıkmış olması Türkiye’nin ekonomik anlamda gücünün bir göstergesidir. Hiç kuşkusuz, Türkiye’nin güçlü ekonomik performansı ve istikrarı sınır komşusu AB’nin istikrarı ve refahı için de elzemdir. Akçay’ın da (2011) belirttiği gibi Türkiye’nin dinamik ekonomik yapısı AB ekonomisine olumlu katkılarda bulunacaktır. Bu bakımdan Türkiye ile müzakerelere karşılıklı yarar ekseninde bakılması; siyasi çekimler bir kenara bırakılarak müzakerelere kaldırımdan sonuç odaklı bir yaklaşımla devam edilmesi doğru bir yaklaşımdır gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- A r, H. (2010). “Avrupa Bütünle mesinin Derinle mesi ve Geni lemesi”. M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünle mesi ve Türkiye Ortak Politikaların Olu umu ve Uyumla tırılması*. Ekin Basım Yayım Da ıtım, Bursa, s. 18-21.
- Akçay, B. (2008). “Avrupa Birli i'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”. *Maliye Dergisi*, 155(2): 11-38.
- Akçay, B. (2011). “Aday Ülke Statüsü Kazanımı Sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birli i ile Ekonomik Entegrasyonu: Ko ullar ve Kısıtlar”. *Maliye Dergisi*, 160(1): 1-27.
- Akçay, B. (2012). “Ekonomik ve Parasal Birlik”. B. Akçay, G. Bayraktarolu Özçelik (ed.). *Lizbon Antla ması Sonrası Avrupa Birli i: Serbest Dola ım ve Politikalar*. Seçkin Kitabevi, Ankara, s.327-381.
- Akçay, B. (2013). “Türkiye'nin Avrupa Birli i ile Ekonomik Bütünle mesi”. B. Akçay; S. Akgül Açıkme e (ed.). *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birli i li kileri*. Turhan Kitabevi, Ankara, s. 269-271 ve 327.
- Akçay, B. (2014). “Ekonomik ve Parasal Birlik”. B. Akçay ve . Göçmen (ed.). *Avrupa Birli i Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 351-352.
- Akçay, B. ve Göçmen, . (ed.). (2014). *Avrupa Birli i Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Akdemir, E. (2014). “Avrupa Bütünle mesinin Tarihçesi”. B. Akçay ve . Göçmen (ed.). *Avrupa Birli i Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 42-43.
- Ak emsettino lu, G. (2011). “Avrupa Bütünle me Projesinin ve Geni leme Sürecinin De i en Dinamikleri”. *Ankara Avrupa Çalı maları Dergisi*, 10(1): 1-18.
- Alganer, Y. ve Yılmaz, Ç. (2016). “Avrupa'da Birlik ve Bütünle me Hareketleri”. *Journal of Life Economics*, 3(1): 93-115.
- Akın, Y. K. ve Turgan, S. G. (2008). “Ülkelerin Ekonomik Göstergelerinin Avrupa Birli i'ne Üye Olmadaki Etkisinin statistiksel Tekniklerle Belirlenmesi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2): 121-140.
- Alkan, Ö. (2008). *Temel Bile enler Analizi ve Bir Uygulama Örne i*. Yayımlanmı Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aytaç, D. (2006). “Maastricht Antla ması Yakınla ma Kriterleri Çerçevesinde Bütçe Disiplini ve Türkiye ile lgili Bir Kar ıla tırma”. *Sosyoekonomi dergisi*, 4(4): 137-151.

- Berbero lu, B. (2011). “2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birli i’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi ile ncelenmesi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 105-130.
- De er, K. ve Öztürk, L. (2003). “Parasal Birli in Üye Ülkeler Açısından Fayda ve Maliyetleri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2(4): 103-121.
- Ekmekçiler, Ü. S. (2007). “Avrupa Para Sistemi ve AB-Türkiye li kilerinin Türk Para Sistemine Etkileri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22): 362-394.
- Engin, E. ve Ye iltepe, E. (2009). “Global Ekonomik Krizin Gölgesinde Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Uyumu”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2): 18.
- Eraslan, M. T. (2011). “*Ekonomik ve Parasal Birli in Teknik Yapısı ve Türkiye’nin Sisteme Dahil Olması*”. T.C. Ba bakanlık DPT Uzmanlık Tezi, s. 134. (Yayınlanmı tez kitabı).
- Erdem, E. ve Ulucak, R. (2014). “Avrupa Birli i’nde Parasal Süreç ve Euro Krizi”. *Uluda Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1): 19-42.
- Erhan, Ç. ve Akdemir, Ç. (2008). “Avrupa Bütünle mesi”. B. Akçay, S. Kahraman. ve S. Baykal. (ed.). *Avrupa Birli i’nin Güncel Sorunları ve Geli meleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 18-19.
- Ertürk, E. (1998). *İktisadi Birle meler Teorisi ve Türkiye’nin çinde Bulundu u İktisadi Birle me Hareketleri (WTO-GATT, AB, ECO, KE B, ICO, TİFTA, D-8)*. Alfa Basım Yayım Da ıtım, stanbul.
- Evlimo lu, U. ve Bozda lıo lu, Y. (2014). “Küresel Kriz Sonrası Uluslararası Para Birimi Olarak Euro ve Gelece i”. *Yönetim ve Ekonomi Ara tırmaları Dergisi*, (23): 269-292.
- Genç, Ö. (2008). “İstikrar ve Büyüme Pakti”. B. Akçay, S. Kahraman ve S. Baykal (ed.). *Avrupa Birli i’nin Güncel Sorunları ve Geli meleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 69-70.
- Gökdere, A. (2008). “Zayıf Euro Avrupa Birli i’ni Bölüyor mu?”. B. Akçay, S. Kahraman ve S. Baykal (ed.). *Avrupa Birli i’nin Güncel Sorunları ve Geli meleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 55-56.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2016). *Açılan Müzakere Fasıllarında Ne Durumdayız?. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, 281.yayın, stanbul.
- Kar, M. (2010). “Avrupa Para Birli i ve Ortak Para Politikası”. M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünle mesi ve Türkiye, Ortak Politikaların Olu umu ve Uyumla tırılması*. Ekin Yayınevi, Bursa, s. 270-310.

- Kar, M. ve Acar, M. (2010). "Türkiye-Avrupa Birli i li kileri". M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünle mesi ve Türkiye, Ortak Politikaların Olu umu ve Uyumla tırılması*. Ekin Yayınevi, Bursa, s. 55-95.
- Karabulut, K., Ersungur, . M. ve Polat, Ö. (2008). "Avrupa Birli i Ülkeleri ve Türkiye'nin Ekonomik Performanslarının Kar ıla tırılması: Veri Zarflama Analizi". *ktisadi ve dari Bilimler Dergisi*, 22(1): 1-11.
- Karluk, S. R. (2014). *Avrupa Birli i Kurulu u, Geli mesi, Geni lemesi, Kurumları*. Beta Basım Yayın A. ., stanbul.
- Kıral, G. ve Esen, B. (2013). "Avrupa Birli i'ne Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Ekonomik Özelliklerinin istatistiksel Yöntemlerle ncelenmesi". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1): 173-188.
- Korkmaz, A. (2000). *Faktör Analizi ve Parametrik Olmayan Teknikler ile Ceza Yargılama Sürecinin Son Soru turma Döneminin ncelenmesi*. Yayınlanmı Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kösekahyao lu, L. (2008). "Maastricht Kriterleri Açısından Türkiye ve 10 Yeni Avrupa Birli i Üyesi: Parasal Birli e Ne Kadar Hazırlar?". . Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birli i li kileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. ., stanbul, s. 287-288.
- Kunter, K., peker, M., Vuslat, U. S. ve Çamlıca, F. (2006). "Avrupa Birli i ile Bütünle me Sürecinde Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirli i: Maastricht Kriterlerine Uyum Sürecinin Çe itli Senaryolar I ı nda De erlendirilmesi". . Kalaycı. (ed.). *Türkiye-Avrupa Birli i li kileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. ., stanbul, s.244, 278-279.
- Mehter Aykın, S. ve Tache, I. (2017). "Five Decades Pledge For Turkey: Ankara Agreement and Beyond". *Journal of Smart Economic Growth*, 2(4): 65-77.
- Morgil, O. (2006). "Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci". *Ankara Avrupa Çalı maları Dergisi*, 5(2): 91-102.
- Örnek, . (2007). "Avrupa Para Birli i Bir Optimal Para Alanı mı?". Selçuk Üniversitesi *BF Sosyal Ekonomik Ara tırmalar Dergisi*, 7(13): 154-179.
- Özbilen, . ve Koç, E. (2004). "Euro'ya Geçi in AB Ülkelerinde Ortaya Çıkardı ı Sonuçlar". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 83-94.
- Özde er, H. (2015). "Avrupa Merkez Bankası'nınn (AMB) Euro Yönetimindeki Etkinlik Sorununun Analizi". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(2): 467-482.

- Özden, Ü. H. (2011). “Faktör Analizi ve Veri Zarflama Analizi ile AB’ye Üye ve Seçilmi Bazı Ülkelerin Kar ıla tırmalı Analizi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1): 127-145.
- Özel, S. (2000). *Türkiye’de Enflasyon, Devalüasyon ve Faiz*. Alkım Yayıncılık, stanbul.
- Özkan-Günay, N. (2007). “Avrupa Birli i Uyum Sürecinde Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Göre Performansı”. *Avrupa Ara tırmaları Dergisi*, 15(1): 83-116.
- Sakal, M. (2003). “Euro’ya Geçi Sonrası Avrupa Birli i’nde Mali Disiplin, Borçlanma Politikaları ve Türkiye’ye Yansımalar”. *.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (29): 129-150.
- Sava , V. F. (2006). “Ekonomik Açıldan Parasal Birlik ve Ulusal Egemenlik”. , Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birli i li kileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. ., stanbul, s. 214.
- Seyido lu, H. (2015). *Uluslararası ktisat Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları, stanbul.
- Temür, Y., Çetin, A., Ero lu, N. ve Ero lu, . (2014). “Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye’nin Kamu Borç Yükü Üzerine Ampirik Çalı ma”. *Marmara Üniversitesi, .B. Dergisi*, 18(1): 229-243.
- Tezcan, E. (2013). “Türkiye’nin Avrupa Birli i Müktesebatına Uyumu”. B. Akçay ve S. Akgül Açıkme e (ed.). *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birli i li kileri*. Turhan Kitabevi, Ankara, s.327.
- Tonus, Ö. (2000). “Avrupa Birli i’nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye”. ktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, stanbul.
- Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S. (2006). “Avrupa Birli i’ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle ncelenmesi”. *stanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9): 95-108.
- Türel, O. (2013). “Avrupa Birli i’nde Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci: Geçmi ve Gelecek”. *Odtü Geli me Dergisi*, 40(2): 395-432.
- Utkulu, U. (2006). “Avrupa Parasal Birli i, Optimum Para Sahası ve Türkiye”. . Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birli i li kileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. ., stanbul, s. 228-229.
- Uysal, C. (2001). “Türkiye-Avrupa Birli i li kilerinin Tarihsel Süreci ve Son Geli meler”. *Akdeniz .B.F. Dergisi*, (1): 140-153.
- Yıldız, H. (2011). “Avrupa Birli i’nde Maliye Politikalarının Uyumla tırılması”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2): 111-134.

nternet Kaynakları

- Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET Arasında bir Ortaklık Yaratın Antlaşması, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa (erişim tarihi: 10.12.2016).
- Avrostat HICP-inflation rate %, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00118> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, Maastricht Kriterleri, <https://www.ab.gov.tr/301.html> (erişim tarihi: 22.05.2018).
- Avrupa Birliği'nin İyileştirme Dairesi Antlaşması, md. 128(1) ve 282. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (erişim tarihi: 08.02.2018).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko), Bütçe Açığı/GSYH Oranı Verileri, <http://www.bumko.gov.tr/TR,155/kamu-kesimi-borclanma-geregi-ve-finansmani.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko), Türkiye Kamu Borç Stoku/GSYH Oranı Verileri, <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2018.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Dilekli, S. ve Yeşil, K. (2002). “Maastricht Kriterleri”. DPT, AB İlişkileri Genel Müdürlüğü, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf (erişim tarihi: 01.04.2018).
- Erdem, M. “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye”. <http://www.mahfiertilmez.com/2015/03/enflasyon-hedeflemesi-ve-turkiye.html> (erişim tarihi: 11.02.2018).
- Erdem, M. “Kur Rejimleri ve Türkiye Uygulaması”. <http://www.mahfiertilmez.com/2012/10/kur-rejimleri-ve-turkiye-uygulamas.html> (erişim tarihi: 07.04.2018).
- Erdem, M. “Maastricht Kriterlerinde Son Durum ve Türkiye”. <http://www.mahfiertilmez.com/2016/10/maastricht-kriterlerinde-son-durum-ve.html> (erişim tarihi: 24.12.2017).
- Ekodialog, Avrupa Parasal Birliği ve Euro, http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/avrupa-parasal-birligi-Avro.html (erişim tarihi: 25.03.2018).

- European Commission, (2016). “Turkey 2016 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2016 Communication on EU Enlargement Policy [COM(2016) 715 final], SWD(2016) 366 final of 9.11.2016, Brussels.” https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf (eri im tarihi: 07.04.2018).
- Eurostat, General Government Deficit and Surplus Annual Data, AB Üyesi Ülkeler statistikleri: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (eri im tarihi: 23.05.2018).
- Eurostat, General Government Gross Debt, AB Üyesi Ülkeler: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (eri im tarihi: 23.05.2018).
- Eurostat, Maastricht Criteria Bond Yields, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=1> (eri im tarihi: 23.05.2018).
- ktisadi Kalkınma Vakfı, Avro Artı Paktı, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=384> (eri im tarihi: 08.04.2018).
- ktisadi Kalkınma Vakfı., Avrupa Ekonomik Toplulu unu Kuran Antlaşma, Madde 2, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (eri im tarihi: 06.08.2016).
- ktisadi Kalkınma Vakfı, Ekonomik ve Parasal Birlik, http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=230 (eri im tarihi: 25.03.2018).
- ktisadi Kalkınma Vakfı, stikrar ve Büyüme Paktı, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=457> (eri im tarihi: 09.04.2018).
- Mehter Aykın, Avrupa Birli i Ders Notları <http://aves.akdeniz.edu.tr/sibelaykin/dokumanlar> (eri im tarihi: 12.04.2018).
- Schuman Deklarasyonu, 9 Mayıs 1950, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf> (eri im tarihi: 08.04.2018).
- T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, Katılım Müzakereleri, <https://www.ab.gov.tr/37.html> (eri im tarihi: 15.04.2018).
- T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr/65.html> (eri im tarihi: 16.04.2018).
- T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, Müzakere Çerçeve Belgesi, <https://www.ab.gov.tr/46229.html> (eri im tarihi: 16.04.2018).

T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=82> (eri im tarihi: 11.12.2017).

T.C. Avrupa Birli i Bakanlı ı, 17-Ekonomik ve Parasal Politika, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/17_EkonomikveParasalPolitika.pdf (eri im tarihi: 17.04.2018).

Türkiye 2006-2010 10 Yıl Vadeli Devlet Tahvili Faiz Oranları <https://fred.stlouisfed.org/series/IRLTST01TRQ156N> (eri im tarihi: 23.05.2018).

World Bank, Gross Domestic Product 2016, <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (eri im tarihi: 15.03.2018).

ÖZGEÇM

Adı ve Soyadı	Mine GENÇ
E T M DURUMU	
Mezun Oldu u Lise	Konyaaltı Lisesi, Antalya, 2006
Lisans Diploması	Eski ehir Anadolu Üniversitesi, ngilizce ktisat, 2012
Yabancı Dil	ngilizce
DENEY M	
Stajlar	Borsa stanbul
Çalı tı ı Kurum	Türkiye Vakıflar Bankası T. A. O. Genel Müdürlü ü
E-Posta	minegenc@gmail.com , mine.genc@vakifbank.com.tr